

AIDAI

1954

NR. 6

TURINYS

June, 1954

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1954 METAI BIRŽELIO MĖNUO NR. 6 (72)

ŽVILGIS Į SAVE PAČIUS PO 10 METŲ

DR. JUOZAS ALAUŠIUS

Bezdžionei žiūrint, veidrodis angelo nerodo. — Lichtenberg

Nuo senųjų romėnų kartojama: keičiasi laikas, ir mes keičiamės su laiku. Loginiu žvilgiu tektų dėl šios patarlės pasakyti: laikas nesikeičia, jis visada tas pats. Bet mes patys keičiamės, veikiami naujų pergyvenimų. Vadinamasis laiko keitimasis išreiškia mūsų pačių keitimąsi. Mes suteikiame laikui tą kaitą, kuri homigeninę laiko tėkmę pakelia į istorinį vyksmą.

Bet šiuo tarpu mums rūpi ne laiko filosofija, o mes patys, kurie prieš 10 metų palikome tėvynę, regėjome II pasaulinio pabaigą pralaimėjusioje šalyje, gyvenome kelis metus elgetinėse stovyklose, kol pagaliau buvome įsileisti ateiviais į įvairius kraštus. Tie visi pergyvenimai negalėjo mūsų nepaveikti. Visi anie įvykiai kiekvienam mūsų buvo aštriu klausimu, reikalavusiu vienokio ar kitokio atsakymo. Ne nuo mūsų priklausė įvykiai, kurie mus užgriuvo. Bet nuo mūsų priklausė, kaip mes juos sutikome. Ir esame šiandien todėl tokie, kaip atsakėme į mus ištikusį likimą.

Kas buvome tie, kurie palikome tėvynę, pasirinkdami tremties likimą? Profesiškai imant, atstovaujame visus Lietuvos socialinius sluogsnius, visas profesijas. Yra ūkininkų, yra miestiečių. Yra juodarankių darbininkų, yra intelektualų. Yra eilinių policijos ar savivaldybės tarnautojų, yra ir generolų ir buvusių ministerių. Yra bažnytkaimio vikarų, yra vyskupų. Yra visų profesijų: teisininkų ir mokytojų, gydytojų ir inžinierių. Tačiau visus psichologiškai jungia tam tikra *vitalinė ryžtis,* kurios reikėjo leistis į nepramatomą likimą pasaulinio karo naktyje. Vartoju vitalinės ryžties žodį, nes jis man atrodo tikslesnis, negu kiti žodžiai, kuriais paprastai aiškinamės, kodėl likimą gimtajame krašte keitėme bėgimu į svetimą šalį. Tiesa, kad daugumai likimas savame krašte reiškė neabejotiną sprendimą tapti pirmosiomis bolševikinio teroro aukomis. Bet lygiai daugelis liko savajame krašte, kurie žinojo šį savo likimą. Kai kurie buvo taip pat apsisprendę bėgti, ir buvo tik sukliudyti staigiai užgriuvusių įvykių. Tačiau liko ir tokių, kurie sąmoningai apsisprendė likti, iš anksto žinodami, kas jų laukia pasilikus. Tai tie didvyriai kovotojai, kuriems mirtis atrodė garbingesniu keliu, negu tikrojo kovos lauko palikimas. Yra jų apsisprendime savotiškos savižudinės ryžties. Bet ne mums juos vertinti ar jiems prikaišioti "nerealumą". Greičiau jų akivaizdoje mūsų pačių vitalinė ryžtis (t. y. ryžtis gyvybę išsaugoti) turi prisipažinti visų pirma esanti mirties baimė.

Čia ir yra pagrindinė *dviprasmybė* toje vitalinėje ryžtyje, kuri mus paskatino rinktis bėgimą iš gimtojo krašto. Viena prasme, mirties baimė yra tarsi antroji gyvybės instinkto pusė: bėgti nuo mirties yra savaiminga kiekvienai gyvajai būtybei. Bėgimas iš įprastosios aplinkos į nežinomybę reikalavo daug ryžties, nors šią ryžtį žadino ir baimė to, kas būtų laukę pasilikus.

Daug kas nepabėgo todėl, kad lygiai baiminosi nežinomybės pabėgus, kaip nežinomybės pasilikus. Šita prasme ryžtis bėgti buvo ryžtis gyventi. O kiekviena ryžtis reikalauja didesnės energijos, negu neryžtingas sustingimas neapsisprendime. Bet, antra vertus, bėgimas visada lieka bėgimas ir užtat nebeturi tos didvyrinės ryžties, kuria šviti kovotojas. Didvyrinė ryžtis mirti yra didesnė, negu paprasta mirties baimė, genanti bėgti šalin nuo mirties pavojaus. Kiek bebūtų žmogiškai suprantami ir teisūs motyvai, kuriais pabėgome iš gimtojo krašto, reikia žinoti neturint juos savyje didvyrinės didybės. Gal to nereiktų nė sakyti, nes dalykas yra aiškus. Bet verčia tai priminti tas kartais aikštėn prasiveržiąs pasididžiavimas, kad "nebuvome kvaili, gudriau pasielgėme."

Tiesa yra, kad pabėgome pats *energingasis* tautos elementas. Vitalinė ryžtis, kuri nesibaimino nežinomybės svetur, liudija mumyse nemažą gyvybinę energiją. Tačiau gyvybinė energija pati savaime dar nereiškia moralinės didybės. Greičiau moraliniu žvilgiu gyvybinė energija yra visiškai neutrali, nes lygiai ji gali tarnauti asmeniniam egoizmui, kaip tikram idealizmui. Energingumas yra teigiamybė psichologiniu atžvilgiu. Bet moraliniu atžvilgiu energingumas savo vertę gauna tik iš tų tikslų, kuriems jis palenkiamas.

Iš čia suprantamas tas vidinis priešingumas, kuriuo tuos pačius įvykius nevienodai sutikome ir kuriuo dabar išsiskiriame.

Trys pagrindiniai įvykiai mus veikė: pakliuvimas karo sūkurin, atsidūrimas į elgetines stovyklas ir pagaliau emigrantinėn padėtin patekimas.

Yra ir kare moralinės didybės toje aukoje, kuriai ryžtasi karys. Bet lygiai kare vyksta išsiveržimas visų brutaliųjų instinktų. Kario heroizmas maišosi čia su spekulianto profitizmu. Ir pas mus pačius tuo pačiu metu, kai vieni atsidėjo rezistencinei kovai, antri leidosi į "juodąją biržą". Ir tremtin lygiai abeji atkako — vieni bijodami keršto už rezistencinę veiklą, antri baimindamiesi pavydžiųjų įskundimo dėl "verslinės" sėkmės. Pagaliau, be tų, kurie savo valia pabėgo, buvo ir tų, kurie buvo darbams okupanto išgabenti. Jų tarpe irgi buvo visokių. Sunku būtų pasakyti, kiek karo pergyvenimas morališkai sulaužė mūsų žmonių. Neatrodo betgi, kad iš A. Barono žmonių jau tektų apie mus pačius spręsti (literatūros uždavinys gi ir nėra būti gyvenimo veidrodžiu).

Aiškiai neigiamai veikė mus elgetinės stovyklos. Nesakome tuo, kad jos nebūtų buvusios reikalingos. Galime jas vertinti dideliu tarptautinio humanizmo mostu. Sunku būtų pasakyti, kas būtų dėjęsi be jų. Bet pats patekimas į elgetinį vegetavimą negalėjo teigiamai veikti žmonių, kurie buvo pilni gyvybinės energijos ir norėjo duonos veido prakaite, o ne elgetinio kąsnio. A. Maceina "Saulės Giesmėje" yra gražių žodžių radęs elgetavimui ir kuone elgetavimą generalizavęs krikščionio buvimo pasaulyje forma. Būtų galima kelti klausimą dėl šios generalizacijos, nes be dirbančiųjų negalėtų nė elgetos sau kąsnio sulaukti. Bet jis yra labai gražiai nurodęs, kaip sunku elgetinę dalią paversti šventumo keliu. Kasdienybėje elgetavimas paprastai išvirsta skaudžiu asmenybės sunaikinimu. Elgetos kąsnis niekada nėra sotus. Visada užtat kiekvienas kąsnelis virsta pavydulingu metimusi į atšiaurias grumtynes dėl jo. Kiek gi tulžies pasiliedavo po kiekvieno gauto drabužių siuntinio paskirstymo! Kiek barnių sukeldavo kambarių paskirstymas ar kelių šeimų tame pačiame kambaryje sutalpinimas! Kiekvienas vis jautėsi nuskriaudžiamas ar nepagerbiamas. Vieni kentė paniekinimą, antri gardžiavosi "lygybės" kerštu. Visi drauge panešėjo į išalkusių žiurkių rują. Bet, nežiūrint šios bendros padėties, vyko dvasių išsiskyrimas ir pačioje šioje padėtyje. Kai vieni pasyviai kentė elgetines neveiklos dienas, tai antri patys ieškojo ką veikti. Bet nevienodai buvo ieškoma kelio energijai išskleisti. Vieni leidosi būvio kovon liesiąsias UNRRos ar vėliau IRO normas papildyti savo pačių laimėtu kąsniu. Tai vadintieji "verslininkai", savo laiku sudarę stovyklos savotišką aristokratinį sluogsnį. Antri jautė pareigą pačioje kasdienybės pilkumoje tesėti tai, ko jų pašaukimas reikalavo. Dideliu pasiaukojimu buvo kuriamos mokyklos, organizuojami kursai, skaitomos paskaitos. To viso dėka bent jaunimas buvo daugiau mažiau sėkmingai apsaugotas nuo tos neigiamos veikmės, kurią būtų daręs stovyklinis gyvenimas. Vyresnysis jaunimas labai sėkmingai naudojo progą augštiesiems mokslams tęsti Vakarų universitetuose. Daugelis ir vyresniųjų pasinaudojo proga pagilinti savo studijas bei įsigyti akademinių laipsnių. Buvo išaugusi augšto lygio ir didelio tiražo lietuviškoji spauda. Stovykliniu metu duota nemažų kūrybinių laimėjimų. Šiuo metu išėjo viešumon dabar vadinamųjų žemininkų-lankininkų poetų karta. Šiuo metu literatūron grįžo V. Ramonas, iš žurnalistinio feljetonisto didžiu rašytojo talentu išsiskleidė Pulgis Andriušis, neminint čia tų, kurie anksčiau buvo jau pasireiškę.

Nežiūrint visų neigiamybių, kurias savyje slėpė elgetinė egzistencija stovyklose, vienu atžvilgiu ji vis dėlto buvo teigiama. Tai, būtent, nusibodėjimas ligi kaulo smegenų priklausomy-

be nuo kitų, išsiilgimas pragyvenimo savu darbu, tegu ir veido prakaite. Ne tik noriai, tiesiog karštai, buvo veržiamasi greičiau išemigruoti, bet ir atsidūrus emigrantiniuose kraštuose buvo karštai šokama kurti naują gyvenimą visa pionierine rimtimi. Trumpu laiku daugumas jau pajėgė neblogai įsikurti, apsistatydami baldais butus, įsigydami auto mašinas, nusipirkdami savą pastogę. Nebūtų tai buvę įmanoma be didelio darbštumo ir be didelio taupumo ne tik kituose kraštuose, bet ir pačioje "Amerikoje". Išimtimi gal telieka šeimos su mažais vaikais, kurioms ir JAV nėra "amerikos", o tik internacionalinis skurdas. Kiekvienu atveju nėra aplamai klausimo, kad būtų mūsuose stokojama darbštumo bei taupumo. Dideliu veržlumu įsikuriama svetimame krašte.

Kaip visi kentėme elgetinę dalią stovyklose, taip visi dabar veržiamės laisvai įsikurti. Šis veržlumas ir liudija tą mūsų vitalinę energiją, kuri mus skatino bėgti nuo mirties siautėjimo gimtajame krašte. Mažai tejaučiame ir nostalgiją, kuri paraližuotų mūsų įsikūrimo aistrą. Nors ir vadiname save tremtiniais, labiau mumyse gyva pionierinė emigrantų nuotaika, negu tremtinė nostalgija. Įsikūrimo rūpestis užgožia paliktojo krašto ilgesį ir neleidžia jam išaugti "nesveika" nostalgija.

Bet čia ir yra ta pagrindinė dviprasmybė, kuri mūsų sielas skaldo į tarsi dvi asmenybes. Iš vienos pusės, jaučiamės esą ne paprasti emigrantai, svetur išklydę sotesniam duonos kąsniui rasti, o tremtiniai, palikę gimtuosius namus tik priversti ir įsipareigoję į juos grįžti, kai tik bus laisvas kelias. Šitaip kalbame savo susirinkimuose, šitaip rašome savo spaudoje. Iš antros tačiau pusės, kuriamės naujuose kraštuose tokia pačia "galutinybės" aistra, kuria kuriasi ir paprastieji emigrantai. Yra skilimas tarp "viešojo" mūsų veido ir faktinio mūsų gyvenimo. Sužadinti tautinių emocijų, aukojame per Vasario 16 rinkliavas, bet abejingi liekame lietuviškosios kultūros likimui. Išvarome savo vaikus į šeštadienines mokyklas, bet kaltiems nesijausti jieškome argumentų pateisinti jų griebimuisi anglų kalbos ir ten, kur nėra reikalo. Paaimanuojame dėl to, bet nesiryžtame ištraukti iš kišenės dolerių jiems parūpinti lietuviškos knygos. Teisindamiesi nuovargiu, ir patys save atpareigojame nuo lietuviško spaudinio, pasitenkindami tik dienraščiu ar kokiu savaitraščiu. Tylime, kai oficialiai kalbama mus grįžtant, kai tik bus galima, bet širdyje abejojame ir ana galimybe, ir dar labiau savo pačių apsisprendimu anos galimybės atveju. Žinome, kad nėra dviejų dievų, bet vistiek norime tarnauti dviems dievams, vadindamiesi nebe tiesiai paprastai lietuviais, o puošdamiesi tuo ar kitu kraštu. Bet kadangi gimtasai kraštas toli paliktas, tai nejučiomis esame įsiurbiami tų kraštų, kuriuose atsidūrėme.

Dviems dievams negalima tarnauti, savęs pačių neapgaudinėjant. Dvasinis suskilimas ilgai nepakeliamas. Almus savo laiku "Tėviškės Žiburiuose" citavo savo kolegą, nuosekliai aiškinusį, kodėl jis atsižadąs "šalies, kuri vadinasi Lietuva". Neatkreipus niekam dėmesio į šį savo atvirumu įdomų dokumentą, imuosi kelias eilutes iš jo pacituoti: "Aš buvau stabų garbintojas, bet pažinęs daugiau žmonių, daugelio savo prejudice atsižadėjau. Aš esu lietuvis, nes juomi esu gimęs, bet nesu nacionalistas ir atmetu Kudirką kaip pranašą ateities. Jis tiko aniems laikams, o jo žodžiai dėl "trupinio aukso" ir t.t. labiau tinka tiems, kurie grįš Lietuvon, negu tiems, kurie paliks. Misionierius nesu, todėl grįžti nesirengiu".

Cituotasai vyrukas, Almaus charakterizuotas "daug žadėjusiu jaunuoliu, degusiu taip vadinamo marksizmo, gi vėliau krikščioniškosios tautinės demokratijos idėjomis", nėra unikumas. Tuo pačiu keliu eina daugelis, apsisprendusių nebegarbinti "stabų". Tik retai kas taip atvirai pasisakytų, tegu ir asmeniniame laiške, kaip pasisakė anas "daug žadėjęs jaunuolis". Kitiems ir sau patiems apgauti paprastai "stabų išsižadėjimas" pridengiamas augštais žodžiais. Būdingai tokia ryžtis palikti lietuviškuosius laukus buvo prisidengusi išgarsėjusiu leidimusi į tarptautinius vandenis.

Vidinio skilimo būsena yra būdinga mums šiuo metu, kada tautinė ištikimybė susiduria su pagunda leistis nutautėti. Išsiskiria čia *idealizmas* ir *oportunizmas.* Reikia didelio idealizmo išsaugoti tautinei ištikimybei svetimame krašte. Visko čia reika: ir skirti biudžete sumas lietuviškam reikalui (neturiu mintyje tik aukų, nes taip pat turiu mintyje ir lietuviškosios spaudos prenumeravimą, ir lietuviškų knygų pirkimą, ir lietuviškųjų parengimų lankymą), ir skirti savo poilsinį laiką lietuviškajai veiklai (turiu mintyje ne tik organizacinę veiklą, bet apskritai laiko užėmimą lietuviškaisiais reikalais — lygiai knyga ar laikraščiu, lygiai susirinkimais ar meniniais parengimais ar pagaliau skyrimu laiko savo vaikų priežiūrai). Tuo tarpu nutautėjimo pagunda tiesiog sutampa su oportunistiniu įsikūrimo rūpesčiu. Sėkmingam svetimame krašte įsikūrimui nėra laiko gaišti su "praeities sentimentais". Reikia visą laiką skirti gilesniam šaknų įleidimui svetimos kalbos išmokimu, pažintimis svetimųjų tarpe, atitinkamų profesinių kursų lankymu ir t.t. Visos dvasios nepardavęs, neįsikursi tvirtai svetur.

Yra tikrų idealistų, gyvenančių savajai tautai, nors ir svetur esančių. Jais remiasi lietuviškoji veikla. Mokytojai, savo šeštadienio poilsio atsižadą vaikams lietuviškai šviesti. Organizacijų veikėjai, nenuleidžią rankų prieš masės abejingumą. Chorų dalyviai, savo vakarus skirią lietuviškajai dainai kultivuoti. Laikraščių pilkieji korespondentai, aukoją savo laiką visur pribūti ir paskui naktimis rengti savo žinutes. Lietuviškosios spaudos platintojai, žadiną surambėjusiuosius ir besiklausą jų melagingų atsikalbinėjimų ar įžūlių įžeidinėjimų. Pagaliau tie visi lietuviškosios kultūros darbininkai, kurie, nerasdami paramos abejingoje visuomenėje, vistiek neparsiduoda garbės medžioklei svetimuosiuose.

Bet yra ir tikrų oportunistų, kurie savo asmeninės gerovės vardan išsijungia iš lietuviškosios bendruomenės. Gydytojai, kurių visas lietuviškumas baigiasi davimu reklaminių skelbimų lietuviškiesiems laikraščiams medžioti pacientams. Inžinieriai, kurie lietuviškąją spaudą pakeičia tik savo specialybės literatūra. Naujieji dėstytojai kolegijose ar universitetuose, kurie leidžiasi garbinami, bet nesileidžia priprašomi bent kokį straipsnį duoti lietuviškajai spaudai ar enciklopedijai. Inteligentai, kurie didžiuojasi sugebą geriau įsikurti (suprask: nutautėti), negu pajėgė senieji bemoksliai ateiviai. Darbininkai ar ūkininkai, kurie ir dabar, ūkinei padėčiai susilyginus, nesijaučia įpareigoti didesnei aukai, kaip 50 centų. Pagaliau tokie tėvai, kaip ana agronomų pora, kuri savo vienturtei dukrelei nerado poros dolerių nupirkti šeštadieninės mokyklos reikalui lietuvišką knygą, turėję šimtus dolerių naujiems baldams.

Daug daugiau betgi tų, kurie jiško *kompromiso* tarp idealistinės pareigos ir oportunistinės pagundos. Šisai kompromisas yra versmė, iš kurios plaukia abejingumas lietuvybei, nors jos aiškiai ir neišsižadant. Ta ir yra mūsų pilkoji kasdienybė. Atsisakoma nuo anksčiau skaitytų laikraščių, bet vienas dar prenumeruojamas. Gailima dolerio pačiam knygai įsigyti, bet, gavus pasiskolinti, dar paskaitoma daugiau triukšmo sukėlusi knyga. Nesutinkama valdybon įeiti, bet į Vasario 16 minėjimą dar ateinama. Išvaromi vaikai šeštadienėn mokyklon, bet pašykštima juos aprūpinti lietuviška vaikų literatūra. Daug čia apkiautimo, bet gal dar daugiau materialistinio šykštumo, žadinto elgetinių dienų stovyklose, žadinimo dabar sparčiu turtėjimu.

Tokia kasdienybė. Yra joje daug ko, dėl ko tenka rausti. Bet, ačiū Dievui, dar nedaug tėra, kurie neberaustų gėda.Dauguma, nors patys taip pat apkiausdami bei sušykštėdami ligi gėdos, dar slepiasi atvirai tokiais pasirodyti. Daug kam geram tokia gėda sužadina. Ir jei reiktų atsakyti, ko šiandien labiausiai reikia, atsakyčiau: *gėdos!* Gėda liks mūsų neraminti ir tada, kai būsime su daug kuo apsipratę ir daug kam radę "pateisinimus". Kiek bebūtų ko gėdytis, visada liks vilties, kol liks neišblėsusi gėda. Neviltis ateis tik su gėdos išblėsimu, nes tik tada nebebus jaučiama, kaip beviltiškai žlungama savajai tautai.

JONAS MEKAS

SEMENIŠKIŲ IDILĖS

DEVINTOJI IDILĖ

UPĖS

Grįžtat, su prabėgusiom dienom,
ir tekat, tekat, mano melsvos upės.

Jūs nešat su savim skalbėjų daineles,
žūklautojų tinklus ir pilkus medžio tiltus,
ir mėlynas, šiltai pakvipusias naktis,
kai iš lankų išplaukia lengvos rūko juostos,
ir girdi sunkias arklių kanopas.

Jūs nešatės pavasarių triukšmingus poleidžius,
su karklų šakomis ir geltonų lelijų burbuolėm,
vaikų triukšmingą klegesį —
ir vasarų kaitrias ir šutinančias įdienes,
kai susiaurėjusi vaga užanka plūdėm
ir šilimoj įkaitęs dumblas
kvepia žuvimis ar akmeninėm brastom.

Ak, bet ir tada, ir šilimos virpėjime,
kai dega virpuliuodamos atokaitos,
pleišėja įkaitusios klojimų lentos —
ak, ir tada, šitas vanduo giliam meldų pavėsy!
Jauti, kaip teka jis, kaip pro pirštus,
kaip liejas, šliaužia vėsiai mėlyna srovė,
ir kai pasilenki — giedrioj ir mėlynoj tekmėj
jauti praplaukiant pratekėtų kaimų kvapą,
laukų ir pievų, šiviliuojančių lankų,
ir tolimų, ir nepažįstamų sodybų,
kur prie sunkių, medinių ąžuolo stalų,
apdėtų mėsa, duona ir šaltais žalibarščiais,
laukia grįžtančių pjovėjų moterys.

DEŠIMTOJI IDILĖ

TETA KASTUNĖ

Prisimenu gerai tetą Kastunę. Ji ateidavo
kas vasarą palaukėmis, iš užu šilo,
padėti grėbti, ar rišt rugių, ar vežti šieno.
Ta pačia mėlyna suknia, ir marga,
gėlėta skarele — ir atnešdavo
saldainių (spalvotais ir išrašytais popierėliais)
ir saują riešutų.

Tada išbėgdavom su broliu į laukus,
į skynimėlį—parinkti raudonų, įsirpusių aviečių,
ir žemuogių, ir tekini parbėgę, padėdavom
ant stalo tetai, ir tada žiūrėdavom,
susėdę ant lovos krašto, ir parietę kojas,
ar bedėliodami savo degtukų dėžutes,
spalvotus saldainių popierėlius,— žiūrėdavome,
kaip mama, atrėmus į sienelę nugarą,
šnekėdavosi su teta Kastune, ir kilnodavo
pradarę skrynią, drobės ritinius,

šnekėdamosios apie kirmėles, užpuolusias daržuos [lapus,
apie statyt pradėtą naują tvartą,
ir dėdę Povilą, pavasarį pargrįžtant iš Šveicarijos.

Tada, užsirišę margas skareles,
eidavo pasižiūrėt galvijų, ir teta Kastunė,
paėmus trumulį, padėdavo pamelžti karvių,
ir girdavo, kad daug šią vasar pieno,—
ir eidavome išilgai laukų,
sustodami pasišnekėt su vyresniaisiais broliais,
kasančiais per lauką griovį — ar eidavom
pasižiūrėti avižų, ir naujo pūdymo,
kur rudenį reikės pasėt rugius.
Mes priraškydavom po saują žirnių,
didelių storų ankščių—ir duodavom tetai Kastu- [nei.
Tada, pavakare, parginus gyvulius,
kai susirinkdavo visa šeimyna iš darbų —
susėdę po plačiom, ūksmingom liepom
klausydavomės tetos Kastunės, kiekvienas
tiek turėdamas ko klausyti. Juk teta Kastunė
vėl išeis. Poryt, o gal sekmadienį,
teta Kastunė atsisveikindama pabučiuos,
ir vėl išeis — palaukėmis, per skynimus,
pranyks tarp krūmų, ligi kitos vasaros.

VIENUOLIKTOJI IDILĖ

UOGŲ RINKĖJOS

Per miškus, uogenojus, per žydinčius laukus
eina uogų rinkėjos.

Jos praeina juodus, sudumblotus lieknus,
tamsius juodalksnių, šeltekšnių gojelius,
pro raudonas vyteles, pro sedulėlių krūmus —
klegantis, marguojantis skarų būrys.
Ir kai perbrenda paskutiniuosius lieknus,
dumblu užakusius, užverstus griovius,
staiga prieš jas: žali ir neapmatomi laukai,
toli, ligi pat pilkų, apsamanojusių stogų,
ligi sodų, kylančių beržų viršūnių,
pilkų svirčių.
Ir ligi pat išretusių, šlynuotų pakraščių,
ligi karvių ir arklių sumindžiotų kelmynių —
atbėga žirnių, avižų laukai,
ir neapmatoma linų mėlynė — akinančiai mėlyna,
taip mėlyna.

Siauri laukų takeliai, žalios ežios
veda jas ligi namų —
žydinčiom vagom, rugiagėlėm, ir geltonom tvė- [rėm,
ir bitkreslėm, dangiškai melsvais čiobrelių kups- [tais
nuklotas jųjų kelias,
ir baltais palaukių akmenim,
įkaitusiais vidurvasario saulėje —
raudoni, bitėmis aplipę dobilų laukai,
ir susiraizgę, šliaužiančios žirnikų pynės,
didelės, geltonos virtinės.

DVYLIKTOJI IDILĖ

MANO VAIKYSTĖS MOTERYS

Tai jus šiandien,
vos liesdamas prisiminimų rankomis,
— ar ilgesiu? — įsižiūrėjęs į vis tolstantį,
vis bėgantį, nesugrąžinamų dienų akiratį,
matau, mano vaikystės moterys!

Teta Marija, kur ateidavo ravėti runkelių,
ar kasti bulvių; ir jaunamartė Macienė,
kur vyrai, vieną rudenį, belyjant lietui,
dainuodami nusivežė per krūmus —
kurios skarelė baltuodavo per vasarą skynimuose,
ar molinuos, išbalusiuose daržo plotuose;

ir Marčiaus seseris, kur vis skubėdamos,
vis bėgdavo per visą vasarą, kur tempdavo
iš pat ganyklų pieną, ar šilo uogas —

tvirtos ir raudonos, storom vilnonėm kojinėm,
linguodavo linų laukuose. Tai jų dainas,
graudžiais augštais balsais, girdėdavau per rude- [nius,
tai jos svyruodavo kratydamos laukuose mėšlą,
ar ropinėdavo po runkelių ir bulvių plotus,
šliaužiodamos lietuj ir vėjuje per visą rudenį;
tai jas, išbėgęs vaikas aš į kiemą,
matydavau vis kas pavasarį begrėbstant sodą,
ar bebedžiojančias, bekasinėjančias darželį,
sodinančias jurginų juodus diegus —

ar kaip Sekminėmis, atnešus nuo duobių geltono [smėlio,
sesuo barstydavo darželio kiemą,— ir iš ryto,

pašokus ir iššlavus trobą —
išbėgus prisilaužydavo sodely jievų,
dangiškų ir mėlynų alyvų — pamerkt ant stalo,
ir, susirišus pakaklėj mazgelį, išbėga kieman,
kur su pakinkytu arkliu, ir išrašytoje gėlėm sė-
jau laukia brolis; [dynėje,

ir moterys, kurias matydavau aš savo vaiko me-
[tuos,
kai sekdavau, prispaudęs prie pat stiklo veidą,
linguojančias žiemos kelyje,— ar žiūrėdamas,
prie besiganančių lauke galvijų,
kaip juokdamosios ir klegėdamos, margais būriais
ateidavo jos žaliom laukų šalikėlėm,
rugių grioveliais;

ar kai stovėdamas prie akmeninės kapinių var-
žiūrėdavau į atvežtą numirėlį, [čios,
kaip susirinkusios, iš tolimų trobų,
jos eidavo lėtai paskui vežimą,
giedodamos savo augštais balsais,

ar gailiai, tarsi gervės, dejuodamos,
kai audros arba lietūs išplaka laukus,
ar uždega sadybas.

Tai jas sekiau, tai jų ratelio ūžesį
girdėdavau savo vaikystės metuose,
beburzgiantį per ilgus rudenius, per gruodžio va-
kai pasilenkusios, vienodai, [karus,
ir paseilindamos pirštą, mindavo ratelį,—

kai žiūrėdavau į pasilenkusias, į lempoje
apšviestas jųjų galvas, paskendusias
savo moteriškose svajonėse, kai žiūrėdavau
į jas savo vaikystės metuos, susirietęs mamos lo-
[voje,
klausydamas į langą beriamo ir šalto sniego,
langinių bildesio,—

tai jus šiandien,
iš tolstančių, nesugrąžinamų dienų akiračio,
matau, mano vaikystės moterys!

TRYLIKTOJI IDILĖ

TURGUS

Pirmadieniais, dar iš gilios nakties,
dar nepradėjus mėlynuoti lango klėtkoms,
girdėdavome, kaip keliais,
kaip bėgančiais pro šalį vieškeliais
dundėdavo į turgų ūkininkų ratai.

Vaisių prikrautais vežimais, paukščių kraitėmis,
ar vedini, lėtai, prie ratų pririštais galvijais,
ir sėdėdami augštai pakeltose sėdynėse,
(ir moterys — spalvotom ir margom skarom,
ir rūpestingai pakaklėje surištais kampais),

kratydamiesi ir linguodami su kiekvienu ratų
[trinktelėjimu,
pro krūmus ir laukus, per šilo liekną,
lydimi beskalinančių, nuo vienkiemių atbėgusių
ir dulkių debesio,— [šunų,
ir tada, siauromis ir mažom gatvelėm,

ir dardaliuodami akmeniniu bruku,
važiuoja jie lig turgaus šulinio,
kur jau, pamūrėse sustatę vežimus,
ir mosikuodami, margais ir kleganČiais pulkais,
būriuojas žmonės.

. . . pametęs arkliui glėbį dobilų,
tėvas nueidavo pasižiūrėt galvijų,
pro vaisių, obuolių ir kriaušių vežimus,
susėdusias ant ratų kaimo moteris,
sustodamas prie išsidėsčiusių pamūrėje pirklių,—

. . . ir mama išbėgdavo dar nusipirkti druskos,
ir pora virbalų — ir mes žiūrėdavom,
padėdami išrinkt sesutei siūlų,
apsvaigę begale skaisčių ir degančių spalvų—
kolei mama nutempdavo mus vėl pro buodes,—

ir pro apkrautus vaisiais ir grūdais ratus,
pro ūkininkų apgultą turgaus šulinį,
nueidavom, siaura ir apdulkėjusia gatve,
mes aplankyt tetos Kastunės,
ir tada, šnekėdamiesi ir paskubomis,
pro susigrūdusius prieupės namukus
mes nusileisdavom prie vandenio malūno,
kur, susimetęs ratuose rugių maišus,
miltuotais batais, ir apdulkėjusia, pilka sermėga,
jau laukia tėvas.

Tada, dardėdami lig išnaktų,
pro išsimėčiusius aplinkui vienkiemius,
miškų keliais — vėl dunda ūkininkų ratai,
ir nekantraudami, ir pasilipę ant kelių varčių,
ir užudribusiomis ant akių kepurėm,—
pargrįžtančių iš turgaus laukia piemenys.

KETURIOLIKTOJI IDILĖ

VAIKAI

Kur tu, šviesiaplauke Emilija,
kur tąsyk, mūsų vaikystės šiltu kelio smėliu,
mes bėgdavome, su mažyčiais knygų ryšulėliais,
sustodami pasižiūrėti žemuogių, pasirinkdami
spalvotų kelio akmenėlių,

ir nusileisdavom,
gėlėtu ir žaliu šlaitu,
prie juodalksniais apaugusio upelio,
pasiklausyti akmenėliuose čiurlenančios srovės,
krioklių ūžimo, ir suvalgyti
po riekę kvepiančio medaus ir duonos.

Kur jūs, vienplaukiai vienkiemių vaikai.
kur šūkaudavom, braidydami po ajerynus,
švilpindami žilvičio dūdom,
žiūrėdami, kaip krūmų ir šlaitų dugnai
apsipila baltais žiedų vainikais,
ir kaip merginos,
vienplaukės ir atbėgusios šlapiu lauku,
ir prisilaužę žydinčių šakų — parbėga kiemuose;

ar kur liepsnojančioj vidurdienio kaitroj
braidydavom po alksnių ir šaltekšnių ūksmes,
rankiodami raudonas ir įsirpusias aviečių uogas,
ar žemai, gulėdami karštoj rugių palankėje,
pačioj saulės ugny —
žiūrėjome, kaip vyrai, po degančiu vidurvasario
[dangum,
kaip moterys, spalvotom ir margom skarom,
eina išilgai siūbuojančių kaitroj laukų,
daužydamos nupjauto šieno pradalgius,—
žiūrėdami, kaip musių apgulti arkliai,
kaip deginami saulės
tempia didelius ir augštus vežimus,
ir su grėbliais ir nuleistomis ant pečių skarom,
iš paskos eina moterys.

... Ar sėdėdami ištuštusiuos, plikuos rudens lau-
[kuos,
po atlapu ir vėjų plėšomu medžiu,
susigūžę plačiose ir vyresniųjų nunešiotose ru-
[dinėse,
pokšindami akmenimis anglis, žiūrėdami,
kaip dideliais ir ūžiančiais, plačiais būriais,
atklydę ir rudeniškai triukšmaudami, paukščiai
plėšo paraudonavusias, paskutines šermukšnių
[uogas,
ir kaip apie daržines ir klojimus,
po išsimėčiusias aplink sodybas,
pasikelia didžiulės, augštos stirtos,
ir dulkių debesis, pakibęs virš klojimų durų,
siūbuoja vėjuje, — ir tiktai rudenio laukų dugnu,
rugienomis ir nušienautom pievom
eina karvių ir avių pulkai,
tik piemenų ugniakurai liepsnoja vėjuje.

PENKIOLIKTOJI IDILĖ

VASAROS NAKTYS

Rankos kvepia dar medumi ir dobilu,
ir rūbuose — žolių lapeliai ir vakaro vėsa.
Kaip tilsta... Kaip kelias rūkas...
ir paskutiniai kibirų skambėjimai,
melžėjų šūkesiai, svirčių girgždėjimas
ties mediniais vandenio loviais,
toli, kitapus guobų.

Ir bernai jau iš laukų, nujoję arklius,
grįžta šalta vakaro rasa, nešdamiesi
rankose apinasrius,
ir sustoję vidury kiemų,
klausos, kaip nuo liepų krinta grambuoliai,
kaip kažikur, iš už kelinto vienkiemio,
susėdę būreliu, po vakarienės kiemuose
dainuoja moterys.
Vėžių žvejotojai susirenka tinklus
ir patyliai, šnekėdamiesi, eina išilgai upės,
braidydami po šlapią žolę; ar sugulę,
žiūri jie augštyn į paukščių kelią,
pasakodamiesi savo ilgesius, žiūrėdami
į krintantį ant pievų rūką, klausydamiesi
girgždančių svirčių, ar vienišo,
ir pravažiuojančio keliu, vežimo.

Pamažu tačiau nutils ir kibirų skambėjimas,
suguls galvijai, ir paskutinieji
kluonuos traukiamų mašinų braškesiai,
ir durų varstymas, nutils avių bliovimas,—

tik vasaros naktis, tik paukščių kelias
švies viršum sodybų, viršum
įkaitusių, šiltų laukų.
Tačiau ir pačioje tyloj, pačioj nakty
nenutils griežlių šaukimas dobilų laukuos,
ir tolimas kurklių ūkimas, skardus gausmas
plauks viršum laukų,
ir dar ilgai budės pusiau sumerktos akys,
pro plonas daržinių lentas
klausydamos auksinio vasaros nakties
[skambėjimo,
tiktai sugulę upių pakraščiuos,
subedę ajerynuose savo tinklus,
budės pakrantėse sugulę vyrai,
žiūrėdami į šviečiantį rugpjūčio dangų.

ŠEŠIOLIKTOJI IDILĖ

PIRTYS

Einame lėtai, sustodami ir neskubėdami,
įsižiūrėdami stoguose,
šyptelėdami, ir pora žodžių
išsprūsta pro kvepėjimą ir vakarą.
Ir štai — namai, didžiulis juodas sodžius,
topolių, beržų ir mėdžlepių viršūnės.
Ir kai mes žvilgterim pakluonėse —
prie išsipaišinusių juodalksnio kerų
jau rūksta šiltos, pakūrentos pirtys,
raudonai įdegę akmeninės krosnys.
O, gali uost jau kvapią malkų šilimą,
karštą beržo vantų garą,
kaip dega įsiraudę, įrasoję odos,
ant pajuodusių, beržinių plautų.

Tegu nuplaus, kas šilimoj pridulko,
ant šieno prėslo, avižų vežimų —
ir prakaitas, nugulęs ant pečių,
kai skubini sukrauti paskutinį kūgį,
užplakant lietums.
O vakare, kai dar šlapiais plaukais,
po šviežios, baltai užulietos bulvienės,
gulsim kvepiančiuose šieno prėsluos —
ak, kvepės ant kūno baltas linas,
balto lino drobė.

SEPTYNILIKTOJI IDILĖ

KŪLIMAI

Eina, eina traukiniai,
per tūkstančius laukus, rudeniuotus kaimus,
kaip sunkios, iš ganyklų pieną nešdamos karvės,
siūbuoja šieno prikrauti vagonai,
ir su kopūstų knegždančiom galvom,
ir vaisių kraitėmis.

Kaimuos tebegirdėti dar mašinų ūžesys,
ir skamba dar girtų kūlėjų dainos,
ir ūkininkai, panėrę plaštakas baltuos maišuos,
seka geltonų kviečių byrėjimą,
ir dulkių debesis dar tebegaubia kluonų galvas,
apverstas didelėm, šiaudinėm stirtom,

ir vyrai stoviniuoja vidury kiemų,
ir įkabinę dideles, plačias šiaudų naštas,
tempia į atalapas ir augštas daržines,
kur moterys, sulipusios ant avižų prėslų,
uždribusiais plaukais ir subraižytom rankom,
geria dulkių debesį ir svėrių kvapą,—

ir alyvuotas ir be miego mašinistas,
snūduriuodamas ant suverstų lauke šiaudų,
žiūri į bežiopsančius aplinkui piemenis,
drebančius motoro balkius, ir kaimai,
aplinkui išsimėtę vienkiemių sodybos
girdi, kaip ligi gilios nakties,
kaip tuščioje rudens laukų platybėje,
ūžia mašinos,—

ar kaip, sėdėdami prie suverstų, didžiulių miežių
[ir avižų krūvų,
aplinkui didelį lentinį stalą,—
dainuoja jie, girti alum ir dulkėm —
ir rėkdami visom gerklėm, ir susikabinę rankom,
klaidžioja tuščiuos rudens laukuose,

ir tik raudona ir apdulkėjus mašina,
tiktai pravertos kluonų durys,
didžiulės šiaudų stirtos stūkso kiemuose,—

ir tik per rudenio šlapius laukus,
pro vienišus ir sidabruotus kaimus,
vis eina švilpaudami traukiniai, pilni ir sunkūs,
ir tiktai garvežimio juodame lange,
viršum tuščių laukų ir kaimo vienkiemių
dainuoja paišinas ir alyvuotas mašinistas.

AŠTUONIOLIKTOJI IDILĖ

VIS LABIAU IR LABIAU UŽGULANT RUDENIUI

Virš ištuštusių laukų, virš murzinų akiračių,
kaip pilkos ir pritvinkę garbanos,
slenka pluoštiški, dumbloti debesys.

Be perstojo, lėtai taip, trinka visą dieną,
krūmų galvomis, grublėtom sodų rankom,
ir rūksta ant šilų, ir krinta jis ant lygumų,
ant paskutiniųjų šieno kūgių, per žaginių
[kerpotas karteles,
jis plaka purvinus daržų valytojų maišus
ir žliaukia mėlynom, sugrubusiom jų rankom.

Ak, ilgos dienos, ak, platūs dar laukai,
nubos dar šliaužioti šlapiom burokų lysvėm
ir knaibioti lietaus ištrinktas bulves.
Kaip sunkiai ritinas ir žlegsi ratų stebulės
per purviną, išurbiotą bulvieną,
ir nuo šlapiom srovėm išvaižiotų kumelių šonų
varva drumzlinas ir purvinas vanduo.

O ūkanotoje rudens laukų platybėje,
liūdnai atstatę lietui krūtines,
pašiurusiais plaukais ir traiškanotais vokais,
klimpdamos išbrinkusiuose laukų dryžuos,
skersos priešais srovę palengvėle juda bandos.

50 METŲ SPAUDOS LAIMĖJIMO SUKAKTĮ MININT

VACLOVAS BIRŽIŠKA

(Pabaiga)

Toj grynai knygų kovoje žymų vaidmenį suvaidino ir nuo 1875 m. užsimezgusi Amerikos lietuvių spauda. Čia jau nuo 1883 m. pradėta sistematingai leisti įvairaus turinio lietuviškos knygos, kurių žymi dalis vėliau nelegaliais keliais ir į Lietuvą patekdavo. Pradėjus čia eiti įvairiems savaitraščiams, atsirado galimumas juose spausdinti ir ilgesnius veikalus, kuriuos nesunku buvo iš to paties rinkinio ir atskiromis knygomis atmušti. Tuo būdu atsirado pirmosios mūsų storosios knygos, su kuriomis tuo požiūriu anos prūsinės brošiūros nė lygintis negalėjo. O laiko tarpe nuo 1875 m. ligi spaudos uždraudimo panaikinimo Amerikos lietuviai išleido apytikriai 721 knygą (įskaitant čia metinį laikraščio komplektą viena knyga). Žymią jų dalį sudarė anos storosios knygos. Jos vis dėlto, nors ir toli gražu ne visos stovėjo augštumoje, lietuvių kovoje už savo knygą suvaidino labai žymų vaidmenį. Tuo pačiu laiku, nuo 1865 m. ligi spaudos atgavimo, Mažojoje Lietuvoje skirtų Didžiajai Lietuvai knygų išspausdinta apie 1422, t. y. tik du kartus daugiau už Amerikos lietuvius. O jei imti puslapių skaičių, tai gaunamas atvirkščias santykis — Amerikos Lietuvoje buvo išspausdinta du kartus daugiau puslapių, negu Maž. Lietuvoje.

6.

Knygų spausdinimas Mažojoje Lietuvoje tesudarė pirmą kovos už lietuvių knygą etapą. Knygos atvirai į Lietuvą negalėjo patekti, o ir tos, kurios per sieną pralįsdavo, rusų policijos ir žandarmerijos buvo visokiais būdais gaudomos ir naikinamos. Taigi to laiko veikliosios lietuvių visuomenės svarbiausias uždavinys buvęs tų knygų platinimas. Šį darbą sudarydavo du etapai — knygų pergabenimas per sieną ir jų išplatinimas krašte.

Žymią pirmojo etapo darbo dalį, ypač spaudos uždraudimo pirmais dešimtmečiais, atlikdavo profesionalai kontrabandnešiai. Neretai ir vėliau stambesnieji knygų platintojai Lietuvoje už tam tikrą, nuo pūdo mokamą, atlyginimą, juos parsisamdydavo ir pavesdavo jiems užpirktas už sienos knygas perkelti, jiems gerai žinomais slaptais keliais per sieną, ir pristatyti į sutartą vietą jau šioje pusėje. Nors nemaža šių profesionalų ir nukentėdavo nuo pasienio sargybos, bet dažniausiai jie sugebėdavo tuos užsakymus patenkinti. Tačiau toks knygų gabenimo būdas tebuvęs prieinamas tiems, kurie turėjo ryšius su anais kontrabandnešiais, ir tai tik stambesniesiems platintojams, kadangi tokio gabenimo išlaidas tegalima buvo apmokėti, pristatant didesnes spaudinių partijas.

Ilgainiui tačiau į tą darbą įsitraukė ir tikrieji knygnešiai, kurie patys pergabendavo knygas per sieną ir jas patys išplatindavo. Daugumas jų dirbo jau ne pelnui, bet grynai idėjai, kadangi gaunamais iš parduodamų knygų pinigais tegalima buvo padengti tik dalį išlaidų, susietų su knygų užpirkimu, kelionės ir pragyvenimo išlaidomis. Neturėdami tokių slaptų ryšių su pasienio sargyba, kokius turėjo kontrabandnešiai profesionalai, daugelis jų su knygomis jau pasienyje įkliūdavo, nemaža jų ir žuvo nuo pasienio sargybos kulkų, o į policijos rankas patekę, jie buvo sunkiai baudžiami.

Knygoms per sieną pergabenti plačiai buvo panaudojami ir kai kurie legaliniai galimumai. Pvz. pasienio gyventojai gan lengvai galėjo gauti sienai pereiti liudijimą ir, jais pasinaudoję, grįždami stengėsi nors kiek ant savęs paslėptų spaudinių pernešti. Kartais sargybai tai pastebėjus, patys tie smulkūs gabentojai dažniausiai buvo tik mažomis piniginėmis pabaudomis baudžiami. Tačiau kad ir labai žymi dalis Maž. Lietuvoje išspausdintų knygų sieną peršokdavo, vis dėlto per tuos 40 draudimo metus ant sienos šimtai tūkstančių egzempliorių knygų ir laikraščių pateko į policijos rankas ir paskiau kartu su pagautomis ir krašto viduje knygomis buvo sistemingai porą kartų per metus deginami Kaune buvusios gubernatūros kieme ir Vilniuje miesto valdybos kieme.

Mėginta ieškoti ir kitų kelių knygoms skaitytojams pristatyti. Daug laikraščių buvo siunčiama uždarytuose vokuose paštu. Tai savotiškai ir pačius tuos spaudinius paveikė — daugelis jų, ypač paskutiniajame dešimtmetyje, sąmoningai

1) Žr. šių metų "Aidų" nr. 4.

buvo spausdinami mažo formato ir nedidelio puslapių skaičiaus, kad juos būtų galima į voką įkišti, o kai kurie periodinių leidinių egzemplioriai buvo spausdinami specialiaiploname — cigaretiniame popieriuje. Nors paštuose korespondencija, ypač iš užsienio gaunama, ir buvo paprastai tikrinama, tačiau vis dėlto nemaža tokių laiškų su paslėptais juose spaudiniais per sieną ir peršokdavo. Ir buvo nemaža tokių gyvenusių Rusijoje lietuvių inteligentų, kurie prūsinius laikraščius tvarkingai per paštą ištisais metais gaudavo. Tačiau dažniausiai pašto paslaugomis pasinaudodavo šioje sienos pusėje. Įprastais būdais perkeltus per sieną spaudinius siųsdavo paštu jau pačioje Lietuvoje, įdėjus juos į įvairių komercinių firmų vokus, ar kartais pasinaudodami tam reikalui ir valdiniais vokais. Pvz. Petrapilio senate tarnavęs Andrius Dubinskas, per Suomiją gaudamas platinimui "Tėvynės Sargą" ir "Žinyčią", juos išsiuntinėdavo paštu, įdėjęs į vokus su senato štampu, kurie savaime negalėjo pašte jokio įtarimo kelti.

Kitur buvo išnaudojama ir mokslo įstaigų ir pavienių mokslininkų teisė gauti iš užsienio "mokslo" leidinius be cenzūros. Pvz. Petrapilio lietuvių studentų draugija ilgus metus, ligi spaudos uždraudimo panaikinimo, užsienio lietuviškus periodinius leidinius išsirašydavo universiteto bibliotekos vardu ir, tuo reikalu susitarusi slaptai su jos bibliotekininku Epimachu Šipillo, per jį visą tą spaudą sistemingai ir gaudavo. O Maskvos lietuviams studentams tuo reikalu ne kartą patarnaudavo to universiteto profesorius kalbininkas F. Fortunatovas. Bet visi tie pusiau legaliniai keliai tebuvo prieinami tik pačioje Rusijoje gyvenusiems inteligentams. Lietuvos gi visuomenė turėjo tenkintis vien knygnešių tarpininkavimu.

Pirmieji šios rūšies knygnešių darbai nebuvo organizuoti — paskiri knygnešiai patys knygas gabendavo, patys jas ir platino. Tačiau ilgainiui atsirado ir įvairios platesnės organizacijos, kurios vien tik knygų platinimu vertėsi ir, laikui bėgant, pagaliau šis darbas apėmė visą Lietuvą. Nebeliko nei vieno miestelio, ar bažnytkaimio, kur nebūtų galima draudžiamų knygų gauti. Dažniausiai knygos buvo net pusiau atvirai parduodamos prie bažnyčių kartu su šventųjų paveikslėliais, rožančiais ir kitomis devocionalijomis. Policija gerai tuos visus pardavėjus žinojo, bet daug kur jų nelietė, nes jie jai buvo pasipelnijimo šaltinis — neretai už nedidelį kyšį užmerkdavo akis.

Policija, o vėliau ir su ja bendradarbiavusi žandarmerija, daugiausiai ieškojo tų, kas tuos visus škaplerninkus-bagamazninkus, kaip juos kitur vadindavo, aprūpindavo knygomis, o taip pat ir tų organizacijų, iš kurių visas tas darbas ėjo.

Pirmoji tokia organizacija buvo jau 1867 m. vyskupo Valančiaus sudaryta specialiai anoms, jau anksčiau minėtoms, jo parašytoms knygutėms išplatinti. Į šią organizaciją buvo įtraukti kai kurie klebonai, kamendoriai ir bažnyčios tarnai. Ji buvo susekta ir likviduota 1869 m. Bet netrukus panašią organizaciją Užnemunėje sudarė ir kun. Martynas Sidaravičius, kuris ligi spaudos uždraudimo panaikinimo pats jai vadovavo ir pats asmeniškai daugiausia tas knygas ir platino. Panašią organizaciją, tik mažesniame maštabe, buvo Žemaitijoje mėginęs sudaryti S. Kušeliauskas su kun. Vytartu ir kun. M. Jurgaitis Palangoje. Bet visos tos pirmosios organizacijos platino beveik išimtinai tik vienas tikybines knygas, daugiausia maldaknyges. Atsiradus didesniam pasaulietinio turinio knygų ir ypač laikraščių skaičiui, pradėta paties kaimo jaunimo iniciatyva kurti kaimo jaunimo kuopeles specialiai knygoms gabenti, platinti ir skaityti. Kitose vietose į tų kuopelių darbą įsitraukė ir jaunesniosios inteligentijos atstovai — gimnazistai, studentai, kitur ir šiaip kiti profesionalai — gydytojai, vaistininkai ir kiti. Daugumas tų organizacijų atsirado 90-ųjų metų pradžioje. Viena tokių seniausiųjų organizacijų buvo apie 1883 m. kažkur apie Mažeikius pradėta organizuoti "Lietuvos Motinėlė", tačiau ji težinoma tik iš vieno atsitiktinai išlikusio jos rašyto atsišaukimo. Bet ir daugelis kitų knygų platinimo organizacijų irgi vien tiktai iš vardo mums težinomos, nes konspiracijos sumetimais anais laikais, berašant apie jas tų laikų spaudoje, savaime nebuvo nurodoma nei vieta, kur toki organizacija veikė, nei jos narių sudėtis. Nežiūrint persekiojimų, tų organizacijų skaičius augo iš metų į metus ir į spaudos uždraudimo pabaigą jos buvo apėmusios žymią vakarų ir pietų, iš dalies ir šiaurės, Lietuvos kaimo jaunimo dalį. Iš tų organizacijų išliko jų vardai — tai Nemunėlio ir Apasčios Susivienijimas, Akstinas, Artojų Draugystė, Atžala, Aušrinė, Daukanto Manta, Lizdas, Spindulys, Svirplys, Teisybė, Žiburėlis, Žvaigždė ir kitos. Iš jų Vinco Kapso Draugystė ir Daukanto Manta ne vien platino knygas, bet ir savo surinktomis lėšomis jas ir spausdino.

Savo veiklos platumu ir dėl tos veiklos žandarmerijos iškelta byla labiausiai išgarsėjo 1894 m. kovo pabaigoje įkurtas "Sietynas", kuris veikė keletą metų ir tik 1897 m. valdžios buvo likviduotas. Jis buvo pasistatęs sau tikslą "šelpti lietuvystę" ir, kaipo toks, platino knygas, steigė knygynėlius, rinko tautosaką ir t.t. Šią organizaciją žandarmerijai išaiškinus ir ją sulikvida-

vus, nukentėjo keletas dešimčių žmonių (38), ne vien kaimiečių, bet ir šviesuomenės atstovų.

Tačiau per visą beveik spaudos uždraudimo laiką knygų platinimo srityje daugiausia nuveikė teisingai anais laikais vadinamas "knygų ir knygnešių karaliumi" Jurgis Bielinis-Bieliakas. Iš išlikusių kai kurių Maž. Lietuvos spaustuvininkų užrašų (pvz. Martyno Jankaus) matyti, kad vienas Bielinis pasiimdavo beveik pusę visų iš ten gabenamų knygų. Pasiimdamas pradžioje tik knygas, o nuo "Aušros" laikų ir laikraščius, jis jomis aprūpindavo ne vien paskirus knygų pirkėjus, bet ir daugelį tų pačių knygnešių. Beveik 40 metų tuo darbu besiversdamas, jis puikiausiai pažino visus kelius, kurie vedė į Mažąją Lietuvą bei atgal ir neretai sugebėdavo nekliudomas per sieną pergabenti net ištisus vežimus knygų, o paskiau jas jau šioje pusėje išplatinti. Nežiūrint, kad ir policijai ir žandarmerijai jo vardas ir verslas buvo gerai žinomi ir dėl to jis ir buvo keletą dešimčių metų specialiai sekamas bei gaudomas, vis dėlto savo nepaprasto sumanumo dėka jis sugebėdavo pasprukti ir iš pavojingiausios padėties. Iš visų knygnešių jis beveik vienas ir liko per visą tą laiką neliestas.

Nesitenkindamas vien asmenine veikla, Bielinis 1885 m. kartu su Udra, Bružu, Laduku ir keliais kitais sukūrė ir plačią knygnešių organizaciją, kurios centras buvęs Panevėžio aps. Naujamiesčio valsčiaus Garšvių kaime. Ši Garšvių organizacija, kad ir buvo sudaryta ne komerciniais tikslais, bet komerciniu pagrindu — kiekvienas jos narys įnešė knygų užpirkimo fondui po 200 rublių. Veikdami kaip knygnešiai, jie buvo savo tarpe pasidalinę darbu tuo būdu, kad vieni vyko knygų užpirkti į Prūsus, kiti jas pergabendavo per sieną, treti iš pasienio jas atgabendavo į Garšvius, o iš ten knygos jau buvo platinamos ne vien artimoj apylinkėj, bet ir gabenamos į Kauną, Vilnių, Rygą, į Užnemunę net ligi Gardino. Jų darbas buvo vedamas taip sistemingai ir tvarkingai, kad daugeliui jie apsiimdavo periodiškai pristatyti iš anos sienos pusės ir laikraščius, rinkdami prenumeratą ir visa tai darydami čia pat po policijos akimis. Tokių prenumeratorių vien Panevėžio ir Ukmergės apskrityse 1893 jie turėjo apie pusketvirto šimto, ir tas skaičius vis augo. Beveik neliečiama, toji organizacija veikė 10 metų, bet 1895-1896 m. ji buvo susekta, jos nariai buvo suimti ir sunkiai nubausti, tik vienam Bieliniui pasisekė pasprukti. Tuo būdu Garšvių organizacija buvo sulikviduota, bet Bielinis ir toliau, ligi spaudos uždraudimo pabaigos, savo darbo nenutraukė.

Ilgainiui šioje kovoje už savo spaudą atsirado ir naujas sąjungininkas, kuris paveikdavo ne vien plačias lietuvių liaudies mases, bet ir ypač rusų administraciją. Tai buvo plačiai visame krašte skleidžiami, daugiausia paskutiniame spaudos draudimo dešimtmetyje, atsišaukimai. Pradžioje jie šaukė vien į kovą už savo spaudą, vėliau ir už kitas, rusų valdžios paniekintas, lietuvių tautos teises. Iš tų atsišaukimų, skirtų ne vienai kokiai organizacijai ar gyventojų grupei, bet visai tautai, ypač minėtini: V. Mačio ir K. Griniaus parašytas ir 1890 m. paskleistas atsišaukimas — "Broliai! ieškokime, reikalaukime šviesos ir mokslo"; Vinco Kudirkos parašytas 1897 m. "Broliai Lietuviai"; K. Griniaus 1899 m. "Broliai ir Seserys, nepasiduokite maskoliams" (kitas pertaisytas leidimas pasirodė 1902 m.); K. Griniaus 1900 m. "Kas turi ausis, teklauso"; J. Bagdono su J. Vileišiu 1901 m. "Tėvynė pagalbos šaukias" ir "Vyrai, skaitykite ir kitiems duokite".

Visame krašte plačiausiai pasklidę, jie ne vieną apsnūdėlį pažadino iš miego ir įvedė į kovotojų eiles, o rusų administraciją smarkiai paveikė, nes įrodė, kad lietuvių spaudos uždraudimas pasidaręs jai pačiai tiesiog pavojingas. Greta tų atsišaukimų panašiai veikė ir atvirlaiškių formoje skleidžiami paveikslėliai, pvz. 1892 m. paskleistas vejantis moterį kazokas su nagaika, ir toks parašas — Ja sejatel pravoslavija otpravlen v Litvu; ar kitas su velniu, kuris prie bažnyčios atiminėja maldaknyges.

7.

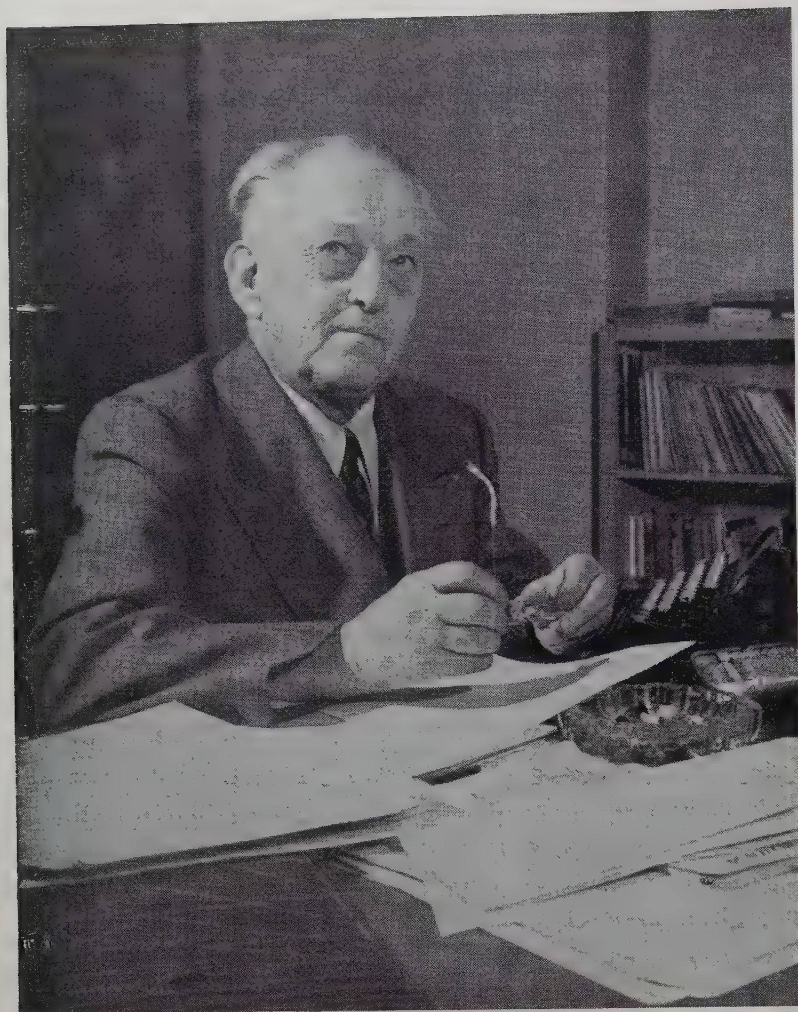
Už Leituvą daug brolių žemaitelių kraują leije,
Iš prūsų knygas nešē, nešē šveisą,
Ir į Sibiriją neveins anun išēje —
Už Leituvą, už laisvę ir už teisę.

P. Genys

Lietuviškiems spaudiniams draudžiamomis raidėmis pasklidus visam krašte, rusų administracija beveik visai numojo ranka į galimumą prieš senus lietuviškus spaudinius pastatyti rusų kirvukais spausdintas knygutes ir visą savo energiją nukreipė į kovą su einančiais iš Maž. Lietuvos spaudiniais, tikėdamasi grynai policinėmis priemonėmis jų platinimą palaužti ir, baudžiant draudžiamųjų raštų skaitytojus ir platintojus piniginėmis pabaudomis, kalėjimu, trėmimu iš Lietuvos ribų ir į tolimas Rusijos ir Sibiro gubernijas, kovą laimėti.

Neturime visiškai tikslių žinių apie visus dėl spaudos kovos nukentėjusius asmenis, tačiau bendras jų skaičius per tuos 40 metų prašoko bent keletą dešimčių šimtų.

Pirmosios žinios apie nukentėjusius dėl spaudos siekia 1868 m.- 1869 m., kada per pir-

V I N C A S K R Ė V Ė
1882. X. 19 - 1954. VII. 7

Ir aš norėjau atvaizduoti tų milžinų sielą — senovinę Lietuvą.

Vincas Krėvė

mąsias kratas Kretingos, Darbėnų, Telšių, Ginteliškės valsčiuose buvo pagauta nemaža egzempliorių pirmosios "revoliucinės" knygutės — būtent Kalvarijos. Skundėjais čia buvo daugiausia vietos rusai—pradžios mokyklų mokytojai ir paštininkai. Bet vis dėlto dėl tų nekalto turinio knygučių pradžioje tie asmenys, pas kuriuos paskiri egzemplioriai buvo surasti, dar nebuvo nubausti, bet tik įtraukti įtariamųjų asmenų sąrašuosna. Pirmoji mums žinoma tikroji spaudos auka buvo 1869 IX 18 Gruzdžiuose su didesniu knygų kiekiu suimta škaplerninkė Karalina Laniauskaitė, kuri, suimta, sugebėjo pabėgti, bet po dviejų savaičių Linkuvoje vėl su knygomis buvo pagauta ir, kaip "nepataisoma" nusikaltėlė, buvo pusantrų metų išlaikyta Vilniaus kalėjime ir 1871 m. ištremta tėviškėn, policijos priežiūrai. Bet po pusės metų ji vėl su knygomis įkliuvo, buvo uždaryta kalėjiman ir 1872 m. pradžioje ištremta į Oloneco guberniją. Taigi ši davatkėlė ir pramynė pirmuosius knygnešių takus į tolimos, laukinės Rusijos tyrus.

Tais pačiais 1869 m. Panevėžio aps. žandarai pirmieji iš išeinančių iš bažnyčių žmonių pradėjo atiminėti "Aukso Altorius". Dėl to jau 1869 VII 28 vyskupas Valančius pasiuntė Kauno gubernatoriui griežtą protestą, tačiau tai policijos nepaveikė. Daug kur ir vėliau, per visą spaudos draudimo laiką, maldaknygės buvo prie bažnyčių atimamos.

Tuo pačiu laiku visoje Žemaičių vyskupijoje pasklido anos, anksčiau jau minėtos vysk. Valančiaus tikybinės-politinės brošiūros, ir iš to iškilo pirmoji didelė spaudos uždraudimo laiko byla dėl lietuviškų spaudinių. Per kratas atskiriems tų knygučių egzemplioriams patenkant į policijos rankas, valdžiai tuojau kilo įtarimas, kad jas parašė ir jų platinimą organizavo pats vysk. Valančius. Tai jiems patvirtino ir net vienas kunigas, o tais laikais kunigų tarpe dar pasitaikyda-

vo ir valdžiai atsidavusių, policijai įteikęs "valstiečių vardu" skundą dėl tų "kenksmingų" brošiūrų platinimo ir savo spėjimą, kad jas parašė vysk. Valančius, nors kartu pabrėžė, kad to jis negalįs įrodyti. Ieškodama tikrųjų kaltininkų, administracija komandiravo į Tilžę Raseinių aps. žandarų viršininką Vinklerį, tačiau, nors jam šiokių tokių informacijų ir suteikė vokiečių policija, vis dėlto jam viso ko išaiškinti nepavyko. Tiesioginių vyskupo kaltės įrodymų nesurasdama, valdžia net griebėsi stilistinės tų brošiūrų ekspertyzos, lygindama jas su kitomis, dar prieš spaudos uždraudimą išspausdintomis Valančiaus knygomis. Tačiau svarbiausieji tų brošiūrų platintojai buvo susekti, ir jiems buvo iškelta administracinė byla, kuri buvo baigta 1871 m., kada Vilniaus generolas gubernatorius Potapovas tos bylos dalyvius — kunigus Antaną Brundzą (prūsų policijos išduotą rusams), Vincentą Norvaišą, Pranciškų Butkevičių, Kazimierą Eitutavičių, Motiejų Kaziliauską, plikbajorėlį Simaną Kulikauskį ir valstietį Simaną Račiūką nubaudė ištremti į įvairias Sibiro ir šiaurinės Rusijos gubernijas.

Tačiau šią organizaciją išardžius, pagaunamų knygų skaičius ne tik nesumažėjo, bet nuolatos didėjo, tai ir traukiamųjų atsakomybėn asmenų skaičius sistemingai iš metų į metus augo. Ligi 90-ųjų metų jų tarpe beveik visai nebuvo inteligentų — nei pasauliečių, nei dvasininkų, tai ir nekelta jokių didesnių bylų. Nuo 1889 m. toje kovoje su lietuviškų knygų platinimu vietos policija gavo naują padėjėją — žandarmeriją, kuri ypač ieškojo politinio turinio knygų ir tų organizacijų, kurios tas knygas platino.

O kiek ne tik asmenų, bet ir knygų per tas nuolatines kratas nukentėdavo, galima matyti nors ir iš to, kad pvz. 1872 X 16 Tauragėje pas Julijoną Baldauskienę buvo per kratą atimtos 1096 knygos, 1892 m. pas Peliksą Petravičių surasta 1006 knygos ir laikraščiai, pas kitus pagaudavo ištisus knygų vežimus. O tų atminimų knygų tarpe neretai pasitaikydavo ne vien kontrafrakcinės, su neteisingais metų ir spausdinimo vietos pažymėjimais, bet ir legaliai dar prieš spaudos uždraudimą išspausdintos knygos. Ir tuo būdu kova prieš vad. "lotyniškai-lenkiškas" raides virto bendra kova prieš lietuviškas knygas, net ir prieš Mažojoje Lietuvoje gotiškomis raidėmis spausdintas. Pvz. 1872-1882 m. buvęs Tauragės lietuvių protestantų parapijos klebonas J. Pipiras, pats Prūsijos valdinys, už lietuviškų knygų, tiek lotynų, tiek ir gotiškomis raidėmis spausdintų, platinimą, 1882 m. rusų policijos buvo išvytas į Maž. Lietuvą, o jo įpėdinis toje pačioje parapijoje ligi 1894 m. Martynas Keturakaitis, už tokių pat knygų masinį platinimą, buvo patrauktas atsakomybėn ir administraciniu būdu nubaustas ištrėmimu į Kaukazą, iš kur jis vėliau pabėgo į Ameriką. O 1877 m. Lietuvos evangelikams reformatams Petrapilio cenzūros leidimu Mintaujoje gotiškomis raidėmis pakartojus "Kancyonalą" ir "Maldas krikszczioniszkas", nemaža jų egzempliorių policija per kratas atėmė iš valstiečių evangelikų.

Nuo to laiko, kada į kovą su lietuviškomis knygomis įsitraukė ir žandarmerija, padidėjo ir pačios, ypač knygnešiams skiriamos bausmės. Jau nesitenkinama, kaip anksčiau kad buvo, piniginėmis pabaudomis ar trumpalaikiu kalėjimu, bet vis dažniau baudžiama ištremiant iš vad. Lietuvos gubernijų ne vien į Sibirą, bet ir apskritai į įvairias Rusijos gubernijas. Tačiau tas ištrėmimas ne visados buvęs vienodai sunkus, nes kitiems iš Lietuvos ištremtiems pavykdavo apsigyventi Rygoje ar Liepojoje, kur lengviau buvo ir darbą surasti ir iš kur galima buvo palaikyti ir ryšius su Lietuva.

Ilgainiui, kovojant su lietuvių spauda, pradėjo keistis ir administracijos pažiūra į lietuviškas knygas, vis daugiau dėmesio kreipiant į jų turinį, ne vien į formą. Paskutiniajame spaudos draudimo dešimtmetyje asmenys, pas kuriuos buvo randamos nekalto turinio knygos, už jas jau netraukiami atsakomybėn, tik vien pasitenkinama tų knygų atėmimu. Bet labiausiai ieškoma laikraščių ir kalendorių. Jas gaudyti padėdavo ir Petrapilio centro įstaigos, kurios slaptais aplinkraščiais pranešdavo Lietuvos gubernijų policijai apie naujai Maž. Lietuvoje išspausdintus politinio turinio leidinius lietuvių kalba, nors tos jų informacijos nebuvo pilnos, bet tik rėmėsi į žandarmerijos rankas patekusių knygų sąrašais.

Didėjant persekiojimams už politinio turinio spaudinius, daugelis susektų knygnešių ir knygų laikytojų bėgdavo į Maž. Lietuvą, o iš ten į Ameriką. Šiose bylose lietuviškos raidės vaidino jau antraeilį vaidmenį, tad ir pati administracijos kova prieš lietuviškas knygas virto jau grynai politine kova, kurios sūkurin ilgainiui buvo įtraukta ir daug tokių asmenų, kurie šiaip kitomis politinio gyvenimo sąlygomis gal būtų likę vien savo asmenine materialine gerove besirūpiną asmenys.

Pagaunamos literatūros ir jos platintojų skaičiui sistemingai augant, nuo 1895 m. administracija uoliai pradeda ieškoti tų kelių, kuriais lietuviškieji spaudiniai ėjo, ir tų siūlų, kurie rišo platintojus su skaitytojais. Pirmoji susekta tokia organizacija buvo jau anksčiau minėta Garšvių organizacija. Iš tos organizacijos bylos žandarmerija susidarė įspūdį, kad tarp Kauno, Suvalkų, Vilniaus ir net Kuršo guber-

nijų lietuvių yra tam tikri slaptieji ryšiai ir dėl to 1896 m. ir buvo pradėta byla, žandarmerijos pavadinta byla "apie lietuvių tautinį sąjūdį". Į ją pirmą kartą buvo įtraukti ir lietuviai inteligentai, kurie kad ir anksčiau plačiai dalyvavo spaudos kovoje, bet dažnai buvo administracijos nepastebimi. Į šią bylą buvo įtraukti dr. V. Kudirka, studentas L. Vaineikis, Augustinas Baranauskas, Jonas Trumpulis, broliai Gavėnai, kun. Tumas ir daugelis kitų. Šiaip visoje Lietuvoje už lietuviškus spaudinius tais metais buvo atsakomybėn patraukta pusantro šimto žmonių, tačiau žymiai jų daliai pavyko bausmės išvengti, pasinaudojus paskelbtu, Rusijos sostan užsirioglinus Mikalojui II, manifestu.

Nors ir toliau buvo nuolatos gaudomi ir eiliniai platintojai, bet nuo tų metų labiausiai pradedama sekti lietuvių šviesuomenės veikla, juos įtariant jiems tą visą darbą organizuojant. Čia labiausiai išgarsėjo žandarų viršininko Vonsiackio 1897 ir 1900 m. iškeltos "Sietyno" bylos. Jose Suvalkijoje nukentėjo apie 40 asmenų, jų tarpe dr. J. Bagdonas, visa Matulaičių šeima, Daniliauskas, Vaičaitis ir daugelis kitų, o 1900 m. Kauno gubernijoje ir iš dalies ir Kurše — dr. L. Vaineikis, A. Janulaitis, V. Mongirdas, dr. P. Janušis, Jonas Jablonskis, dr. A. Sketeris, dr. P. Kairiūkštis, dr. J. Alekna, Jonas Ambrozaitis, S. ir E. Lukauskiai, G. Landsbergis, M. Čepas, V. Požėla ir kt. Ši byla, į kurią buvo įtraukta 39 asmenys, tęsėsi keletą metų ir kitiems tebuvo baigta paskelbus 1905 m. manifestą. Daugumas tos bylos dalyvių buvo ištremti į Rusiją. kiti net į Sibirą, bet dalis sugebėjo pabėgti į Vakarus.

Tos abidvi bylos kiek paveikė ir pačios kovos už savo spaudą eigą ir ypač sunkiai atsiliepė periodinei lietuvių spaudai, kuri nustojo dėl jos daugelio savo bendradarbių. Tačiau nesiliovė pats raštų gabenimas ir platinimas, jau seniai nustojęs būti vien tiktai paskirų asmenų darbu, bet virtęs visos tautos kova.

Šiaip vienintelis šioje kovoje rusų valdžios laimėjimas buvęs tas, kad nuolatos dėl knygų terorizuodama Lietuvos kaimo ir miestelių visuomenę, ji vis dėlto joje ilgainiui surado sau ir kiek talkininkų. Peržiūrėjus to laiko lietuvių laikraščių korespondencijas, į spaudos kovos laikotarpio pabaigą vis dažniau jose randamos pavardės įvairių "judošių", kurie čia įskundžia policijai kokį knygnešį, kaimyną, net kunigą ir pasaulietinį inteligentą knygas platinant ar skaitant. Tačiau jie tesudarydavo labai mažą ano laiko mūsų visuomenės dalį ir dažniausiai būdavo rekrutuojami iš įvairių girtuoklių ar vagilių. Bet tuo pačiu laiku ir pačios policijos tarpe atsirado ir atvirkščių "judošių", kada paskiri, iš tų pačių lietuvių rekrutuojami žemesnieji policininkai ne vien slaptai kitus policijos sekamus ir įtariamuosius įspėdavo apie gresiantį jiems iš policijos pusės pavojų, bet ir patys vertėsi slaptu lietuviškų knygų platinimu.

8.

Šioji nelegalinė kova už savąją spaudą, ją spausdinant už Rusijos valstybės sienų ir slaptai ją Lietuvoje platinant, buvo žymiausias spaudos kovos etapas, tačiau greta jo visą spaudos draudimo laiką buvo daromi ir bandymai legalinėmis priemonėmis pralaužti uždraudimo frontą ir paveikti tiek Rusijos įtakingą visuomenę, tiek ir pačią administraciją ta linkme, kad ji pati kapituliuotų, pripažinusi savo nesugebėjimą grynomis policinėmis priemonėmis ne vien sunaikinti lietuvišką knygą, bet ir pačią lietuvių tautą morališkai pavergti.

Visų pirma bandoma, pasinaudojus įvairiomis paties uždraudimo įsakymo spragomis, Rusijos teritorijoje tą ar kitą spaudinį lietuviškomis raidėmis išspausdinti.

Jau 1876-1877 m., kai rusų-turkų karo metu kiek buvo atleisti cenzūros varžtai, Petrui Vileišiui pavyko išgauti Petrapilio cenzūros leidimą išspausdinti penkis lietuviškus spaudinius, cenzūrai pastačius tik tą sąlygą, kad jos būtų spausdinamos ne senais lenkų-lotynų rašmenimis, bet kai kurias lenkų raidyne vartojamas raides pakeitus kitomis. Tuo būdu 1876 m. pavyko išspausdinti ir išplatinti: "Dwi labai naudingas sznekas", "Apsakineimą apej žiame ir atmajnas ora", o 1877 m. buvo išspausdinti "Jons ir Aniutia", "Jurgis Stefensonas" ir Ivinskio "Kalendorius ukiszkasis ant metu 1878". Tuo pačiu laiku buvo paduota ir eilė kitų prašymų leisti spausdinti lietuviškomis raidėmis kitas lietuviškas knygutes liaudžiai, bet anoms jau išspausdintoms plačiai Lietuvoje pasklidus. Vilniaus administracijai reikalaujant, daugiau leidimų spausdinti neduota. Tiktai 1878 m. Petrapilio dominikonams pavyko gauti cenzūros leidimą be kokių pakeitimų iš seno 1861 m. leidimo pakartoti "Patentą Rožancziawą" (išspausdintą su visomis klaidomis. kurios buvo aname sename leidime). Tačiau 1879 m. Vilniaus spaustuvininkui Zavadzkiui pavyko gauti cenzūros leidimą iš seno, dar iš laikų prieš spaudos uždraudimą išlikusio rinkinio pakartoti su nauja, 1879 m. data, "Seną Aukso Altorių". Tarp kito ko, dėl šio leidimo legalumo, paskiau spausdinant Maž. Lietuvoje tuos pačius "Aukso Altorius". juose buvo dedami 1879 m. ir Vilnius su Zavadzkio spaustuve. tuo būdu bandant apgauti policiją ir sudaryti įspūdį, kad tai esančios legališkai išspausdintos maldaknygės. Tokių su 1879

m. data "Aukso Altorių" buvo Maž. Lietuvoje išspausdinta daugiau kaip 50 leidimų, tačiau jie lengvai nuo tikrųjų 1879 m. leidimų atskiriami iš pridedamos prie jų Velykų švenčių lentelės, kurioje pirmosios Velykos nurodomos tų metų, kada tikrai pati maldaknygė buvo išspausdinta, o senesnieji metai visai nenurodomi.

Ir vėliau laikas nuo laiko buvo bandoma gauti leidimą kokiam lietuviškam spaudiniui išleisti, ir kartais tai pavykdavo. 1881 m. J. Šliupas su P. Vileišiu ir kitais bando gauti leidimą laikraščiui "Mūsų Amžius" leisti. Nors šis prašymas ir buvo palaikytas kelių rusų akademikų ir profesorių, tačiau leidimo negauta. L. Ivinskiui Rietavo gyvulių globos draugijai parašius "Pasaugą kiekwieno giwo sutwierimo", tos draugijos pirmininkui Oginskiui buvo pavykę pradėti tos knygos spausdinimą, tačiau cenzūrai įsimaišius, spausdinimas buvo nutrauktas, teatmušus 8 puslapius. 1896 m. kažkoks Liaugminas iš Mažeikių buvo plačiai išsiuntinėjęs rusiškai spausdintą laišką, kuriame pranešė, kad rusų cenzūra leido jam lotynų raidėmis išspausdinti net 50.000 egzempliorių "Žemaicziu ir Lietuwiu Kalendoriaus" ir 30.000 "Vadovo po Rosijos Ciecoriste", tačiau tų dviejų leidinių jis neišspausdino. 1898 m. Smilga prašė leidimo spausdinti periodinį leidinį "Ukės Reikalai", bet leidimo negavo, lygiai kaip ir 1899 m. L. Antanavičius iš Petrapilio negavo jo savo projektuojamai lietuviškai knygutei apie badą Rusiją. Tokios rūšies bandymų buvo daroma nemaža, bet dažniausiai buvo gaunamas neigiamas cenzūros atsakymas. Negaunant leidimo legališkai ištisoms knygoms ar ir laikraščiams išleisti, stengiamasi išnaudoti kiekvieną progą, kad nors dalį kokio nors teksto išspausdinus lietuviškai, lietuviškomis raidėmis. Pvz. 1893 m. kun. Justinas Pranaitis savo brolio vardu Petrapilyje išspausdino savo sukomponuotą "Polką Lietuvaitę", o 1894 m. "Mozūrą Lietuvaitėms" su lietuvišku antraštiniu lapu. Nuo 1896 m. Petrapilyje, nuo 1898 m. Rygoje ir Palangoje, 1900 m. Liepojoje, paskiau Mintaujoje ir kitur, tik už Lietuvos ribų, ruošiant lietuviškus vakarus, koncertus, vaidinimus vis pavykdavo gauti leidimą afišoms, programoms ir bilietams spausdinti lietuviškomis raidėmis, išnaudojus tą faktą, kad jiems spausdinti nereikėjo prašyti cenzūros leidimo, bet tuos leidimus išduodavo policija, o ši, veikdama už Lietuvos ribų, nežinojo, kad lietuvių spauda esanti uždrausta, tad ir išduodavo tuos leidimus lietuviams ta pačia tvarka, kaip ir visiems kitiems, kitų tautybių ruošiamiems vakarams.

Į spaudos uždraudimo pabaigą kai ką pavykdavo lietuviškai išspausdinti ir pačioje Lietuvoje. 1901 m. Vilniuje, cenzūrai leidus, buvo išspausdinta viename lapelyje lietuvių abėcėlė, pavadinus tai "Českij alfavit" — čekų raidynu. Dėl kai kurių ženklų tapatybės su kitais čekų raidyno ženklais, cenzūra tą raidyną ir palaikė tikruoju čekų, ne lietuvių raidynu. Einant Vilniuje lietuvių kovai už išgavimą lietuviams šv. Mikalojaus bažnyčios, tais pačiais 1901 m. buvo gautas Vilniaus cenzūros leidimas lietuviškai išspausdinti "Vilniečių meldimą paduotą Mohilevo Arcivyskupui Niedzialkovskiui".

Tuo pačiu laiku stengiamasi į visokius oficialinius leidinius įvesti nors ir nedidelius lietuviškus tekstus, išspausdintus ne rusų, bet lietuvių raidėmis. Pvz. 1896 m. spausdinant oficialiniame Kauno gubernijos metraštyje — Pamiatnaja Knižka Kovenskoj gubernii — kun. K. Jauniaus kalbinį straipsnį apie lietuvių tarmes Panevėžio aps., autoriui reikalaujant, visi lietuviškieji žodžiai buvo išspausdinti lotyniškomis raidėmis, lygiai kaip ir to paties Jauniaus 1899 m. Petrapilyje išspausdintoje jo įžengiamojoje paskaitoje Petrapilio dvasinėje akademijoje — "Praelectio de litteris latinis". 1901 m. tokioje pat Vilniaus gub. "Pamiatnaja Knižka" buvo išspausdintas P. Matulionio straipsnis apie lietuvius Vilniaus gubernijoje (Litovskoe plemia v Vilenskoj gub.), ir čia lietuviškieji žodžiai taip pat buvo lietuviškais rašmenimis. O 1903 m. P. Matulionis paruošė Vilniaus žuvininkystės parodai "Kalendorių paprastųjų žuvų", kuris Vilniaus cenzūros leidimu buvo atskiru lapu lotyniškomis raidėmis atmuštas. 1902 m. kun. Prapuoleniui pavyko pirmą kartą Mohilevo arkivyskupijos Directoriume išspausdinti lietuviškas maldas lotynų raidėmis, nežiūrint, kad Žemaičių vyskupijos Directoriumuose ligi pat spaudos uždraudimo panaikinimo tos pačios maldos turėjo būti spausdinamos rusų raidėmis.

Bandymų ką nelegališkai pačioje Lietuvoje lietuviškai išspausdinti, palyginti, buvo labai nedaug. Tiesa, ypač paskutiniajame dešimtmetyje, buvo atmušama nemaža įvairių hektografuotų atsišaukimų, lygiai kaip ir Žemaičių vyskupijos įvairių raštų, tačiau jų paskirtis buvo labai aprėžta — atsišaukimai buvo labiausiai skiriami Vilniaus ir Kauno miestų darbininkams, o anie vyskupijos raštai — vien parapijų klebonams. Bet jau nuo 1875 m., kada Petrapilio studentai išleido hektografuotą laikraštėlį "Kalwį Melagį", o 1880 m. Maskvos studentai taip pat hektografuotą "Aušrą", ligi spaudos uždraudimo pabaigos buvo išleista keletas dešimčių įvairių hektografuotų laikraštėlių, tačiau visi jie buvo skiriami labai aprėžtam skaitytojų būriui — ar kokios mokyklos klausytojams, ar vienai kokiai jaunimo kuopelei.

1897 m. Jurgis Bielinis, jau po to, kada buvo sulikviduota anoji Garšvių organizacija, Saločių valsčiaus Grybkelių kaime įtaisė slaptą spaustuvėlę ir joje išspausdino vieną laikraštėlio "Baltojo Erelio" numerį. Tais pačiais 1897 m. keli Tartu universiteto studentai (P. Jakūbėnas, R. Žakevičius ir P. Vanagas) bandė vienoje Tartu spaustuvėje išspausdinti K. Jauniaus "Kalbamokslį", bet vos vieną lanką surinkęs spaustuvininkas, sužinojęs, kad lietuvių spauda esanti uždrausta, darbą nutraukė. Tuomet tie patys studentai gramatiką atmušė hektografu, pažymėję joje išleidimo vietą — "Baltiko Padangėje". 1898 m. Petrapilyje studentai V. Sirutavičius ir A. Smetona rotatorium atmušė P. Avižonio parašytą "Lietuvišką Gramatikėlę". Panašių darbų buvo ir daugiau, tačiau savaime jie paties spaudos uždraudimo nepaveikė. Bet šioje srityje buvo daryta ir visai naujų, savotiškų spaudos uždraudimui aplenkti bandymų. Lietuvos kaimuose paplitus slaptoms pradžios mokykloms ir jas policijai sekant ir pas vaikus suradus iš Maž. Lietuvos atgabentus elementorius, atsakomybėn traukiant tiek tų mokyklų mokytojus, tiek ir tėvus, ypač tuos, kurių trobose buvo vaikai pamokoms renkami, kai kuriose vietose griebtasi naujos priemonės policijai suklaidinti. Būtent, vietoje spausdintų abėcėlių, kai kur pradėta vietoje gaminti molio plytelėse išdegintas lietuviškas abėcėles, kurių savaime policija negalėjo laikyti knygomis ir dėl to ir per kratas į jas nekreipė dėmesio. Tuo būdu dėl spaudos uždraudimo kitur lietuviams teko grįžti į prieš keletą tūkstančių metų asiriečių-babiloniečių vartotą raštų techniką, tik ją pritaikius kitiems reikalavimams.

Daug platesnių galimumų šį bei tą lietuviškai išspausdinti atsirado nuo 1880 m., kada įvairioms rusų mokslo įstaigoms buvo leista lietuviškus tekstus spausdinti lotyniškomis raidėmis. Bet jau prieš tai, 1879 IV 23, prof. J. Baudouin de Courtenay pasiūlius, Kazanės universiteto taryba sutiko lotynų raidėmis spausdinti A. Juškos "Lietuviškas dainas". Tačiau tik pusę pirmojo lanko išspausdinus, spaustuvė savo iniciatyva pasiuntė jį cenzoriui, kuris, atsirėmęs lietuvių spaudos uždraudimu, įsakė darbą nutraukti. Tuomet tas pats prof. Baudouin de Courtenay įteikė universiteto tarybai platų raštą, kuriame pakaltino cenzorių neteisėtu bandymu suvaržyti universiteto teisę pačiam savo leidinius cenzūruoti, ir kartu įrodinėjo, kad lotynų raidės lietuviškuose tekstuose yra vartojamos visuose mokslo veikaluose ir kad pagaliau ir pačiame Petrapilyje cenzūros leidimu yra išleista eilė lietuviškų knygų lotynų raidėmis (jis turėjo galvoje anas P. Vileišio išleistas knygutes), taigi lietuviškos raidės nesančios uždraustos. Universitetas su ta nuomone pilnai sutiko ir savo spaustuvei įsakė toliau tą leidinį lotynų raidėmis spausdinti. Tuo būdu buvo išleistas lotynų raidėmis visas A. Juškos dainų rinkinys. Paskiau tuo pačiu keliu nuėjo ir Petrapilio mokslo akademija, lotynų raidėmis išleisdama 1886 m. Daukšos 1595 m. "Kathechismą", nuo 1899 m. pradedama spausdinti Daukšos "Postilę", o nuo 1897 m. A. Juškos "Lietuvių kalbos žodyną", o 1901, 1903 ir 1904 m. išspausdindama E. Volterio paruoštos "Lietuviškos Chrestomatijos" du sąsiuvinius (dviems leidimais). Tuo pačiu laiku ir kituose mokslo žurnaluose spausdinami įvairūs lietuviški tekstai lotynų raidėmis, ypač daug V. Lamanskio redaguojamame tautosakos ir etnografijos žurnale "Živaja Starina" (nuo 1892 m.), taip pat ir Varšuvos "Wisłoje" ir kitur.

Tų visų oficialinių spaudinių įtakoje, cenzūra jau nedaro kliūčių spausdinti lietuviškus tekstus lotynų raidėmis mokslo leidiniuose ir atskirais atvejais net leidžia iš užsienio atsiųstus mokslo reikalams skiriamus lietuviškus tekstus laisvai pardavinėti, nors ir čia tarpais buvo daroma kliūčių. Pvz. 1882 m. prof. Hugo Weberiui išspausdinus A. Baranausko Anykščių šilelį (Ostlitauische Texte) ir jį atsiuntus į Lietuvą, Vilniaus cenzorius buvo šią knygą sulaikęs ir uždraudęs platinti. Tuomet A. Baranauskas buvo pristatęs cenzūrai savo paaiškinimus, įrodydamas, kad šiame leidinyje nėra nieko įstatymams priešingo, kad vokiškoji jo dalis teskiriama mokslo reikalams, o lietuviškoji jau buvo cenzūros leidimu išspausdinta 1859 ir 1860 m. Ivinskio kalendoriuose ir savo laiku buvo pakartota rusų cenzūros leidimu laisvai Rusijoje platinamoje L. Geitlero knygoje "Litauische Studien", be to, kad jau 1880 m. caro leista mokslo reikalams skiriamas knygas spausdinti ir lietuviškomis raidėmis. Pagaliau dar pridėjo, kad atsiųsta to leidinio vos tik keletas dešimčių egzempliorių, o kiti egzemplioriai liks Vokietijoje, o ir kad pats Baranauskas norėjęs šį leidinį Rusijoje spausdinti, tik dėl atitinkamų ženklų trūkumo negalėjęs to įvykdyti. Nors cenzūra tuos Baranausko motyvus ir buvo paneigusi, bet įsimaišius čia ir rusų mokslo akademijos akademikui Grotui, buvo leista knygą platinti. O 1894 m. nedaryta kliūčių Lietuvoje platinti ir 1894 m. Tilžėje išspausdintą M. Miežinio keturkalbį žodyną.

Tačiau visų tų legalinių bandymų buvo per maža, kad sugriovus lietuvių spaudos uždraudimą. Dėl to jau maždaug nuo 1880 m. stengiamasi išjudinti rusų visuomenės opiniją ir per ją paveikti rusų valdžią, keliant lietuvių spaudos klausimus rusų periodinėje spaudoje. Tuo požiūriu ypač buvo veiklūs Maskvos ir Petrapilio augš-

ADOMAS GALDIKAS

TAKAS MIŠKE

Iš parodos John Myers galerijoje New Yorke

tųjų mokyklų lietuviai studentai, kurie surasdami kelius, kaip prieiti prie įtakingų rusiškų laikraščių redakcijų, nuolatos atskirais straipsniais judino tuos pačius klausimus, įrodinėdami, kad lietuviai patys jau yra atmetę rusų raides savo raštams, kad rusų raidžių brukimas stabdo lietuvių literatūros plėtimąsi, lietuvių tautą nustato prieš rusų valdžią, valstybei ekonomiškai yra žalingas, ne tik nepakerta lenkų įtakos lietuviams, bet net ją sustiprina ir t.t., tuose straipsniuose teiškeldami tokius tikruosius ar ir pramanytus faktus, kurių būtų galima palankia lietuviams linkme paveikti rusų visuomenę. Pvz. dar būdamas Maskvos universiteto studentas, Jonas Jablonskis viename laikraštyje buvo paskelbęs didelį sąrašą tariamai iš rusų kalbos į lietuvių išverstų literatūros ir mokslų veikalų, kurių, esą, dėl lietuvių spaudos uždraudimo negalima išspausdinti, nors iš tikro nei vienas tų veikalų lietuviškai nebuvo išverstas.

Tuo pačiu laiku Petras Kriaučiūnas buvo sudaręs ir pasiuntęs rusų geografinei draugijai sa-

votišką lietuvišką raidyną, apimantį per 50 ženklų, nes, esą, lietuvių kalboje tiek yra skirtingų garsų, kuriems išreikšti reikalingos ir skirtingos raidės, o tuo tarpu lietuviams primetamas rusų raidynas turi du kartu mažiau ženklų, taigi visiškai lietuvių kalbai netinkąs.

Lygia greta, kiekvienai progai pasitaikius, vyskupai Beresnevičius, Baranauskas, Paliulionis ir kiti įtakingieji asmenys (pvz. Oginskis) įteikdavo vyriausybei memorandumus, kuriuose stengėsi į vieną suvesti visus motyvus, kalbančius prieš spaudos uždraudimą. O A. Baranauskui mokslo akademijai pavedus įvertinti M. Gyliaus lietuviškai rusišką, dar 1876 m. sudarytą žodyną, kuriame lietuviškieji žodžiai buvo rusų raidėmis surašyti, jis jau 1878 dėl tų raidžių neigiamai šį žodyną įvertino, o paskiau, 1898 m., pati akademija tą atsiliepimą išspausdino kaip “Zametki o litovskom jazyke i slovare”.

Tam pačiam valdžios opinijos lietuvių spaudos klausimu pakeitimo reikalui buvo išnaudotas ir įvykęs 1895 m. Petrapilyje pirmasis rusų spaudos veikėjų suvažiavimas, kuriame, tarp kito ko, buvo paskaityti lietuvių spaudos klausimu net keli referatai (M. Lozoraičio, Ginkeno, A. Smilgos). Jų įtakoje pats suvažiavimas parėmė referatuose keliamą mintį apie būtinumą lietuvių spaudos uždraudimą panaikinti. O Vak. Europos opinijai tuo reikalu išjudinti ir tuo būdu priversti, kad su ja skaitytųsi ir rusų valdžia, nemaža patarnavo 1900 m. Paryžiaus parodoje suruoštas lietuviškas pavilijonas su lietuviškų draudžiamųjų raštų kolekcija, į ką labai gyvai reagavo ir Paryžiaus spauda.

Paskutiniajame spaudos uždraudimo laikotarpyje paplito nauja kovos už savo spaudą priemonė — kurstymas valstiečių, kad jie valsčių ar seniūnijų sueigose teiktų valdžiai prašymus grąžinti spaudą. Tam reikalui buvo iš anksto surašomi tų prašymų tekstai, kuriuose ir buvo keliami įvairių įvairiausi motyvai už reikalingumą grąžinti spaudą. Šie nutarimai dažniausiai buvo surašomi trafaretine forma prašymų, rašomų caro vardu, ir patiems valstiečiams telikdavo tuos prašymus pasirašyti. Į spaudos uždraudimo pabaigą beveik neliko nei vieno valsčiaus, kuris panašaus nutarimo nebūtų surašęs. O nuo XX amžiaus pradžios lietuvių raidžių klausimas buvo perkeltas ir į visai kitą sritį. Visur iš seno prie kaimų, miestelių, valsčiaus įstaigų ir šiaip pakelėse įvairių vietovių, įstaigų pavadinimai ir žemės savininkų pavardės buvo surašomi rusiškai. Tačiau Užnemunėje daug kur pradėta reikalauti tai keisti lietuviškais parašais ir tuo pamatu įvykdavo nemaža susidūrimų su valdžios pareigūnais, kada tie parašai neretai buvo pakeičiami savavaliai. Tačiau nuo 1903 m. Užnemunėje buvo leista tuos parašus rašyti ir lietuvių kalba, bet kiti apskričių viršininkai buvo pradėję reikalauti, kad, surašant juos lietuviškai, būtų rašoma rusų raidėmis. Valstiečiai tai atmetė, ir tuomet tai pačiai policijai neliko kitos išeities, kaip nesipriešinti ir lietuviškiems, lietuvių raidėmis, parašams.

Visos tos legalinės ir nelegalinės kovos priemonės ilgainiui pradėjo smarkiai veikti ir aukštesniąją vietos administraciją ir jau nuo 1897 m. paskiri Suvalkų ir Kauno gubernatoriai, Varšuvos generolas gubernatorius Imeretinskij, Vilniaus ir Varšuvos mokslo apygardų globėjai ir kiti teismų atstovai, dažniausiai iš užkulisių juos paveikiant ir patiems lietuviams, pradėjo savo vyriausybei siųsti atsiliepimus ir lietuvių spaudos klausimais, kuriuose jau įtikinėjo vyriausybę, kad lietuvių spaudos uždraudimas ne tik nieko naudingo Rusijai nedavė, bet virto jai tiesiog pavojingu reiškiniu, kuris surevoliucino visą lietuvių tautą. Tuos visus atsiliepimus paruošdavo jų raštinių tam tikri valdininkai, o prie jų sugebėdavo prieiti ir kiti lietuviai veikėjai, ir juos pinigais patepę, gaudavo iš jų palankų lietuviams atsiliepimą. Ilgainiui tų visų atsiliepimų Petrapilyje gerokai susirinko, ir tuomet švietimo ministerijos tam tikras skyrius 1898 m. apsiėmė atlikti vidaus reikalų ministerijai visų tų pranešimų santrauką. Ją sudaryti buvo pavesta tos ministerijos tarnautojui latviui Vissendorfui, kuris ją ir sudarė, atsirėmęs ne vien anais oficialiniais pranešimais, bet ir medžiaga, gauta iš pačių lietuvių (pirmoj galvoje iš Prano Mašioto) ir latvio Brivziemnieko-Treilando. Toj 1898 XII 4 santraukoje (lietuviški vertimai buvo 1899 m. išspausdinti “Varpo” ir “Tėvynės Sargo” prieduose) prieita prie išvados, kad pačios Rusijos interesams yra būtina spaudos draudimą panaikinti. Čia, tarp kito ko, santraukos sudarytojas sąmoningai sukūrė ir visą eilę motyvų prieš spaudos uždraudimą, kurių visai anuose valdiniuose pranešimuose nebuvo. Žymia dalimi pasinaudojus anais dar senais P. Kriaučiūno raštais, įrodoma, kad rusų raidyno ženklais daugelio lietuvių kalbos garsų negalima atvaizduoti, o be to, pirmą kartą viešai buvo iškelta mintis, kad iš esmės lietuvių spauda, kaipo tokia, nėra uždrausta, nes teuždrausta buvo vartoti “lotyniškas-lenkiškas” raides. Tai kodėl lietuviai negali vartoti lotyniškai-lietuviškų, lotyniškai-čekiškų ar lotyniškai-prancūziškų raidžių? Juk nebuvo ir jokio nei įstatymo, nei įsakymo, kuris būtų primetęs lietuviams rusiškąsias raides.

Tuo būdu jau į XIX a. pabaigą spaudos uždraudimo panaikinimo būtinumas valdžios sfe-

rose buvo visiškai subrendęs, bet vis dėlto šis klausimas vis buvęs atidėliojamas, daugiausia dėl to, kad tam vis priešinosi Vilniaus centrinė administracija, savo nusistatymą daugiausia motyvuodama tuo, kad beveik visa lietuvių tauta tiesiai yra surevoliucijonėjusi ir nusistačiusi prieš Rusiją ir jos valdžią. Dėl to esą pavojinga jai nors ir spaudos srityje duoti pilną laisvę.

Ir štai kaip tik tuo momentu "Tėvynės Sargo" 1900 m. N. 12 spausdinamas "Redaktoriaus" (J. Tumo) pasirašytas straipsnis "Baigdami 5 metus", kuriame faktiškai be jokio sąryšio su kitu to straipsnio turiniu, ir tai dar iš dalies išskyrus riebiomis raidėmis, įdedamas toks posakis (cituoju iš originalo, mano rankose esančio): "politiszką Lietuvos neprigulmystę skaitome už tuszczią svajonę ir priesz aną, iszreikisztą neva Lietuviszkos Social-Demokratiszkos partijos iszleidžiamose knygelėse atvirai protestuojame. "Sargiecziai", o su jais visa konservativiszka lyg kaulų smagenų Lietuva, pripažįsta Rusijos Ciesorių už tikrą savo valdoną; nuo Rosijos nerupinas skirtis, tik reikalauja ir reikalaus godojimo mūsų tautystės ir katalikystės..." To posakio kilmės nežinant, jau anais laikais, kada tas straipsnis buvo išspausdintas, šis iškilmingas ištikimimybės carui pareiškimas daug kam atrodė labai keistas lūpose to redaktoriaus, kuris, nors ir nekūrė jokių Lietuvos nepriklausomybės ateities planų, bet per visus penkerius savo redaktoriaus darbo metus kiekvienu straipsniu, korespondencija, eilėraščiu, net ir beletristika tik kurstė ir kurstė lietuvių kaimo visuomenę kovoti už savo tikybą, kalbą, mokyklas ir už visas kitas teises, taigi prieš tą patį "valdoną", kuris ir slėgė per savo tarnus visą lietuvių tautą ir kurio vardo "Tėvynės Sargas" nei vienu geru žodžiu nebuvo paminėjęs. Vėliau gi tais J. Tumo posakiais kiti jo ir "sargiečių" politiniai priešai pasinaudojo, kad pavertus juos tariamais "caroslavais". Pvz. tas pats kruvino Maskvos caro gerbėjas V. Kapsukas savo brošiūroje "Kunigai ir caro valdžia" plačiai šį straipsnį panaudojo kovai prieš kunigus, o ir jam vykusiai 1919 m. atsakęs knygutėje "Kunigai kovoje su caro valdžia" bevardis autorius (sprendžiant iš turinio ir stiliaus — bene A. Jakštas ar D. Dumbrė-Bikinas) į šiuos priekaištus atsakydamas, tiktai viena konstatavo — "be abejo kunigas Tumas su savo "Tėvynės Sargu" šiame atsitikime suklydo, kaip ir daugeliui kartais tenka paklysti" (p. 17). O ir mūsų laikais dar tai kartojama, kaip motyvas prieš "sargiečius". Tuo tarpu visas tas posakis neturėjo nieko bendro nei su J. Tumo, nei su "sargiečių" pozicija, bet iš tikrųjų tebuvo vienas kovos už lietuvių spaudą etapų. Apie tai po 30 metų pats J. Tumas papasakojo, rašydamas apie kunigą J. Ambraziejų. Kartu kai kurias detales paaiškino savo laiku ir šiuos žodžius rašančiam. Kaip tik anuo laiku kunigas Juozas Ambraziejus, gyvendamas Vilniuje, sueidavo dažnai su Vilniaus generolo gubernatoriaus įstaigos valdininkais, ypač su tais, į kurių rankas suplaukdavo visi lietuviškos spaudos reikalai. Jis stengėsi juos paveikti (tam reikalui nesigailėdamas ir pinigų, kurių nemaža įvairiems valdininkams papirkti siųsdavo ir kun. J. Balvočius-Gerutis), kad pagaliau ir Vilniaus generolas gubernatorius nusistatytų teigiamai lietuvių spaudos uždraudimo panaikinimo klausimu. Bet kadangi tų valdininkų rankose buvo sukoncentruotos ir visos žinios apie lietuvių kovą su caro valdžia, tai tuo reikalu jie vis pasisakydavo neigiamai. Dėl to, nors 1897-1898 m. Petrapilio sferose jau buvo linkstama spaudos uždraudimą atšaukti, šis klausimas vis likdavo neišspręstas, kadangi juo neigiamai pasisakydavo Vilniaus generolai gubernatoriai. Ir maždaug tuo laiku kun. J. Ambraziejus pripuolamai suėjo su redagavusiu tuomet "Tėvynės Sargą" kun. J. Tumu ir pradėjo jį prašyti, kad pačiame "Tėvynės Sarge" išspausdintų kokį straipsnį, kuriame būtų išreikšta ištikimybė Rusijai bei carui ir smerkiama lietuvių kova su caro valdžia. Ir visa tai išspausdinti tam, kad pats Ambraziejus galėtų tą patį "Tėvynės Sargą" tiems valdininkams parodyti ir jiems juo sugriauti jų motyvus prieš spaudos uždraudimo panaikinimą, pabrėžiant, kad štai jie vis dar lietuvius persekioja, o štai kaipgi gražiai tie patys persekiojami lietuviai savo nelegalioje spaudoje atsiliepia apie carą ir Rusiją! J. Tumas sutiko išmėginti ir tokią kovos už lietuvių spaudą priemonę. Rašydamas kitais klausimais įžanginį "Tėvynės Sargo" straipsnį, jame jis įterpė ir aną anksčiau cituotą sakinį (kaip jis man sakė — "parašiau tą durną straipsnį"), nors jis neturėjo nieko bendro nei su jo paties, nei su "sargiečių" politiniu nusistatymu. Taigi čia faktiškai turime beveik visiškai analoginę padėtį su vyskupo Valančiaus pasisakymais prieš sukilimą ar ir už carą, kartu palaikant tą patį sukilimą ir kurstant priešintis visiems to paties caro patvarkymams. Šitas "Tėvynės Sargo" sakinys iš dalies ir nulėmė spaudos uždraudimo panaikinimo eigą, nes kun. Ambraziejui šį posakį aniems valdininkams išvertus, greitu laiku naujas (po Trockio) Vilniaus generolas gubernatorius Sviatopolk Mirskis savo pasiųstame į Petrapilį ir anų valdininkų parašytame atsiliepime pats patarė valdžiai kiek galima greičiau palankiai išspręsti lietuvių spaudos uždraudimo klausimą.

Pagaliau paskutinį tos legalinės kovos už savo spaudą etapą sudarė dvi pačių lietuvių teismuose iškeltos bylos.

1900 m. A. Maciejauskiui pavyko Petrapilyje, cenzūros neatsiklausius, žemėlapių spaustuvėje atmušti "Žemlapį Lietuviškai-Latviško krašto", kuriame visi vietovardžiai ir parašai buvo atmušti lietuviškai lotynų raidės. Po 8 mėnesių, kada šis žemėlapis pateko ir į Vilnių, reikalaujant Vilniaus generolo gubernatoriaus raštinei, vyriausias spaudos valdybos viršininkas Šachovskoj įsakė policijai konfiskuoti visą leidinį, kaip spausdintą draustinėmis raidėmis. 1900 XI 28 ir XII 2 policija atėmė iš Maciejauskio 1185 to žemėlapio egzempliorius. Tuomet Maciejauskis 1901 V 2 pateikė vyriausiai rusų teismo įstaigai — senatui — ieškinį prieš Šachovskoją, reikalaudamas iš jo 1200 rublių nuostolių; esą, tas jos įsakymas buvęs neteisėtas, nes nėra jokiu įstatymu paremtas. 1902 XII 14 senatas, apsvarstęs tą bylą, konstatavo, kad draudžiantieji lotyniškas raides lietuvių spaudiniuose įsakymai neturi įstatymo galios, kad Šachovskoj, konfiskuodamas žemėlapius, pasielgė neteisėtai ir dėl to privalo sumokėti Maciejauskiui 1200 rublių tiems nuostoliams atlyginti. Nors Šachovskoj ir apeliavo į augštesnę to paties senato instanciją, bet ir ši 1904 V 10 tą apeliaciją atmetė, ir tuo būdu jau 1902 XII 14 augščiausias Rusijos teismas pripažino, kad faktiškai nėra jokio teisėto spaudos uždraudimo.

Kita byla buvo iškelta ryšium su įvykusiu 1900 VII 23 Mintaujoje Dviejų Moterų (Žemaitės ir Petkevičaitės) komedijos "Velnias spąstuose" vaidinimu. Mintaujos policmeisteriui leidus, spektaklio afiša buvo išspausdinta lietuviškai, lietuviškomis raidėmis. Tuomet to spektaklio ruošime dalyvavęs Povilas Višinskis įdavė tris afišos egzempliorius Joniškio batsiuviui Juozui Brijūnui, pavesdamas jam jas Joniškyje, t. y. jau ne Kuršo, bet Kauno gubernijoje, išlipdyti ir tuo atveju, jei policija už tai jį sulaikys, kad jai pasakytų, jog jis tas afišas buvo iš Višinskio gavęs. Ir tikrai policija Brijūną suėmė ir po to Višinskiui ir Brijūnui iškėlė bylą pas Joniškio taikos teisėją. Višinskio bylą apsiėmė vesti Šiaulių advokatas Krečinas. Tiek pačiam Višinskiui, tiek ir jo advokatui čia rūpėjo turėti pagrindą bylai privesti ligi paties senato. Dėl to dar prieš bylą Krečinas davė teisėjui piniginį kyšį, kad tas tik abiejų kaltinamųjų neišteisintų. Teisėjas 1900 X 20 nubaudė Višinskį už akių sumokėti 3 rublius pabaudos arba atsėdėti vieną parą arešte. Višinskis padavė tam pačiam teisėjui atšaukimą. Teisėjas, to paties Krečino paveiktas, 1901 XI 16 padidino bausmę ligi 16 rublių arba 4 parų arešto. Tuomet Krečinas Višinskio vardu padavė apeliaciją Šiaulių taikos teisėjų suvažiavimui, joje iškeldamas visus teisinius motyvus prieš spaudos uždraudimą. Ši instancija, taip pat privačiai Krečino įprašyta, 1903 I 10 pripažino taikos teisėjo sprendimą teisingu, tik sumažino pabaudą ligi 3 rublių. Po to buvo paduotas senatui kasacijos skundas, kuriame, be visos eilės kitų motyvų, buvo sugalvotas ir visai naujas, būtent, kad anie aplinkraščiai prieš lietuvių spaudą draudžia, nors ir neteisėtai, tiktai lotynų-lenkų rašmenis, ši gi afiša buvo išspausdinta kitokiais — lotynų-lietuvių rašmenimis, o tuo tarpu nėra jokio nei įstatymo, nei įsakymo, kuris tokius rašmenis draustų. Ir senatas, kaip ir Maciejauskio byloje, 1903 V 13 Višinskį išteisino, pripažinęs, kad jis negali būti baudžiamas, atsirėmus tokiais įstatymais, kokių iš viso nėra.

Tos dvi bylos ir paveikė galutinai rusų valdžios nusistatymą lietuvių spaudos uždraudimo panaikinimo klausimu. Praėjus beveik metams nuo paskutiniojo sprendimo, rusų valdžia pagaliau kapituliavo prieš vien tiktai savo spaudiniais ir pasiryžimu ginkluotą lietuvių tautą: 1904 m. balandžio 24 d. (naujuoju stilium — gegužės 7 d.) spaudos uždraudimą panaikino.

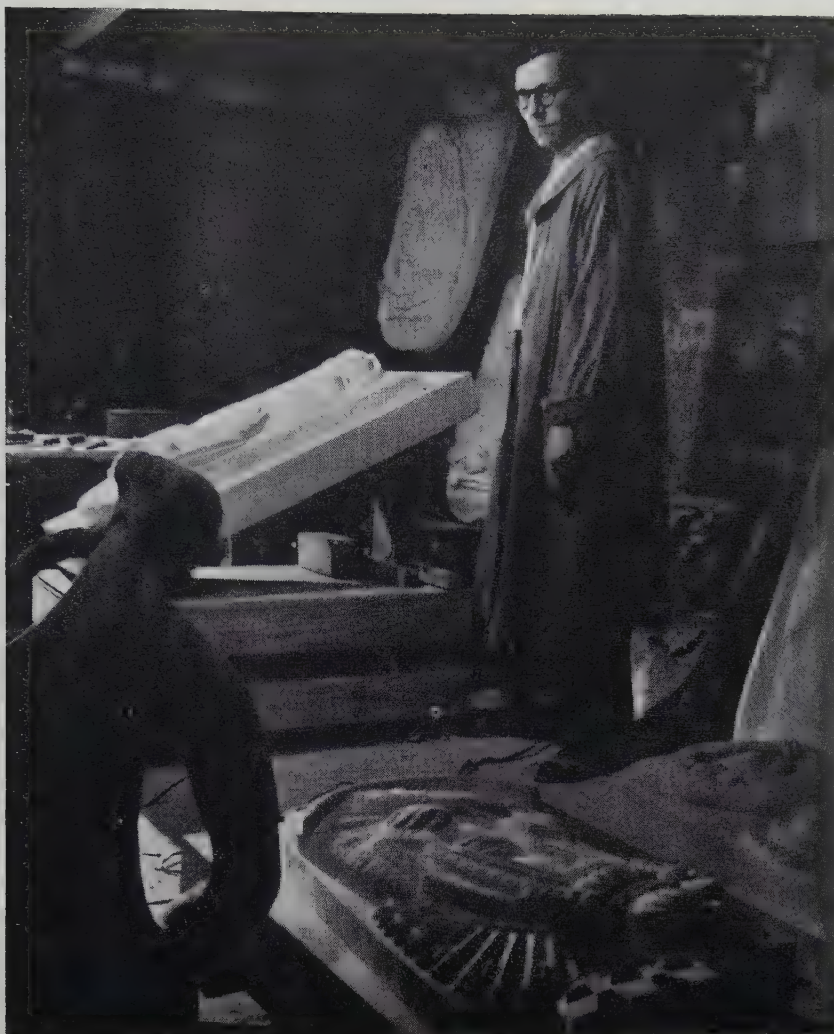
Savo 40 metų karą už savo raštą lietuvių tauta laimėjo. Toje kovoje išaugusi ir subrendusi, ji pradėjo naują savo gyvenimo etapą, po keliolikos metų apvainikuotą Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimu.

Naujosios, jau Nepriklausomoj Lietuvoje išaugusios kartos, nebuvo tiesiogiais tos kovos liudininkais, tai mūsų visų pareiga kiekviena proga joms ją priminti ir jos svarbesniuosius etapus iškelti, nes kitaip:

Jei po amžių kada skaudūs pančiai nukris,
Ir vaikams užtekės nusiblaivęs dangus,
Mūsų kovos ir kančios, be ryto naktis,
Jiems nebesuprantamos bus. (*Maironis*)

VYTAUTO KAŠUBOS MADONOS

PAULIUS JURKUS

Vytautas Kašuba savo studijoje
(V. Augustino nuotrauka)

VYTAUTAS KAŠUBA, vienas mūsų geriausių skulptorių, ilgą laiką užsidaręs ir dirbdamas, jieškojo naujo pasisakymo būdo, kuris jau iš dalies pasirodo "Tremtinių Madonoje". Tolimesnieji darbai, kaip "Nuėmimas nuo kryžiaus", "Pranašas", "Kalinys" ir kiti, kurių ne vieną esame matę "Aiduose", praskleidžia naują modernų priėjimą.

Kai pažiūrime į šias, ką tik iškaltas akmenyje stilizuotas realistines Madonas, atrodo, kad skulptorius bus grįžtelėjęs atgal. Tačiau šiuo atveju Madonų stilių nulėmė užsakytojai. Bet kita vertus, nėra juk nei gerų nei blogų stilių, yra tik geri arba blogi darbai. Tad ir verta pažiūrėti, kiek šitose Madonose yra kūrybos ir minties.

Madonos skirtos Chicagoje, Marquette Parke, statomai lietuvių bažnyčiai. Jos bus įmūrytos fasade viršum didžiųjų durų. Architekto J. Muloko plane atžymėtas vienodas dydis, skydinė forma. Šitoje erdvėje, prisitaikydamas užsakytojų reikalavimams, V. Kašuba ir turėjo realizuoti keturias tradicines, pagarsėjusias lietuviškas Madonas, išspręsti jas pavieniui ir kartu apjungti vienu bendru ritmu. Uždavinys nelengvas, nes galima tokiu atveju įpulti į šabloną, akademizmu užtvenkti formos laisvumą ir pačius kūrinius užkankinus nužudyti.

Tačiau V. Kašuba visu kūrybiniu pajėgumu prasiveržė pro kliūtis; neišsilenkdamas iš stilizuoto realistinio stiliaus, jis savaip, su visu technikos išradingumu modeliavo figūras, sa-

vaip sprendė idėjines ir skulptūrines problemas Tad šie akmenys ir prakalba gyva nesustingusia kūryba.

Madonos bus įtvirtintos viršum durų su tam tikru palinkimo kampu, kuris skulptoriaus irgi įskaičiuotas. Jų viduryje Aušros Vartai ir Šiluva turi vainikus, iškylančius viršum bendro skydų lygio. Tuo pabrėžtas simetrinis keturių Madonų centras, iš šalių — Pažaislis ir Žemaičių Kalvarija. Šią simetriją kartoja ornamentai, pvz., aureolės (Šiluvos ir Aušros Vartų išskaidytos, o Ž. Kalvarijos ir Pažaislio tik apibrėžtos), jai atliepia drabužių klostys, rankos, Kūdikėlio kojos.

Aušros Vartų Marija pavaizduota lengvoje barokinėje atmosferoje. Čia lyg marmure iškalti ir du angeliukai, laiką karūną, klostyse įlieta daug šviesos, jas santūriai ornamentuojant. Ypač gražiai išskaidyta viršutinė dalis. Čia, ko reikalavo bendras šviesos žaismas, ir akys atžymėtos duobelėm, ko visai nėra kitose Madonose. Apatinė dalis kiek ramesnė, bet ir čia plokštumas išmargina klosčių ir faktūros šešėliai.

Šiam lengvam šviesos žaisme ypatingą vietą užima rankos. Jos gražiai stilizuotos. Aplinkui pritildytas ornamentų ir klosčių intensyvumas, kad tik rankos sutelktų daugiau šviesos ir

pirštai, besipindami su šešėliais, skambėtų lyg muzika.

Tvarkant kompoziciją, tos pačios rankos pakeltos kiek augščiau, nei jos yra originale; o derinant ritmą, kilsterėtas ir mėnulis, kuris atliepia viršutinio vainiko apvalumui; savaip ritmingai suguldytos klostys, išdėstyti ornamentai.

Marijos veide sutelktas liūdesys, kažkoks trapus subtilumas, lyg palenkus galvą, girdėtų Apreiškimo žodžius. Tas Apreiškimas jau pildosi kituose reljefuose — ten vaizduojama Marija su Kūdikiu. Tema kartojasi per tris skulptūras, kiekvieną kartą skirtingai prakalbėdama.

Šiluvos Marija apgaubta lengva romaniška atmosfera, pabrėžiant kilnumą, ramumą. Marija didinga lyg karalienė, jos Sūnus — valdovas, ant jos rankų lyg soste atsisėdęs. Laikydama tiesiai iškeltą galvą, Marija išdidžiai žvelgia ir tartum sako: "Čia mano žemė", o Kūdikis viena ranka glaudžia knygą, kita laimina žmones.

Vesdamas į monumentalumą, skulptorius suprastino visas formas. Čia aureolė skaidoma daug didesniais pluoštais nei Aušros Vartuose, retai kur pasirodo kuklus ornamentas, daug ramesnės ir drabužių klostys. Plokštumos nors ir išmargintos faktūros, nesugeria daug šviesos. Taip šviesa puola į visą kūrinį, visur lygiai pasiskaidydama, nes ji — Karalienė.

Komponuodamas skulptorius savarankiškai sutvarkė ir karūną, ir draperijas, ir pačią fi-

gūrą, jos rankas savaip sudėdamas ir Kūdikėlį laisviau pasodindamas.

Pažaislio Marija su malonia šypsena prasiskleidžia lyg Lietuvos laukų žiedas, apgaubtas subtilia lyrine meile. Motina palenkus galvą į Kūdikį ir Kūdikis — į Motiną. Meile atsakoma į meilę, o meilė pati yra dieviška — nereikia jai nei vainikų ant galvos. Ir aureolė išsilenkia paprastu lanku, tik Kūdikėlio galvą, tą motinos džiaugsmą, supa spinduliai lyg žiedo lapai.

Vystydamas šitą idėją, skulptorius ir vaiko rankučių nesudėjo kaip originale ant Motinos rankų, bet jo dešinę pakėlė. Ši ranka ne laimina kaip Šiluvos Madonoje, bet ji kviečia ateiti pas juodu, pas Motiną ir Sūnų, nes jiems gera. Tuo paprastumu ir vidine šiluma apgaubta ir visų dalių traktuotė. Drabužiai niekur neornamentuojami, nes ji Lietuvos laukų Madona; šviesa švelniai ir lygiai supilstoma ritmiškai pasklidusiose klostyse.

Žemaičių Kalvarijos Marija traktuota visai artimai Pažaislio Madonai, tik formos čia kiek turtingesnės. Galvas puošia sunkūs vainikai. Ant Motinos pečių nusileidžia turtinga draperija, žemutinėmis klostėmis atliepdama Kūdikėlio kojų ir rankų linijom. Jas sujungia Kūdikėlio klostys.

Kompozicijos atžvilgiu ši Madona labiausiai aptvarkyta. Jos originale yra smarkiai išplėsta apatinė dalis, tad įtalpinant į skydo formą, buvo nemaža sunkumų. Originale tėra matoma tik viena koja, antroji paslėpta drabužiuose. Taip vaizduojant, reljefo apatinė kairioji erdvė būtų palikus per tuščia. Tada būtų reikėję sutirštinti klostis, ornamentuoti drabužį, kad atsvertų viršutinės dalies šviesos efektus. Įbridus į ornamentus, būtų reikėję dauginti ir kitose skulptūrose, kas jau stelbtų pačią idėją ir reljefų ryškumą. Skulptorius iškėlė Kūdikėlio abi kojas ir, apipindamas jas rankų ir klosčių ritmu, išgavo pilną šviesos efektą.

Yra ir kitas įdomus pakeitimas. Originale Kūdikėlis gana teatrališkai yra atrėmęs dešinę rankutę į Motinos smakrą, o kaire laiko galvos gaubtą. Perkeliant šį santykį skulptūron, būtų jau perkrauta kaklo erdvė, kuri ir taip pakankamai turi šviesos efektų; be to, būtų prislopinta ir pati idėja. V. Kašubai kaip tik rūpėjo šią idėją paryškinti. Jis kūdikį visu kūnu truputį pasuko į Motinos pusę, dešinę rankutę paslėpė už peties, kairę paliko judesyje su išskėstais pirštais, besiekiančią galvos gaubto. Taip jis atbaigė ir sustiprino pačią idėją — kilnią Motinos meilę, motinišką globą. Kūdikis apeliuoja į truputį besišypsantį Motinos veidą (originale jis yra daugiau liūdnas). Veidų draugystė čia išreikšta stipriausiai. Kūdikis visu savo esimu nori būti kuo arčiau Motinos, jis laikosi jos peties, kita siekia gaubto. Jo tik akys skirtos žmonėms.

Kai įsižiūri į šį Kūdikį, taip nejučiom pratęsi skulptoriaus išlukštentą mintį — tai Lietuva tiesia išskėstas rankutes, tai ji glaudžiasi prie dangiškosios Motinos.

Kaip matome, V. Kašuba šaltus akmenis sugebėjo paversti gyvastinga kūryba. Jo polėkius atbaigia ir tobulai vartojama technika, kur medžiaga naudojama su visais jos privalumais. Jis akmenį, rodos, rėžte rėžia kaip medį, išlanksto, išmodeliuoja, subtiliai iššlifuodamas veidą, rankas, tuo suteikdamas net marmuro įspūdį, ritmingai grakščiomis tiesiomis linijomis įbrėždamas spindulius. Jo skulptūros turi visą atmosferą — erdvę ir banguojančią šviesą.

Baigdamas noriu pastebėti, kad pirmą kartą mūsų dailės istorijoje lietuvis menininkas nukalė lietuviškas Madonas akmenyje. Tai rodo, kad ir tose sunkiose sąlygose mūsų kūryba neblėsta, bet — priešingai — ji auga ir savo tematika ir polėkiais. Kas nesuskubta padaryti laisvoje Lietuvoje, tas gimsta svetimose žemėse iš naujų subrendusių kūrėjų. Be to, Madonos nukaltos kaip tik šiais — Marijos metais. Tuo jos yra vienas iš gražiausių jubiliejaus atžymėjimų.

Reikia džiaugtis, kad šie tvirti kūriniai laužia ledus į lietuviškas bažnyčias Amerikoje. Jos perdaug jau buvo skurdžios, nusaldintos, be individualybės. Lietuvis dailininkas turėjo įnešti į šias bažnyčias savo kūrybinę dalį, kad bažnyčia prakalbėtų originalumu, kūryba ir būtų artima lietuvių širdžiai. Ilgai lietuviais menininkais, ypač modernistais, nepasitikėta, bet štai V. Kašubos pavyzdys rodo, kad lietuvis menininkas sugeba ir prisiderinti ir sukurti meno vertybes. Šiuo atveju nuopelnas atitenka Chicagos Marquette Parko statomai bažnyčiai ir jos kleb. kun. Paškauskui, kuris pasitalkino lietuvius menininkus. Ši Marijos garbei skirta bažnyčia ir įsimūrys šiuos Vytauto Kašubos kūrinius, kurie gal pačią bažnyčią žmonėse pavadins "Keturių Madonų" vardu.

TIKRASIS KORPORATYVIZMO VEIDAS

P. DAUGINTIS, S. J.

Kam tenka pavartyti knygų ar žurnalų puslapius, prirašytus per paskutinius tris dešimtmečius apie korporatyvizmą, tas randa įvairių, viena kitai prieštaraujančių ir dažniausiai jam nepalankių nuomonių. Šį neigiamą įspūdį dar labiau sustiprina konkrečių korporatyvizmo įgyvendinimo bandymu Italijoje, Australijoje ir kitur aprašymai. O tačiau Kat. Bažnyčia korporatyvinę visuomenės santvarką laiko oficialia savo doktrina, ir katalikai sociologai — tikrąja bendruomenės forma. Dalyką rimtai imant, reikia mums patiems mėginti pažinti tikruosius korporatyvizmo bruožus. Tai įgalins pažinti ir tikrąjį korporatyvizmo veidą, ir kiek įvairių politikų bei teoretikų nugrimuotieji yra panašūs į autentiškąjį.

Todėl pirmoje straipsnio dalyje pastudijuokime doktrinalinius korporatyvizmo bruožus, o antroje — kai kuriuos teoretinius ir praktinius jo realizavimo bandymus.

A. — I. Korporatyvinės idėjos kilmė

Jos kilmė sena, kaip sena žmonijos kultūra. Kinai, egiptiečiai, romėnai ir kitos augštą kultūros laipsnį pasiekusios tautos turėjo įvairias korporacijas. Mat, žmonėms, gaminantiems tą patį daiktą, įgimta yra jungtis į daugiau ar mažiau ankštą sambūrį, ginantį, tvarkantį šio verslo bendruomenės gyvenimą. Vak. Europoje jos vėl atgijo po normanų, arabų karų. Savo apogėjaus jos pasiekė 13-14 šimtmetyje. Paskui prasidėjo lėta jų dekadencija. Jos piktnaudojo savo teises ir privilegijas, nenorėjo ar nepajėgė prisitaikyti prie naujai bekylančios vidutinės ir stambiosios pramonės stiliaus. Tuo atžvilgiu galima sutikti su Sombartu: "Vidutiniškai gabaus amatininko geras gyvenimas yra galimas tik tam tikroje, savo tikslus atitinkančioje bendruomenės santvarkoje. Tai yra, kaip dabar žinoma, vis pasikartojas reiškinys daugumoje amatininkiško pobūdžio ūkinių epochų: savotiška savitarpinė kurios vietos amato amatininkų korporatyvinė santvarka, tai, ką mes esame įpratę vadinti gildomis"[1]).

Be to, kilo fiziokratizmas ir liberalizmas su kitokia visuomeninio ir ūkinio gyvenimo samprata. Todėl korporacijos arba oficialiai panaikinamos arba joms atimamos visos teisės ir privilegijos (Prancūzijoje 1750-1775 m.). Liberalai, norėdami apsaugoti laisvą konkurenciją, vėliau net paprasčiausius darbininkų ir amatininkų susivienijimus uždraudė (garsusis lex Chaptel Prancūzijoje).

Taip bendruomenė pulverizuojama. Tarp valstybės ir paskiro žmogaus neprileidžiama jokių tarpinių institucijų. Pats individas turi viskuo apsirūpinti ir savo reikalus apginti. Liberalinė valstybė eina tik "naktinio sargo pareigas". Ir taip iš lėto kyla kapitalistinė visuomenės santvarka su savo negerovėmis, parengusiomis dirvą socializmui ir klasių kovai.

Susirūpinusių žmonių ieškoma priemonių prieš šias blogybes. Tarp jų prisimenamos ir korporacijos. 1852 m. popiežius atgaivina bažnytinėje valstybėje kai kurias amatininkų korporacijas. Ta proga prof. Tapparelli parašo "Civilta Cattolica" žurnale pora išsamių straipsnių, kuriuose ragina pašalinti iš korporacijų įsigyvenusias negeroves ir jas pritaikyti naujoms sąlygoms. Vysk. Kettleris, vietoj statinio istorinio, suteikia joms naują pagrindą: jungimasis į draugijas tą patį darbą dirbančiųjų yra prigimtinė teisė. Grafas Tour de la Pin su dideliu užsidegimu propaguoja korporatyvinę mintį Prancūzijoje,[2]) Heinrich Hitze — Vokietijoje. Taip vyksta korporatyvinės minties atbudimas visuomenininkų sąmonėje. H. Pesch suteikia joms esminės reikšmės savo solidarizmo sistemoje, pripažįstamoje daugelio katalikų sociologų. Pagaliau pop. Pijus XI 1931 m. enciklika "Quadragesimo Anno" korporatyvinę bendruomenės santvarką padaro oficialia Kat. Bažnyčios doktrina. Tuoj seka katalikiškosios ir nekatalikiškosios inspiracijos korporacijų įgyvendinimo bandymai. Paskutiniais dešimtmečiais vis stiprėjant proletariniam ir valstybiniam totalitarizmui, pakilo korporatyvizmu susidomėjimas ir nekatalikų valstybininkų tarpe.

---

1) W. Sombart, Der moderne Kapitalismus, I. B. Leipzig 1902, p. 112.

2) Tour de la Pin, Vers un ordre social chretien, Beauchesne, 1907.

PRANAS DOMŠAITIS

PIETŲ AFRIKOS NEGRAI

II. Korporatyvizmo esmė

Ji gana nesudėtinga. Valstybė nesusideda vien iš paskirų asmenų sumos. Joje yra šeimos ir daugybė kitų bendruomenių. Tarp jų žymią vietą užima įvairios darbo bendruomenės (Leistungsgemeinschaften) — įvairių profesijų arba verslų grupės, sambūriai. To paties verslo žmonės yra vieni nuo kitų priklausomi, tarpusavyje susirišę jau pačios gaminamos gėrybės ar teikiamos tarnybos darbo tvarka. Ir tų įvairių reikalavimų bei santykių niekas geriau nepažįsta, todėl negali ir geriau tvarkyti, kaip patys verslo žmonės. Todėl kaip tos pačios gyvenamosios vietos žmonės turi teisę organizuotis į vietos — miesto, valsčiaus, apskrities, provincijos ar šteito — bendruomenes su atitinkamomis savivaldybėmis, taip ir to pačio verslo žmonės turi pilną teisę organizuotis į verslo arba profesines bendruomenes. *Korporacija ir yra tokia organizuota verslo bendruomenė, tokia viešosios teisės* institucija, kaip ir vietos savivaldybės.[1])

Tai pačiai korporacijai priklauso žmonės, kurių pagrindinis užsiėmimas arba nuolatinė profesija yra ta darbo sritis. Štai keletas tokių aukštesniųjų korporacijų: 1) ne ūkinio pobūdžio — švietimo, spaudos bei informacijų, sveikatos, menų 2) ūkinio pobūdžio — žemės ūkio, pramonės, kredito, apdraudimo ir susisiekimo korporacijos; be to, laisvųjų profesijų, kiek šie žmonės dar neapimti kitų korporacijų, kurių tarnyboje jie dirbtų (pvz., teisės patarėjai). Tiesioginėje valstybės tarnyboje esą žmonės neturėtų pri-

1) Jų nesumaišykim su anglosaksų vartojamu korporacijos terminu akcijų bendrovėms pažymėti.

klausyti jokiai korporacijai arba tik sąlyginai. Jie atlieka visai kitos rūšies tarnybą, nes valstybē iš esmēs skiriasi nuo korporacijų. Iš šių pastabų aiškēja, kad dalykas eina ne vien apie *ūkines* grupes. Korporatyvinē bendruomenēs santvarka nori apimti visas bendruomeninio darbo sritis ir sukurti naują, geresnį socialinēs santvarkos tipą.

Tai rodo jau jos *struktūriniai pagrindai*. Joje vieniją̃s pradas yra ne interesų priešingumai, kaip kad kapitalistinēje klasių visuomenēje, bet drauge atliekamo darbo bendrieji reikalavimai. Teisingai konstatavo Pijus XI: "Tikra socialinē santvarka reikalauja, kad įvairūs visuomenēs nariai būtų stipriai kuriuo nors būdu sujungti į vieną kūną. O šitokį sujungimo pagrindą atskiros profesijos randa gamindamos gērybes ar atlikdamos darbus, sujungtomis tos pačios profesijos darbininkų bei darbo vedējų pastangomis, arba visuomenēs gerovēje, kurios sutartinai turi siekti visos profesijos, kiekviena pagal savo išgales".[1]) Taip, vaisingam žmonių grupių bendradarbiavimui reikalingas vidujinis ryšys, kurs vienijamai veiktų bendruomenēs narių valią. Šis ryšys yra bendroji gerovē ir darbo bendruomenēs kitiems parūpinamas gēris — ar tai būtų ekonominē gērybē, ar pvz. gydytojų, auklētojų, šoferių atliekami patarnavimai. Ši gaminama gērybē ar teikiamas patarnavimas veikia kaip tikslas, kaip gēris visų šios verslo bendruomenēs narių valią; ir veikia ne tik per bendradarbiauti nusiteikusią dvasią, bet ir savo fiziniu būtinumu; pvz., jei žmonių grupē ryžosi padēti neišvažiuojamoje gatvēje įklimpusiam automobiliui, tai pats atliktinas patarnavimas-uždavinys savaime rikiuoja jų veiksmus tvarkon ir vienybēn. Jeigu verslo bendruomenē ir labai sudētinga ir gausi nariais, vistiek ši gaminama gērybē ar gērybēs bei patarnavimai verčia visus derintis į vieną darbo vienetą. Taip žmogus vidujinai įsijungia į šią grupę.

Šis elementarus reiškinys kaip tik ir pagrindžia darbo bendruomenēs pranašumą prieš kapitalistinēs visuomenēs klases, kuriose jungiamai veikia tik panašūs išoriniai interesai, dažnai tik jausminio pobūdžio. "Jei palyginame profesines darbo bendruomenes su kapitalistinēs visuomenēs klasēmis — sako prof. von Nell-Breunning — tai matome, kad profesinēs bendruomenēs (t. y. korporacijos) yra kaip tik darbo bendruomenēs, klasēs gi — tik interesantų." Tai reiškia jų stipresnį vidujinį sąryšį, palyginus su klasēmis. Daug svaresnis šis skirtumas darosi augštesniuose bendruomenēs laipsniuose ir imant visos visuomenēs mastu. Jei žemesniame laipsnyje jos skiriasi tik didesniu vieningumu, tai *augštesniame laipsnyje jos stovi viena prieš kitą,* kaip vienybē ir susiskaldymas. Iš profesinių darbo sambūrių sudaryta visuomenē tampa pati augštesnēs rūšies ir apimties bendruomenē. Gi iš klasių sudaryta, teisingiau pasakius, į klases susiskaldžiusi visuomenē turi savo vienybę, jei apie tokią dar galima būtų kalbēti, tik bendrame kovos lauke, kuriame dviejų klasių frontai stovi vienas prieš kitą ir kovoja. Kapitalistinēje klasių visuomenēje šis kovos laukas yra darbo rinka. Jeigu, nežiūrint šios ydingos bendruomenēs struktūros, natūralinis bendro darbo ryšys nejungtų jų ir taip nepalaikytų draugēje, tai jos pražūtis būtų neišvengtina"[2]).

Apie konkrečią korporacijų struktūrą galima tik tiek pasakyti, jog žemesniosios korporacijos turi bazuotis gana ribota sritimi, kad gaminama gērybē būtų pakankamai artima dirbančiajam; be to, ji turi būti pritaikyta krašto sąlygoms bei įvairių verslų žmonių ir darbo psichologijai. Nei popiežių enciklikos, nei katalikų soc. doktrina konkrečiai formos nenustato.

III. Korporacijų tikslai ir funkcijos

Organizuotos verslo bendruomenēs arba korporacijos tikslas yra dvigubas. Pirmas ir svarbiausias — atsakingumas už korporacijos įnašą bendrajai krašto gerovei; ji turi visą verslo bendruomenēs veiklą taip tvarkyti, jog pilnai atitiktų tai, ko visuomenē iš jos turi teisę reikalauti. Ši atsakingumo sąmonē kaip tik sudaro korporacijos prasmę, vertę, pareigas, teises ir tikrąjį vidaus gyvenimą.

Rūpestis savo profesijos bendrąja gerove — tai antras korporacijos tikslas. Ji yra atsakinga už įgyvendinimą korporacijos gerovēs ta prasme, kad pakankamai būtų padēta pastangų tiek pačiai bendruomenei, tiek paskiriems jos nariams garantuoti priklausančią dalį bendrojoje gerovēje. Esmingai su šiuo dvigubu tikslu rišasi rūpestis profesijos garbe, kaipo viena svarbiausių priemonių korporacijos tikslams atsiekti, ir kaipo dvasiniu užmokesčiu, visuomenēs teikiamu šio verslo žmonēms.

Atitinkamai šiam dvigubam tikslui ir korporacijos funkcijos bus profesinēs, socialinēs, ekonominēs ir administratyvinēs. Korporacijų organai (tarybos, komitetai, valdybos) turi vienyti, ginti, reprezentuoti jų reikalus, leisti nuostatus, tvarkančius verslo darbą ir gyvenimą, spręsti pasitaikančius ginčus, valdyti verslo bendrą tur-

1) Enc. "Quadrag. Anno" nr. 84; liet. tekstas: Popiežių enciklikos, Lux, Tuebingen 1949, p. 284.

2) Osw. v. Nell-Breunning S. J., Zur christlichen Gesellschaftslehre, Herder, Freiburg, 1947, p. 66-67; ir šiaip jo mintimis nekartą pasinaudota.

tą, įstaigas ir vykdyti vyriausybės jai pavestus uždavinius.[1])

Beveik tuo pačiu ji atliks ir savo verslo narių vienijimo bei valstybinės bendruomenės sąstatan įjungimo uždavinį. Apie šią "visuomeninę korporacijos funkciją" prof. von Nell-Breunning rašo: "Korporatyvinės santvarkos tikslas yra tvarkingas tautos darbo organizmo suskirstymas. Atomizuotoje individualistinėje visuomenėje paskiras žmogus betarpiškai stovi prieš valstybę. Tačiau toji visuomenė ir bendroji jos gerovė turi jam atrodyti kaip kažkas netikra, tolima ir neįpareigojanti. Korporacijoje gi paskiras žmogus pasijunta esąs betarpiškai bendruomenėje, kurios tikrenybę jis pats pergyvena, kuri yra jo užsiėmimo pilkoji kasdiena, kuri tačiau ir visą jo gyvenimo aplinką formuoja, būdama tam tikrų gyvenimo bei kultūros vertybių nešėja. Šiam bendruomeninio gyvenimo turiniui korporacija duoda vidujinę santvarką, garantuoja paskirų žmonių įsijungimą į verslinės santvarkos vieningą visumą ir jo pasidavimą bendrajai verslo ir krašto gerovei; ji veikia taip pat ta linkme, kad bendroji gerovė iš tikro reikštų jos narių gerovę ir kad paskiras narys, įjungtas į profesinio gyvenimo ratą, jaustųs jame gerai".[2])

Žinoma, korporacija dėl to turės nekartą ginti savo verslo bendruomenės bei paskirų jos narių reikalus bei laisvę. Tai savaime aišku. Tačiau juk *laisvė* yra lygiai esmingas bendruomeninio gyvenimo elementas, kaip ir bendroji gerovė. Tik iš laisvo paklusnumo ir bendradarbiavimo gali plaukti ir tvirtai pagrįsta bendroji gerovė ir tikrai veikli savo valstybės meilė. Vienašališkai iš anksto skirstoma kolektyvistinė bendruomenė yra tiek pat mechanistinė, kaip ir individualistinėje visuomenėje. Ji tiek pat neorganiška, ne iš apačios kylanti, todėl ir nesveika, gyvenimiškai nepajėgi. Jungdama darnon darbą bendrajai gerovei ir paskiro žmogaus laisvę, korporatyvinė santvarka tampa pylimu prieš nepažabotą individualistinį liberalizmą ir prieš mechanistinį kolektyvizmą. Žinoma, korporatyvizmas gali būti falsifikuojamas ir piktnaudojimas tiek valstybinio kolektyvizmo, tiek kai kurių profesijų grupinio egoizmo. Todėl svarbu yra įgyvendinti tikrąjį korporatyvizmą ir įgyvendinti sveikame santykyje su valstybe.

IV. Esminiai bruožai

Esminiai tikrojo korporatyvizmo bruožai yra trys: korporacija yra natūralinė, autonomiška, viešosios teisės institucija. Tai plaukia iš korporacijos, kaip organizuotos, savo gyvenimą tvarkančios, verslo bendruomenės sąrangos. Gali kas su tuo nesutikti, šias žymes neigti; toks tegul tada nekalba apie korporatyvizmą ir demokratinius principus — pačių žmonių teises save valdyti bei tvarkyti savo reikalus. Šias savybes ryškiai iškelia Pijus XI: "Pati prigimtis taip veda, kad kaip vietos kaimynyste surišti žmonės sudaro savivaldybes (municipia), taip lygiai vienu verslu ar profesija užsiimą žmonės — ar tai būtų ekonomijoje, ar kitoje kurioje srityje — sudaro tam tikrus sambūrius (collegia) ar korporacijas taip, jog daugelis šias sava teise besinaudojančias draugijas (consortia) laiko esant pilietinei bendruomenei nors ir ne taip esmingomis, tai bent natūraliomis"[3]).

Jei pati prigimtis skatina tos pačios profesijos žmones burtis į bendruomenes, tai niekas neturi teisės jiems kliudyti; lygiai kaip niekas negali uždrausti žmogui turėti vaikučių, gyventi pagal savo sąžinę, tikėjimą . . . Mūsų demokratinėse šalyse tos teisės beveik niekas ir nebeginčija, nors įgimtinis jos charakteris kitų ir nepripažįstamas. Dėl to turi jie sunkenybių pripažinti ir kitas dvi žymes. Tačiau jei prigimtis į ką veda, tuo pačiu duoda ir teisę tai įvykdyti. Todėl organizuotos verslo bendruomenės arba korporacijos turi galią savarankiškai tvarkyti savo narių vardu visą profesijos gyvenimą; kitais žodžiais tariant, jos yra savarankiškos, *autonomiškos*. Ši galia, kaip matėme, joms priklauso tiesiogiai, o ne valstybės joms suteikiama. Jų santykius su valstybe nustato subsidiarumo dėsnis. Pagal jį — ką pajėgia atlikti žemesnės bendruomenės, neprivalo to daryti augštesnės; jei jos tam nepajėgios, tai augštesnės turi joms pagelbėti (subsiduoti). Centrinės valdžios santykiuose su vietos savivaldybėmis visų demokratų tai bent teorijoje pripažįstama. Lygiai tas pats galioja ir darbo bendruomenių atžvilgiu. Aišku, kad korporacijos, kaip ir vietos savivaldybės, vykdytų nemaža joms valstybės deleguotų teisių, ir kad jų savivalda būtų valstybės priežiūrai pajungta. Todėl jų autonomija yra reliatyvi.

Kadangi korporacijoms savarankiška valdymosi galia priklauso dėl verslo viešosios gerovės, tai jos savo savivaldos srityje *kuria viešąją teisę*. Tai yra teisė, kuri įpareigoja ne tik visus to paties verslo narius, bet sudaro ir visos valstybinės bendruomenės viešosios tvarkos dalį. Ir tai visiškai suprantama. Pvz., pieninkystės korporacijos potvarkiai, įvedą pieno kontrolę visiems karvių laikytojams; pagal tuos pačius nuostatus turi būti baudžiami pirkėjai, perką veterinarijos

[1]) Plg. Tarptaut. social. studijų sąjungos Mecheln "Code social" c. 3, art. 62-64.

[2]) Osw. v. Nell-Breunning, op. c., p. 69.

[3]) Pijus XI: "Quadrag. Anno" nr. 83; liet. tekste, o. c. p. 284.

gydytojų nekontroliuojamų karvių pieną, kaip nusikalstą tautos sveikatai ir verslo gerovei. Tokiu būdu korporacijos yra viešosios teisės institucijos.[1])

Korporacijų savivaldos organai turi būti renkami visų šio verslo žmonių pagal jų įnašą bendrajai gerovei; kitaip tai būtų vienos dalies kėslai viešpatauti kitai. Tai ypatingai galioja ūkinio pobūdžio verslams, kuriuose tektų pergalėti toliausiai pažengusį susiskaldymą klasėmis. Daugel katalikų sociologų mano, kad korporatyviniai komitetai ir darbo teismai, po lygiai iš darbdavių ir darbininkų atstovų sudaryti, savo nutarimais ir sprendimais atliktų daugumą reikalų, likviduotų ginčų, kurie kapitalistinėje klasių visuomenėj sprendžiami kovos ar jėgų demonstravimo keliu, arba, jei šis būdas vienai pusei atrodo per skausmingas, suverčiami ant valstybės pečių.

Be abejo, interesų priešginybių buvo ir bus pasaulyje; taigi jų bus ir korporatyvinėje bendruomenėje. Krikščioniškajai tradicijai būdingas realizmas nemato interesuose ir kolektyviniame interesų atstovavime nieko blogo. Kapit. klasių visuomenės klaida yra ta, kad ji bendruomenės sutvarkymo pagrindan deda interesinių grupių priešingumus, vietoj bendrųjų reikalų jų atliekamo darbo. Tos galingos, priešiškai nusistačiusios grupės praktiškai turi viešosios teisės institucijų pobūdį ir apsprendžia dabar visą ūkinį ir socialinį gyvenimą. Tai yra kapitalistinės santvarkos nepagydoma liga! Korporatyvinėje bendruomenės santvarkoje klasių veikla ribojasi privatine sritimi. Ji pripažįsta buvimą paskirų grupių reikalams profesinio ir tarprofesinio pobūdžio sąjungų, sindikatų, unijų. Tai yra paskirų žmonių prigimtinė teisė, kurios užgniaužti niekas neturi galios. Todėl teisingai suprastas korporatyvizmas neprieštarauja sveikam sindikalizmui, ir be reikalo jo atstovai šį puola[2]).

V. *Korporacijos ir valstybė*

Palengva ryškėja ir korporacijų santykis su valstybe. Korporacijos nėra nei valstybėlės valstybėje, nei kuri betarpinė valstybės įstaiga. Korporacijas ir valstybę būtų galima dalinai palyginti su suaugusiais šeimos vaikais ir tėvu. Protingas tėvas vis daugiau palieka — ir turi palikti — laisvės patiems vaikams tvarkyti savo gyvenimą bei darbus. Tik ten, kur jie patys nepajėgia ar nebegali vieni kitiems padėti, ateina jis pagalbon. Tačiau šeimos galva lieka tėvas, ir jo žodžiams turi visi paklusti. Taip ir korporacijos savarankiškai tvarko savo verslo gyvenimą, tarpusavyje bendrauja ir vienos kitoms padeda. Tačiau kur jos nebepajėgia, valstybė ateina joms padėti. Valstybės uždavinys yra rūpintis bendrąja krašto gerove, jos saugumu, teisingumo ir teisės palaikymu; jos pareiga yra ta linkme diriguoti bendrais nuostatais ir specialiais nurodymais visų bendruomenių, paskirų grupių ir atskirų žmonių veiklą.

Todėl *korporatyvinės valstybės samprata yra arba nesąmonė,* kylanti iš neatskyrimo valstybinės nuo bendruomeninės santvarkos, *arba šį išsireiškimą reikia imti plačia prasme,* t. y. kaip valstybės su korporatyvine bendruomenės santvarka[3]). Be abejo, pilnai įgyvendinta korp. bendruomenės santvarka valstybei suteiktų savotišką žymę; valstybinis aparatas žymiai sumažėtų, nes daug darbų atpultų, o kitus valstybė vykdytų per korporacinius organus. Tai jai pačiai ir piliečių kišenei bei labui tik į naudą išeitų. Išlaisvinta nuo begalės smulkių darbų ir uždavinėlių, ji liktų laisvesnė rūpintis pačia visuma ir geriau diriguoti paskirų visuomenės narių įnašą bendrajam labui. Korpor. santvarka reikalauja *stiprios* valstybės ir anksčiau išvardintiems uždaviniams atlikti, ir kad kartais kuri skaičiumi ir ūkine jėga galinga korporacija nepagrobtų valdžios į savo rankas. Tačiau jei korporacijų uždaviniai ir galia krašto konstitucijoje yra aiškiai nužymėti, šis pavojus nežymus. Legaliu keliu įsigalėti kuriai korporacijai ir laimėti politinės krašto atstovybės daugumą—praktiškai neįmanoma, nes prislėgtoji dalis niekados nestotų už jos kandidatus bei programą.

Dėl valstybės įnašo kuriant korporatyvinę bendruomenės santvarką tektų pasakyti, kad bene svarbiausia jos pareiga būtų — *savo galios apribojimas siauresne sritimi.* Tai, kaip matėme, tik visiems į naudą išeitų. Tačiau tai būtų gana sunku. Individualistiškai liberalinės valstybės šalininkai nenori ir nenorėtų prileisti tarp valstybės ir paskirų asmenų jokių tarpinių bendruomenių. Teoretinis gi ar praktinis valstybės totalitarizmas, praktikuojamas dabar daugumoje šalių, linkęs užgriebti vis platesnes žmogiškojo gyvenimo sritis. Be to, be valstybės intervencijos neapsieitų ir pats korporacijų organizavimas. Jau nuo seno laiko susiskaldžiusi mūsoji visuomenė, kurioje siautėjo egoistinė dvasia ir individualistiškai kapitalistinė ekonomija, vargu ar pati pa-

---

1) Plg. su kai kurių univer-tų išlaikyta teise leisti studijų reikalus tvarkančius nuostatus.

2) Plg. "Quadrag. Anno" nr. 85-87.

3) Pvz. tas primestina ir tokiai gerai šiuo klausimu J. Azpiazu S. J. knygai — El Estado corporativo, 2 laida, Madrid 1943; jos angl. vertimas — The corporative state, St. Louis, 1951.

KRIKŠČIONYBĖS IR ŠVENTUMO SAMPRATA A. MACEINOS "SAULĖS GIESMĖJE"

A. BALTINIS

1. Šventieji — krikščionybės išraiška.

Mūsų tragiškųjų katastrofų metu, kada, rodos, griūna tūkstantinė kultūra, išblėsta jos laimėjimai, žlunga žmogaus vertė ir jo kilnumas, o jo vietą užima barbariškų aistrų siautėjimas ir džiunglių dvasia, kada kova tarp gėrio ir pikto pradų pasiekia nepaprastą įtampą ir sukrečia pasaulio istoriją iki pat jos gelmių, visu svarumu iškyla klausimas, į ką iš tikro yra atremtas mūsų gyvenimas, mūsų kultūra, kokie yra jos pamatai ir šaltinis.

Sprendžiant šį klausimą, yra išaugusi vadinamosios egzistencijos filosofijos šaka su Heideggeriu, Sartre ir jų sekėjais, kurie nemato jokios galimybės atremti žmogaus gyvenimą į ką kita, kaip tik į patį žmogų. Paversdami silpnybę dorybe, jie moko žmogų likti savo baimėje ir beprasmiškume, stačiai garbinti jį ir pripažinti, kad žmogaus gyvenimas yra beprasmis, kad žmogus gyvena tik mirčiai ir išnykimui.

Tačiau daugumas mąstytojų mano, kad žmogaus gyvenimas nėra atremtas į "nieką", kaip nori Heideggeris, bet, kaip žmonija visais laikais yra jautusi, pripažinusi ir tikėjusi, šis gyvenimas yra atremtas į transcendentinę, viršum pasaulio esančią, Būtybę bei Realybę. Šios transcendentinės Realybės buvimą liudija *visos* religijos, nes jos yra atremtos į transcendentinės Būtybės buvimą. Ir vadinamosios "stabmeldiškos" religijos remiasi transcendentinės realybės išpažinimu, o stabai yra tik simboliai bei transparentai, kuriais ši transcendentinė būtybė apsireiškia. Stabmeldžiai negarbina "stabų", bet transcendentinę galybę, apsireiškiančią stabais.

Jei visos religijos savo esme transcendentinės, atremtos į antpasaulinės realybės buvimą, tai ypač tokia yra krikščionybė. Krikščionybėje ši transcendentinė realybė — Dievas įsikūnijo ir regimu būdu apsireiškė pasauly. Šia prasme krikščionybė yra absoliutinė religija, nes jau negali būti jokios religijos, kur transcendencija aiškiau apsireikštų, būtų sujungta su pačia žmogaus prigimtimi ir per ją su visu kosmu.

Krikščionybės tikroji išraiška regimu pavidalu yra šventieji. Šventuosiuose apsireiškia krikščionybės esmė, transcendencijos realumas, dieviškoji tikrovė. Šventuosiuose mes išvystame patį Dievą. Šventieji mums liudija dieviškąją tikrovę šiame gyvenime.

Vienas iš nuostabiausių šventųjų, liudijančių dieviškąją tikrovę ne tik savo asmeniu, bet matančių šią tikrovę išplėstą visame kosme, yra šv. Pranciškus Asyžietis.

Jis yra vienintelis nuostabus šventasis, kuris visoje gamtoje matė įsikūnijusį Dievą, kuriam gamta buvo vienas visuotinis dievybės apsireiškimas.

Šį nuostabųjį šventojo gyvenimą A. Maceina atskleidžia mums savo naujausiame veikale — "Saulės giesmėje". Knygos pavadinimas, kaip autorius pasisako, paimtas iš šv. Pranciškaus eilėraščio (Saulės giesmės), kviečiančio visą sutvėrimą garbinti Viešpatį. Tačiau knygoje atskleidžiamas ne šio eilėraščio turinys, bet pats šv.

---

jėgtų kada pasveikti ir susijungti į sveikas ir vieningas verslo bendruomenes. Žinoma, geriausia būtų, kad pačios profesijos susivienytų, jungdamosios iš apačios. Valstybei betektų jas pripažinti, apriboti jų veikimo sritis, nustatyti tikslus bei bendrąsias darbo gaires. Valstybės įtaką, kuriantis korporatyvinei santvarkai, neteisinga būtų laikyti korporatyvizmo falsifikacija, kaip tai daro nemaža jo kritikų. Valstybė turi galią, ir žemesnės bendruomenės turi teisę būti jos padedamos, reikale net operaciniu būdu pašalint skaudulius.

Taigi, baigdami pirmąją straipsnio dalį, matome, jog korporacijos nei nori užimti valstybės vietą, nei būti jos bereikšmiu, savarankiškai negalinčiu veikti tarnu. *Korporatyvinė bendruomenės santvarka siekia pašalinti visuomenės susiskaldymą priešingomis, mirtinai kovojančiomis klasėmis* ir vietoje neatsakingų, bevardžių privataus egoistinio intereso grupių, praktiškai dabar tvarkančių viešąjį gyvenimą, *padaryti organizuotas verslo bendruomenes viešai atsakingais veiksniais už atskiras bendruomeniškojo gyvenimo bei darbo sritis.*

Pranciškaus gyvenimas, kuris, autoriaus giliu įžvelgimu, yra Saulės giesmė Kūrėjui. Šv. Pranciškaus filosofiškai teologinė gyvenimo sklaida ir sudaro šios knygos turinį ir jos problematiką.

Tarp tų nedaugelio lietuvių, kurie savo raštuose iškelia religines ir filosofines problemas, A. Maceina, be abejo, užima pirmą vietą. Visai jo filosofinei kūrybai būdingas medžiagos saikingas apvaldymas, gilus principingumas, intuicinis įžvelgimas ir analitinė sklaida. Be to, jame yra gyva ieškotojo dvasia, kuri nepasitenkina tradicinėmis pažiūromis. Todėl jo kūryboje lengva įžvelgti tam tikro opozicionieriaus, kovotojo ir reformatoriaus bruožų. Jei iš vienos pusės A. Maceinos kūryboje pastebimos augštai filosofiškai išlavinto žmogaus linkimas į sistemiškumą, logiškumą ir objektyvumą, tai iš antros — didelis noras likti ištikimu sau pačiam, savo intuityviniam įžvelgimui, stiprus linkimas į subjektyvumą, jausmo apspręstą galvojimą, žodžiu, tam tikras akademizmo ir inpulsyvaus individualizmo junginys, vedąs prie išvidinių konfliktų ir jų išraiškos visoje kūryboje.

Jo naujosios knygos tikslas didžiai prasmingas ir svarus: "tepatarnauja ji krikščioniškajam gyvenimui, pamirštam ir apleistam . . . pasklaidyti pastovias vertybes Asyžiečio gyvenime bei veikime, mėginant surasti gilesnį jų pagrindą pačioje Krikščionybėje" (psl. 13). Taigi, autorius nori šv. Pranciškaus gyvenimu padėti krikščioniui įžvelgti giliau į krikščionybės esmę, atremiant ją į filosofiškai aiškius ir principiškai pagilintus pamatus.

Išeidamas iš šių tikslų, autorius pasirenka savo sklaidai keturis pagrindinius stulpus: gamtą, žmogų ir Dievą, apie kuriuos, jo teigimu, sukosi šv. Pranciškaus ir mūsų kiekvieno gyvenimas.

2. Šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimas ir santykis su turtu.

Pirmame skyriuje autorius atskleidžia nuostabų šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimą, kurio nerandame jokiame kitame šventajame. Šia prasme šv. Pranciškus yra tikrai originalus šventasis. Nei prieš jį nei po jo mes nieko panašaus neaptinkame. Analitiškai ir kritiškai išnagrinėjęs šv. Pranciškaus santykį su gamta, autorius grįžta prie šio reiškinio pačių pamatų ir labai santūriais, taupiais, bet pilnais prasmės žodžiais apibūdina gamtos reikšmę šv. Pranciškaus ir apskritai mūsų gyvenime: *"Iš gamtos prabyla Dievas ir per ją Jisai mums apsireiškia . . . gamta yra pirmykštis Dievo Apreiškimas žmogui"*.

Norint trumpai nusakyti Maceinos atskleistą šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimą, reikia pasakyti, kad gamta pačiu savo buvimu, ne žmogaus pažinimu ar diskursiniu galvojimu, reiškia Dievą, yra "įsidaiktinęs Dievo žodis". Dievas yra ne tik žmonių, bet ir visos gamtos, visų kūrinių Tėvas, taip kad kūriniai yra *tikri* žmogaus broliai ir seserys. Tikrai dieviškas gyvenimas apsireiškia visoje gamtoje, taip kad visi gamtos daiktai yra *ontologiški simboliai,* reiškią patį Dievą. Nors šv. Pranciškus jokia prasme nėra pateisintas, tačiau tam tikras *Dievo visoje gamtoje esimas* priklauso prie šv. Pranciškaus pergyvenimo. Tradicinę krikščioniškąją asmenų meilę Dievuje šv. Pranciškus išplėtė iki visų sutvėrimų, iki viso kosmo. Savuoju Dievo pergyvenimu gamtoje šv. Pranciškus yra nuostabus ir neturi sau lygių visoje istorijoje.

Kalbėdamas apie šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimą, autorius iškelia įdomių tezių apie gamtos puolimą pirm žmogaus, atremdamas tai į šv. Raštą, ir teigia gamtos atpirkimo reikalą, vesdamas paralelę tarp rojaus ir Marijos: *Rojus gamtos srityje buvo tas pat, kas Marija žmonių giminėje.* (32 p.) Tai įdomi mintis, išplaukianti nuosekliai iš šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimo, tačiau ji nesiderina su tradiciniu Bažnyčios mokslu. Kaip krikščioniškosios meilės centre stovi asmeninė Dievo ir žmogaus meilė, *neįjungiant į ją gamtos, kaip tokios,* taip ir išganymas čia suprantamas tik *asmeninis žmogaus išganymas,* neišplečiant jo į visą gamtą.

Jei gamtos išganomasis pobūdis nuosekliai išplaukia iš "pranciškoniškosios teologijos", tai iš jos sunkiai išvedama žmogaus valdovo padėtis gamtoje. Jei Dievas yra ne tik žmonių, bet ir gamtos kūrinių Tėvas, su kuriais žmogus per Kristaus įsikūnijimą ir išganymą sueina į broliškus santykius, tai žmogaus valdovo padėtis čia išnyksta. Autoriaus iškeltas kregždžių nutildymas šventojo gyvenime išreiškia greičiau gamtos kūrinių solidarumą su žmogumi, tačiau iš jo negalima suprasti tos hierarchiškos žmogaus padėties, kokia ji yra Aristotelio ir skolastinėje filosofijoje, kuri visai svetima šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimui. Su šiuo šv. Pranciškaus pergyvenimu tačiau gražiai derinasi jo santykis su kūnu, ir visa tai, ką autorius pasako apie krikščioniškąją askezę ir kūno palenkimą dvasiai.

Problematiškas yra skyrius, liečiantis šv. Pranciškaus santykius su turtu. A. Maceina, atsirėmęs į visišką šv. Pranciškaus neturtą, trumpai ir kategoriškai formuluoja tezes, liečiančias krikščioniškus santykius su turtu. Iškeldamas faktą, *kad šv. Pranciškus turtų neneigė, bet tiktai jų vengė,* (102 p.), kad nuosavybė kyla iš Dievo pavedimo: *"Daiktą pasisavinti žmogus gali tik todėl, kad jis Kūrėjo iš tikro jam yra atiduotas"* (106) p.), tvirtindamas, *kad paneigti nuosa-*

vybę reiškia paneigti žmogaus valdoviškumą pasauly ir jo asmeniškumą savyje (108 p.), visgi toliau teigia, *kad turtas ir dangaus karalystė išskiria vienas kitą* (111 p.), *kad elgetavimas yra vienintelis būdas pragyventi tiems, kurie tiki į dievišką Apvaizdą ir todėl gyvena tik šia diena* (147 p.). Mums atrodo, kad šie paskutinieji teiteigimai nesiderina su pirmaisiais, nes jei žmogus, Dievo paskyrimu, gali turėti nuosavybę, tai gali turėti ir turtą, ir šis turtas Dievo karalystės nepaneigia. *Visi Dievo sukurtieji daiktai, kaip tokie, negali būti kliūtis į Kūrėją*, priešingai, kaip "įsikūnijęs Dievo žodis", jie gali būti laiptai į Dievą. Turėjimas turtų ir rūpinimasis rytdiena nesipriešina tikėjimui į Dievo Apvaizdą, nes religinis žmogus ir turtus ir rūpestį rytdiena išgyvena kaip *Dievo dovaną*, visas viltis sudėdamas Dievuje. Evangelija šio rūpesčio nuo mūsų neatima, nemoko visai nesirūpinti rytdiena, bet tik sako — "nebūkite *bailiai* susirūpinę, bet visame pasitikėkite Dievu. Rūpinkitės *visu pirma* Dievo karalyste", sako Evangelija. Rūpintis *antroje eilėje* žemiškais reikalais nėra nei pagoniška nei prieš Evangeliją, bet yra tikroji Evangelijos mintis.

Kas tinka šv. Pranciškaus gamtos pergyvenimui apskritai, tai tinka ir jo santykiams su namais. A. Maceina tvirtina, kad namų pamatuose yra įmūryta prometėjiška idėja, kad tai yra sukilimas prieš Dievo tvarką,kad apsigyvenimas keturiose namų sienose yra savo begalybės išsižadėjimas (184 p.), kad apsistojimas savuose namuose jam (šv. Pranciškui) reiškia nutolimą nuo Evangelijos (187 p.). Autorius eina dar toliau ir tvirtina, kad *aistra namams yra psichologinis atsakymas į metafizinį anapusinės tikrovės paneigimą* (188 p.). Šie autoriaus tvirtinimai nėra užtenkamai pamatuoti, neįtikina ir neišplaukia iš to simbolinio būties pergyvenimo, kuris yra būdingas visiems religiniams asmenims, o nepaprastai ryškus šv. Pranciškaus būties suvokime. Pagal ši simbolinį pergyvenimą, *žemiškoji tėvynė yra paveikslas amžinosios tėvynės, o žemiškieji namai — simbolis dieviškųjų namų.*

Šis žemiškųjų namų simboliškumas, kaipo Dievo namų atspindys, yra žymus visame Šventame Rašte ir liturgijoje. Mirusiųjų mišiose sakoma: sugriuvus žemiškojo gyvenimo namams, rengiama amžina buveinė danguje (pref.). Iš Šv. Rašto ir liturgijos matyti tam tikras namų laipsniavimas: žemiausią laipsnį sudaro gyvenamieji namai, augštesnį — sielos gyvenimas kūne, dar augštesnį — Dievo gyvenimas sieloje ir Bažnyčioje, kol prieinama prie amžinųjų "buveinių danguje". Tikrieji krikščionies namai yra dangaus namai, tačiau visi kiti namai, neišskiriant nė gyvenamųjų, neša savyje šių dieviškųjų namų atspindį, jų grožį ir garbę, yra šių dieviškųjų namų simboliai. Psalmės žodžiai, "kaip mieli tavo namai, o kareivijų Viešpatie", savo esme tinka visiems namams.

Išeinant iš šios namų sampratos, jie negali būti žmogaus begalybės užsklendimas, bet šios begalybės reiškėjai: prasidėdami užsklęsta erdve, jie pagal savo esmę veda mus per įvairius laipsnius iki dieviškųjų namų į begalybę. *Namai yra dieviško artumo, saugumo ir begalybės simboliai.* Todėl apsistojimas savo namuose nėra nutolimas nuo Evangelijos. Evangelija nereikalauja namų niekinti, priešingai — namai turi būti pergyvenami kaip dieviškos *Apvaizdos išraiška,* kaip Dievo malonė mūsų žemiškame gyvenime. Tai yra krikščioniška namų samprata. Jei šiandien, kaip ir Pranciškaus metu, ši samprata užmiršta, jei namai yra tapę ne dieviškųjų simbolių, o prabangos ir kūniškumo vietomis, tai jie tokie nėra savo esme, bet žmogaus iškreipimu ir jų tikrosios prasmės pamiršimu. Jei tad šv. Pranciškus ir pranciškonai gyveno molio lūšnelėse ir urvuose, tai ne kad paneigtų namus kaip tokius, bet kad atskleistų jų prasmę, jog jie nėra prabangos ir kūniškumo vietos, o dieviško gyvenimo atspindžiai. Šv. Pranciškus, kaip rašo jo biografai, prieš mirtį sugrįžo į Pociunkulę, į savo lūšnelę, ir ten numirė, broliams stebintis, kodėl jis taip daro, nes mirus jo motinai, tėvui jo išsižadėjus ir žmonėms išjuokus, rodos, jis tikrai neturėjo namų. Tačiau Porciunkulė buvo jo žemiškieji namai, atvaizduojantieji dangiškuosius. Todėl ten jis norėjo ir mirti.

Nežiūrint šių pertempimų, skyrius apie santykius su turtu yra labai įdomus neturto, elgetavimo, išmaldos įprasminimu ir mums atskleidžia gilią A. Maceinos intuiciją ir sugebėjimą sunkiai suvokiamus dalykus aiškiai išreikšti, filosofiškai ir logiškai pagrįsti ir su krikščionybės dvasia suderinti.

3. Šv. Pranciškaus santykiai su žmonėmis ir Dievu

Mylėdamas gamtą ir joje matydamas savo brolius ir seseris, šv. Pranciškus dar labiau mylėjo žmones, nes juose dar tobuliau apsireiškia dievybė, negu gamtos kūriniuose. A. Maceina šiuos šv. Pranciškaus santykius su žmonėmis nušvietė trečiajame savo knygos skyriuje: Šv. Pranciškus tarp žmonių. Čia jis įdomiai nagrinėja metafifinės žmonių bendruomenės kilmę, pabrėždamas *"kad tik būdamas drauge žmogus būna tikrai žmogiškai"* (197 p.). Šv. Pranciškus tad ypatingai branginęs bendruomenę ir savo ordiną laikęs ordinu Evangelijai vykdyti (201 p.). Ypatingai įdomūs samprotavimai apie žmogaus santykį su žmogumi, su bendruomene, su kūnu.

ADOMAS GALDIKAS — MIŠKAS (tempera)
Iš parodos John Myers galerijoje New Yorke

Čia autorius sprendžia vienatvės ir tylos problemas ir jų reikšmę krikščionies gyvenime. Giliai pagrįstos autoriaus mintys apie nusižeminimą ir jo reikšmę religijoje. *Nusižeminimas yra vienintelė tikroji tiesos forma santykiuose su Dievu ir artimu,* tvirtina autorius, o visa, kas kyla iš puikybės, turi netiesos pobūdį ir todėl yra nuodėmė. (243 p.) Kaip ypatingą artimo meilės išraišką ir išganomąją priemonę A. Maceina iškelia tarnybą ligoniams, kuri, autoriaus tvirtinimu, buvo Kristui vienas iš atperkamųjų darbų ir turėjo išsiskleisti visoje Bažnyčioje (250 p.). Kristus ne tiek ligonius gydė, kiek juos atpirko.

Kalbėdamas apie šv. Pranciškaus santykį su žmonėmis apskritai, autorius kalba ir apie jo santykius su moterimis. Šiuose santykiuose šventasis *buvęs ypatingai skaistus* (265 p.). Autorius teisingai įžvelgia, kad šventojo santykiai su moterimi išaugę iš ano meto riterių damos kulto, kuris yra Marijos kulto prasmuo. Trubadūrų meilės supratimas buvo savas šv. Pranciškui, nes jis save vadino "Dievo trubadūru" ir visą gyvenimą mėgo prancūzų trubadūrų poeziją. Tas riteriškos meilės supratimas konkrečiai apsireiškė jo skaisčiuose santykiuose su šv. Klara. Genialioje jo sieloje ši trubadūrų meilė, Provanso erosas, nuostabiu būdu buvo apvalytas nuo visiško žemės sunkumo, nuo biologinės traukos, įjungtas į tyrąją Dievo ir kosmo meilę ir suvestas su ja į nepaprastai glaudžią vienybę. Ir čia šv. Pranciškus, kaip ir visame gyvenime, pasirodė nuostabus. Atsirėmęs į šį šventojo meilės pergyvenimą ir pasinaudodamas giesmių giesmės ir šv. Povilo išsireiškimais, autorius kalba apie pozityviąją skaistybę, skirtingą nuo negatyvaus moters neigimo, ir apie moterystės kilnumą kaip Kristaus ir Bažnyčios santykių atvaizdą.

Nors autorius, išeidamas iš šv. Pranciškaus visiško neturto, išveda, kad turtų turėjimas nesuderinamas su Evangelija, kad namai yra anapusinės tikrovės paneigimas, apie nevedimą visgi šiaip sako:"... *nevedimas nėra krikščioniškojo gyvenimo esminis principas, bet tiktai viena iš kon-*

krečių priemonių išvengti pasidalinimo tarp Dievo ir pasaulio" (271 p.). Jei nevedimas nėra esminis principas krikščionybėje (čia autoriui pritariame), tai juo labiau toks esminis principas nėra visiškas neturtas, namų ar mokslo baimė, o yra tik priemonės išvengti pasidalinimo tarp Dievo ir žmogaus. Bažnyčia tačiau nevedimo priemonę laiko svarbesne, nes jos reikalauja ne tik iš vienuolių, bet ir iš pasaulinių kunigų, nors jiems leidžia naudotis namais, turtu ir mokslu.

Teisingai autorius pastebi, kad šventasis esmėje mokslo neneigia (293 p.), o nemėgo knygų, nes jos buvo *gryna teorija* (296 p.). Tokia gryna teorija tryliktame šimtmetyje buvo skolastika, atitrūkusi nuo religinio būties pergyvenimo ir skęstanti abstrakcijoje. Todėl šventasis ypatingai jos nemėgo. Nors ne tik šventasis Pranciškus, bet daugelis Bažnyčios tėvų bijojo mokslo ir nenorėjo filosofijos priimti net tarnaite teologijai, tačiau autorius apie kultūrą sako: *"Būti visuotinio perkeitimo šaukle bei pradininke yra kultūros paskirtis Krikščionybės šviesoje"* (302 p.). Čia, išeinant iš simboliško daiktų pergyvenimo, kultūros prasmė teisingai suvokta; kultūra siekia materiją *sudvasinti*, suvesti ją su dvasia į nedalomą vienybę. Tačiau kultūrai pavyksta čia tik iš dalies. Tarp materijos ir dvasios spraga visada lieka. Tik Dievas įvykdys visą kultūrininkų troškimą, užpildys spragą tarp materijos ir dvasios. Kūnas neišnyks, bet bus prikeltas ir tobuloje vienybėje su siela sujungtas, ir šis susijungimas išplis į visą kosmą. Todėl kultūra iš tikro yra būsimo visuotinio perkeitimo liudijimas. Krikščionio sampratoje *kultūra yra pasisakymas, kad mano netobulus darbus atbaigs Dievas,* todėl iš tikro ji yra būsimojo perkeitimo šauklė ir pradininkė, kaip sako Maceina.

Paskutiniame skyriuje autorius kalba apie šv. Pranciškaus santykius su Dievu. Čia autorius iškelia Bažnyčią, kaip šių santykių reiškimosi vietą. Išeidamas iš fakto, kad šv. Pranciškus savo religinę veiklą pradėjo senų, apleistų bažnytėlių atstatymu, autorius atskleidžia šio šventojo elgesio prasmę ir iškelia Bažnyčios reikšmę krikščionio gyvenime. Pastebėjęs, kad žmonės stato bažnyčias arti viena prie kitos be jokio pastoracinio reikalo, autorius ješko šio reiškinio prasmės ir prieina prie išvados, kad bažnyčių statymą seniau apsprendė *kažkokie objektyviniai reikalai* (326 p.), būtent: *kad Viešpats gyvena ir nori gyventi tarp žmonių.* Mes čia norėtumėm pridėti, kad šiam Viešpaties norui gyventi tarp žmonių atsako *žmogaus noras turėti Dievą arti savęs. Mums reikia Dievo, kuris arti mūsų, kuris yra su mumis.* Noras turėti Dievą arti savęs yra esminis religinis pergyvenimas. Šiam žmogaus norui primityvioje religijoje tarnauja stabas ar gamtos jėgos. Nors kažin kaip grubus buvo pirmykštis stabas, jis tarnavo šiam esminiam reikalui. Stabas pirmykščiam žmogui buvo dievybės apraiška. Todėl A. Maceina teisingai sako: *"Gamtos gaivalai* (ir stabai, A. B.) *šiam žmogui buvo transcendencijos artumo ženklai"* (Jobo drama, 1950 m. 199 p.). Vėliau, Dievo supratimui tobulėjant, iš jo išsiskyrė stabo elementai ir nyko antropomorfizmas. Dievas vis buvo tobulesnėmis formomis išreiškiamas. Tačiau esminis religijos reikalavimas — turėti Dievą arti — liko tas pats. Šį reikalavimą krikščionybėje atitinka bažnyčios, kurios, kaip A. Maceina sako, yra *tikri Dievo namai: "Naujo Testamento bažnyčios yra Dievo namai tikrąja ir tiesiogine šio žodžio prasme... Mūsų bažnyčių erdvę objektyvuoja asmeninės Dievo prezencijos paslaptį... Naujojo Testamento bažnyčios giliausia prasme yra įsikūnijusiojo Žodžio gyvenimas tarp mūsų"* (330-31 p.). Čia Maceina yra įžvelgęs pačią religijos esmę ir atskleidęs bažnyčių prasmę. Švenčiausiojo Sakramento paslaptimi katalikų bažnyčios iš tikro, kaip sako autorius, yra įsikūnijusio Žodžio gyvenimas mūsų tarpe. Katalikybė tad yra tobuliausia religija, nes čia esminis religijos reikalavimas — turėti Dievą arti — yra įvykdytas tobuliausiu būdu, substancialiu ir realiu Kristaus esimu Švenčiausiame Sakramente. Todėl toliau už katalikybę jau nebegalima eiti. Tobulesnis su Dievu santykiavimas gali būti tik už šios žemės ribų — matant Dievą veidas veidan.

Nors kažin kaip būtų ištobulėjusi religija, jos esmė lieka ta pati — be atvaizdų liturgijos ir bažnyčios ji neįmanoma. Turėti Dievą arti savęs yra egzistencinis žmogaus reikalavimas, kurį sunaikinus, sunaikinama pati religija. Kadangi intymiausias susidūrimas su Dievu vyksta bažnyčioje, todėl A. Maceina sako: *"Apleisdami bažnyčias mes objektyviai simbolizuojame nenorą būti su Dievu. Dievo namų pamiršimas yra įsikūnijusio Žodžio pamiršimas"* (335 p.). Šį tvirtinimą pagrindžia patsai gyvenimas: bažnyčios neigimas veda prie religijos paneigimo ir visiško ateizmo. Iš čia matome, kokios gilios prasmės yra šv. Pranciškaus bažnyčių anaujinimo darbas, Maceinos puikiai atskleistas šv. Pranciškaus su Dievu santykių skyriuje.

Išeidamas iš šio bažnyčios supratimo, autorius toliau kalba apie apaštalavimą ir jo įvairias pasireiškimo formas, iškeldamas kunigų ir pasauliečių reikšmę šiame apaštalavime ir giliai atskleisdamas katalikų akcijos svarbą bažnyčioje.

Ne kartą krikščionybė suprantama, kaip džiaugsmo priešas, savo kryžiaus mokslu, atgaila

ir askeze užmušanti kiekvieną džiaugsmo pasireiškimą. A. Maceina, kalbėdamas apie džiaugsmą šv. Pranciškaus gyvenime, tvirtina, kad *džiaugsmas ir krikščioniškoji egzistencija yra susiję savo esmėje* (374) p.). Šis džiaugsmas kyla iš Dievo artumo: *"Viešpaties artumas krikščioniui, kaip ir šv. Jonui Krikštytojui, yra džiaugsmo pagrindas"* (384 p.). Čia autorius yra giliai įžvelgęs į krikščionybės esmę ir krikščionies džiaugsmo priežastį: džiaugsmas ir laimė kyla iš būties pergyvenimo. *Žmogus visa savo esme trokšta įsigyti tikrą ir pilną būtį, išplėsti save iki begalybės.* Todėl, jei žmogus papildo savo būtį draugystėje ar meilėje ar plačiame tautos susirinkime, jausdamasis kartu su visos tautos nariais, jame kyla džiaugsmas ir laimė. Kada jam pavyksta bent akimirksnį susilieti su pačia būties pilnatvė — Dievu, jame kyla begalinė laimė ir džiaugsmas, kurio visą gyvenimą negali pamiršti. Šv. Pranciškus, kuris buvo vienybėje su visu kosmu ir jo Kūrėju, išgyveno nepaprastą džiaugsmą ir laimę. Tačiau šis džiaugsmas skirtingas nuo išviršinio džiaugsmo, kylančio iš juslių paerzinimo ir laikino malonumo. Šiam džiaugsmui reikia išrasti vis naujų ir naujų erzinamųjų priemonių, todėl išviršinis gyvenimas čia atrodo džiaugsmingas, tačiau esmėje yra gilus liūdesys. Kas pergyvena džiaugsmą, kylantį iš būties pilnatvės, tam išorinės priemonės visai nereikalingos. Todėl A. Maceina ir sako, kad šiandieninis pasaulis intensyviai linksminasi, kad intensyviai liūdi. Išorinis džiaugsmas yra noras bent išdalies kompensuoti vidujinį skausmą. *Džiaugtis šv. Pranciškui,* teisingai sako autorius,— *reiškė ne rodyti psichologinę savo nuotaika, bet skelbti atpirktosios būties laime* (385 p.). Tai yra gilus tikrojo džiaugsmo įžvelgimas.

Didžiai vertingas yra skyrius apie maldą. Autorius maldą išveda iš žmogaus *kūrininkiškumo* pergyvenimo. Todėl malda yra ne kas kita, kaip *egzistencinis savo kūriniškumo pripažinimas ir išpažinimas* (401 p.). Iš šio gilaus maldos esmės suvokimo autorius išveda: maldos nuolatinumą, nes žmogus visada yra kūrinys; nusižeminimą maldoje, kylantį iš Kūrėjo artumo pergyvenimo; maldos paprastumą iki visiškos tylos, kuri sudaro maldos visumą. Nors autorius aiškiai pabrėžia, kad šv. Pranciškaus maldos centre buvo *garbinamoji malda,* tačiau kalbėdamas apie maldos rūšis, jis pirma stato prašomąją, dėkojamąją ir tik paskutinėje vietoje garbinimo maldą. Garbinimo malda sudaro maldos esmę, o dėkojamoji ir prašomoji tik iš jos išplaukia. Tai matyti ne tik šv. Pranciškaus maldoje, bet ir "Tėve mūsų" maldoje ir visoje liturgijoje.

Kalbėdamas apie šv. Pranciškaus kančią ir mirtį, autorius iškelia naują mintį, kad krikščionybės pradžioje ir Rytų Bažnyčioje buvo garbinamas *triumfuojantis Kristus* ir kad šv. Pranciškus pradėjo naują Kristaus garbinimo tarpsnį, pagrįstą nebe amžinuoju Taboru, bet istorine Golgota (427 p.). Iškėlęs faktą, kad šv. Pranciškus pirmasis įgavo stigmas, autorius teigia, kad šv. Pranciškaus pašaukimas ir buvo — *atskleisti krikščionijai kryžiaus kelią* (436 p.). Mums atrodo, kad šis teigimas nėra užtenkamai pagrįstas, kad suvedimas šv. Pranciškaus istorinės misijos tik į kryžiaus kelio krikščionijai atskleidimą yra šios misijos susiaurinimas, nes ši misija buvo, kaip ir autorius teigia, įvykdyti Evangeliją, liudyti *visą Kristų.* Tačiau kryžius ir kančia nesudaro krikščionybės esmę, ir nėra jos visuma. Mums atrodo, kad šis autoriaus teigimas kyla iš to, kad jis džiaugsmą kildina iš kančios (372 p.), triumfuojantį Kristų laiko kenčiančio Kristaus išsiskleidimu (427 p.), o kryžių — kančios ir mirties ženklu (424 p.). Vaisingiau būtų tiek kančią, tiek džiaugsmą išvesti *iš aukos* ir kryžių laikyti *aukos simboliu.* Auka savo esme yra žemesnio gėrio sunaikinimas dėl augštesnio gėrio. Iš žemesnio gėrio sunaikinimo kyla skausmas ir kančia, o iš augštesnio gėrio siekimo — džiaugsmas ir laimė. Tai būdinga visoms aukoms, ypač didingai Kristaus išganymo Aukai. Ši auka iš vienos pusės apsireiškia kančia, ir jos kulminacija — mirtimi; iš kitos: džiaugsmu ir jo kulminacija — iš mirties prisikėlimu. Tiek kančia, tiek džiaugsmas kyla *iš aukos esmės,* yra jos pasėkos. Aukos tad gilesnė sklaida duotų kančios ir džiaugsmo prasmės supratimą tiek šv. Pranciškaus gyvenime, tiek pačioje krikščionybėje. Prie šios sampratos autorius visai arti prieina, o gal ir tą patį teigia, ką mes manome, kai jis sako, kad žmogus yra tikrai žmogus . . . kai jis atsistoja prieš minią *aukos pavidalu,* ir kad šv. Pranciškaus gyvenime šis aukos pavidalas buvo tikroji jo būsena (443 p.).

Iš to, kas pasakyta, matome, kad A. Maceinos veikalas apima tokią plačią ir gilią problematiką, kurios neįmanoma kiek nuodugniau apibūdinti, nors ir ilgesniame straipsnyje. Sutraukus visą tos knygos esmę, jos pagrindinė mintis būtų tokia: Kristaus išganymo žygis, atsirėmęs į istorinę tikrumą, toliau tęsiasi Bažnyčioje, jos sakramentuose ir liturgijoje, ypač Eucharistijoje. Šis Kristaus gyvenimas savo Bažnyčioje yra *realus ir ontologinis,* t. y., tikras Kristaus išsiskleidimas istorijoje, kurio išraiška yra Bažnyčia. Bažnyčia yra istorijoje egzistuojantis Kristus. Krikščionis iš savo pusės turi sekti šiuo Bažnyčioje esančiu Kristumi, įsijausdamas į Kristaus asmenį ir religiniais doriniais savo darbais Kristų išreikšti. Kaip Kristus išsiskleidžia Bažnyčioje, taip Dievas *kūrybiniais aktais,* nuolati-

niu tvērimu, išsiskleidžia visoje gamtoje, visame kosme, taip kad kosmas tampa dieviško gyvenimo išraiška, kuriame žmogus simboliškai įžvelgia patį Dievą. Šv. Pranciškus nuostabiu būdu esminę Dievo meilę išskleidė iki kosminės meilės ir savo gyvenime šią meilę realiai įvykdė.

Mes galėtumėm pageidauti, kad autorius, be filosofinių metodų, būtų pavartojęs ir istorinį, atskleisdamas tą praeities foną, kuriame šv. Pranciškus gyveno, ir tą įtaką, kurią jis vėlesniems amžiams darė. Tačiau mes neturime jokios teisės nurodyti autoriui, kad jis turėjo padaryti. Mums tenka tik vertinti ir džiaugtis tuo, ką jis davė. Jis žadėjo duoti šv. Pranciškaus gyvenimo teologinę-filosofinę skaidą, atremiant ją į pačią krikščionybę. Ir šį uždavinį jis atliko ir net pralenkė, suvesdamas nuostabų šventojo gyvenimą į vieningą sistemą, suteikdamas kiekvienai gyvenimo apraiškai religinį ir teologinį pamatą, suderindamas sunkiai nugalimus prieštaravimus ir rasdamas jiems vieningą sintezę. Jis nepasitenkina tik savo tezių pagrindimu, bet iškelia krikščionybės išsiskleidimą į įvairias kultūros sritis ir jos įtaką gyvenimui ir asmenybei apskritai. Visoje knygoje reiškiama mintis, *kad į krikščionybę neturime žiūrėti, kaip į kokį sustingusį institutą, kad krikščionybė turi būti gyvenama, realizuojama visu gyvenimo pločiu.* Šioks aktyvus, dinaminis krikščionybės supratimas atitinka jos esmę ir darosi artimas moderniam žmogui.

Gili autoriaus intuicija padėjo jam įžvelgti į šventojo Pranciškaus gyvenimo pačias gelmes, suteikti veikalui gyvybės, šviežumo ir originalumo, o jo logiškai sistemiškas protas, kalbos turtingumas ir gražumas padėjo visa tai apvilkti vieningos sisteminės minties rūbu. Knygoje esanti įtampa — tarp objektyvumo ir subjektyvumo, intuicijos ir diskusinio galvojimo, pergyvenimo ir abstrakcijos, jausmo ir proto — žadina mąstyti, aiškinti sąvokas, jausti ir gyventi kartu su autorium.

Dėl šių savo ypatybių knyga iš tikro įveda skaitytoją į gilų ir vispusišką šventojo ir krikščionybės apskritai pažinimą. Todėl šį veikalą turi pažinti kiekvienas, kuris, ieškodamas savo tikėjimui gilesnių pamatų, nenori pasilikti sustingusių tradicijų, diletantizmo ir žurnalizmo ribose.

Ž V A I G Ž D Ė S

Kl. Jurgelionis

Nejieškotos, nelauktos, nors norėtos,
Į mano širdį viena po kitos
Per vilkstę metų, man likimo gal žadėtos,
Sukrito kelios žvaigždės visatos.

Sukrito, sužaibavo, ir iškrito —
Tolyn, dar nekeliautais joms keliais,
Viliojamos tolybių gal pasaulio kito,
Atmintinos tik savo spinduliais.

Dabar širdy man ilgesiai skausmėja,
Ilgiuos vienos, ilgiuos visos eilės,
Dangus taip spinduliais sumišusiais gausėja,
Jau jų sutikt padėti negalės.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

RACIONALINIS IR IRACIONALINIS MOMENTAS THOMO MANNO KŪRYBOJE

Th. Manno kūrybą žymi dvejopas pobūdis, pagal tai, kaip aplamai vokiškoji kūrybinė dvasia svyruoja tarp racionalizmo ir iracionalizmo, tarp tikrovės ir idealo.

Kaip žinome, muzikinis elementas vokiečių kūryboj gal bus labiau pasireiškęs už visus kitus. Tai gana augšto lyrizmo tauta. Savo "Svarstymuose" Th. Mann vertina Eichendorffo "Aus dem Leben eines Taugenichts" kaip svajonių ir muzikos kūrinį. Ir nenuostabu, nes vokiečių romantizmas muziką dar labiau iškėlė kaip kiti amžiai.

Dar daugiau Mann vertina Pfitznerio romantinę operą "Palestriną", kur kompozitoriaus iškelta "simpatija mirčiai", nes kaip tik tuo metu pats Th. Mann kūrė savo "Zauberberg" ir išreiškė panašų nusiteikimą. Kaip ta opera kurta pesimistinėj Wagnerio ir šopenhauerio nuotaikoj, taip ir Manną ji kamavo.

Tačiau ir būdamas Wagneriui už muziką dėkingas, Mann vis dėlto bijojo tos muzikos poveikio vokiečių tautai. Muzika nugręžia nuo tikrovės ir veda į romantiką ir svajas. Savo dienorašty 1920 m. Th. Mann rašė: "Ką darau ir rašau, liečia romantizmo ir racionalizmo antitezę, kurių vieną įtariu, o kitą niekinu" (Das Tagebuch, p. 417). Mann kalbėjo apie dvasios ir sielos sintezę, nes dvasia (Geist) atstovauja racionalizmui, o siela (Seele) — iracionalizmui. Ta naujoji sintezė turinti prasidėti šiandien nuo dvasios, nuo proto bei minties.

Bet Manno apsisprendimo svyravimą geriausiai matom iš to paties "Zauberberg", kuriame po kelių metų rašė apie muziką: "Kokią jėgą turi šis sielos žavėjimas! Mes visi buvom jos vaikai".

Muzikinis romantizmas ir romantinė muzika — tai vokiečių kompleksas. Juk visi gerai atsimenam Nietzschės pasakymą, kad tik muzika gali žmogų gyvenime išvaduoti, o ne kokios kitos vertybės. Bet ir tas pasakymas jam pačiam neišlaikė kritikos, nes senesniojo Nietzschės motto buvo: Cave musicam!

Thomo Manno veikale "Doctor Faustus" muzikos herojus yra romantinės muzikos pergalėtojas, bet jis dar turi Nietzschės bruožų, parodo ir susižavėjimo Wagneriu.

"Zauberberge" Vakarų racionalizmo atstovas apie muziką sako: "Muzika? Tai pusiau artikuliuotas indiferentiškas menas. Aš stoju prieš muziką dėl politinių priežasčių". Pačiam Goethei Mann liepia ištarti: "Muzika — tai pavojus aštriai minčiai" (Lotte in Weimar, p. 224).

Su Manno nuomone, kad muzika yra tvarką ir tuo pat metu chaosą nešąs iracionalizmas, sutiko ir kitas žymusis vokiečių rašytojas, Nobelio premijos laureatas Hermann Hesse. Jo "Steppenwolf" buvo parašytas tuo pat metu, kaip ir "Zauberberg". Hesse sako: "Vokiečių dvasioj matriarchalinis ryšys su gamta eina išvien su muzikos hegemonija, kaip jokioj kitoj tautoj. Vokiečių intelektas vis kilo prieš žodį ir protą ir jungės su muzika. Dėl to intelekto rolė realybėj, istorijoj, politikoj, viešojoj nuomonėj buvo apverktina" (Steppenwolf, p. 202).

Čia iškyla matriarchato ir patriarchato primato klausimas mene aplamai. Stefan Georgės ratelio savo metu buvo atrastas užmirštas šveicaro J. J. Bachofeno veikalas "Der Mythus vom Orient und Occident: eine Metaphysik der alten Welt". Šis Freudo ir Jungo pirmatakas teigė, kad prieš patriarchato amžių buvo matriarchato amžius, abu su skirtingomis religijomis. Matriarchate viešpataująs materialinio gyvenimo įstatymas, o patriarchate — dvasinė prigimtis. Pirmas įstatymas — chtoninės dievybės, antras — Olimpo, kur dievai gyvena virš žemės, saulėtose augštumose.

Ludwig Klages savo veikale "Der Geist als Widersacher der Seele" įrodinėja, kad matriarchato religija esanti tikresnė, — sielos, ne proto sukurta. Tą pačią mintį bus išreiškęs ir Stefan George savo eilėse:

> Pasaulį, mūs pažįstamą, dvasia
> sukūrė.
> Ji vyras. Gerbkit moterį tikrybėj.
> Jinai šventovė ne mažesnė.
> Kaip Knygų Knygoj kalba
> Pateptasis
> Pasauliui keičiamam: aš atėjau
> Moters įšventinimo panaikinti.
>
> (Der Stern des Bundes, p. 90).

Hessės veikalas "Narziss und Goldmund" turi du herojus: vienas priklauso "patriarchatui", kitas — "matriarchatui". Narcisas — tai krikščioniškasis ratio, Goldmund — gamta, motinos ješkojimas, ir kai motina miršta, apie ją sako: "Ji buvo gyvenimas, meilė, troškimas, ji buvo baimė, alkis, instinktas, dabar ji yra mirtis". Panašią mintį randame ir "Doctor Faustus", kur Ikaras dėl sūnaus klausia: "Moterie, ką turiu daryti su tavim? Ir kai jis nukrinta ir sudūžta, ji priima jį atlaidžiai į savo įsčias, galvodama, kad geriau jam būtų buvę, kad jis jų nebūtų palikęs" (Doctor Faustus, p. 506).

Ypač daug Bachofeno teorijos kitame Manno kūriny — "Juozape". Čia Rytų nakties aprašyme mėnulis minimas nesuskaitomus kartus. Mat, žydai savo kalendorių tvarko pagal mėnulį, ne pagal saulę. Mėnulis ir vokiečių poezijoj labai mėgiamas, gal daugiau kaip kitų. Prisiminkim tik romantikų "mondbeglaenzte Zaubernacht". Jaunasis Manno Juozapas veidu atsigręžęs į mėnulio šviesą ir jį vadina visokiausiais švelniais maloniais vardais, kaip ten įprasta.

Jaunuolis kalba apie alyvų ir fygų medį, kurių vienas simbolizuoja vyriškumą bei dieną su saule, o antras — moteriškumą bei naktį su mėnuliu, jausmais, meile, praeitim. Stiprybės ženklan tėvas laimina Juozapą vidurdienį. Bet jis žino ir moteriško laiminimo gelmes. Juozapas vadina laimingu tą, kas naudojasi abiem laiminimais. Integralinis gyvenimas naudojasi iracionalizmu, romantika, chtonine religija, ir racionalizmu - klasicizmu, gyvenimo religija. Ir subrendęs Juozapas neišsižada romantikos.

Mes svyruojam tarp tų dviejų elementų, tarp dienos ir nakties laiminimo, tarp gyvybės ir mirties. Panašiai ir "Zauberberg" herojus išsauga iš tų dviejų priešingumų. Sielos ir dvasios romansas turi vykti taip, kad "dvasia pramatytų sielos pasaulį".

Bachofenui Egiptas yra matriarchato kraštas, lygiai kaip ir Mannui. Egipto faraonas sakosi, kad jam sapnai išaiškinami ne tik iš augštai, bet ir iš žemės. Egiptas — mirusiųjų žemė. Mirtis čia šventesnė už gyvenimą. Bet Juozapo metu jau buvo ten einama į patriarchatą. Chtoninės religijos žodis sanctum (iracionalinis) pakeičiamas žodžiu sacrum (racionalistinė religija). Echnathon ilgis "garbingos šviesos", jis nori įvesti krašte saulės religiją.

Vertinant Th. Manno racionalizmo ir iracionalizmo poveikį, reikia pasakyti: jis nepaleido pastarojo, kad be rezervų pasiduotų pirmajam. Romantizmas, kaip vokiečiui, jam įgimtas, jis tik mėtė svorį nuo vieno ant kito. Po pirmojo pasaulinio karo jis jautė, kad "buržuazinio humanizmo" epocha baigėsi. Iracionalizmo jėgos po 1918 m. perėjo į nacizmą, tą "girtuoklystę, kurios mes ilgimės". Romantika gi kelia savo pavojus ir "grasinimus sielai". Sunku pasitikėti muzika, bet negali jos paneigti, nes žmogaus prigimtis pilna kontradikcijų. "Doctor Faustus" rodo vokiečių charakterį ir žiaurią savikritiką. Tai lyg vieša išpažintis. "Mano nuodėmė didesnė, negu gali būti dovanota" (p. 502).

Problemos sprendimą Th. Mann mato sintezėj. Dvigubą laiminimą jis teikia Goethei, nors, kaip žinom, jame būta nemaža ir tamsių bei demoninių jėgų. Bet jis padarė tai, ką vėliau buvo pataręs Nietzschė: būti tikru vokiečiu — tai išsigermanizuoti. Tą pat daro Mann su Hesse: abu artėja į "pasaulio piliečius".

A. Tyruolis

KNYGOS ir ŽURNALAI

PAVASARIS PRIE VARDUVOS

Paulius Jurkus: PAVASARIS PRIE VARDUVOS. Išl. Liet. Knygos Klubas. 1954. Viršelis ir iliustracijos R. Viesulo. 175 psl. $2.50.

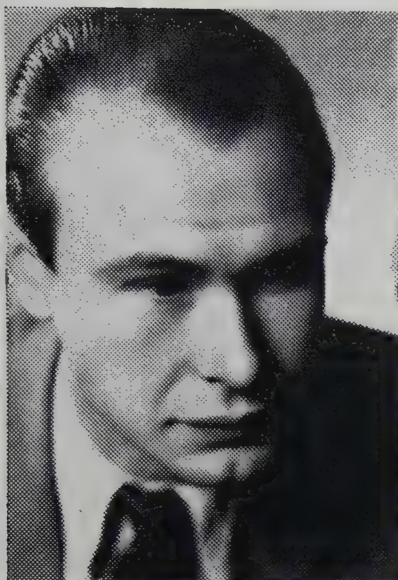
Paulius Jurkus, debiutuojantis su beletristikos knyga "Pavasaris prie Varduvos", į lietuvių literatūrą įžengė dar Nepriklausomojoje Lietuvoje. Visą tą daugiau negu dešimtį okupacijų ir tremties metų jis reiškėsi poezijos ir beletristikos žanrais, gausiai dalyvaudamas periodinėj spaudoje. Ne pirmas pas mus atsitikimas, kad autorius "debiutuoja", jau turėdamas ne tik rašytojo vardą, bet ir veidą. Sunkus metas teko Jurkaus rašytojų kartai ir literatūriškai augti ir su knygomis viešumon išeiti: kiti pasiskubino ir sau pakenkė, Jurkus uždelsė ir laimėjo.

Paulius Jurkus, kilimo žemaitis, gimnaziją baigęs Telšiuose, universitetą — Vilniuje, studijavęs literatūrą ir rengęsis būti mokytoju, įėjo į žurnalistiką ir energingai tą naštą neša ir šiandieną, sumaniai redaguodamas jaunimo laikraštį "Ateitį" ir kultūringai vesdamas "Darbininko" literatūrinę dalį. Jo poezijos dar Vokietijoje parengta knyga "Namų ugnis" (kaip ir kadaise Zobarsko "Motinos juosta", kurios viršelį, pieštą Jonyno, įsigijo Čiurlionio galerija) vargu ar kada beišvys pasaulį. Autorius "save surado" beletristikoj. Daugelis jos, spausdintos įvairiuose žurnaluose, sudarytų ne vieną tomą. Šis rinkinys tėra tik maža dalis: jį autorius kruopščiai ir atsidėjęs rengė ir redagavo bent keletą metų. Ilgai jos pobūdis formavosi, dalykai buvo šlifuojami ir keičiami, kaip ir pats knygos vardas, kol viskas susigrupavo apie gimtąją upelę Varduvą ir liko šios 5 istorijos: "Auksinis paveikslas", "Vargonai", "Kregždės ant Nukryžiuotojo pečių", "Vieno auksino istorija" ir "Atsklęstos durys".

Beveik vien iš tų istorijų vardų jau galima susidaryti autoriaus tematikos vaizdą, tačiau labiausiai charakterizuoja ir nusako ją "Vieno auksino istorija". Šis "istorijos" terminas, man rodos, tiksliausiai išreiškia ir visų Jurkaus knygos beletristinių pasakojimų žanrą, maža kieno mūsų literatūroje tevartotą, Jurkaus pasirinktą, įsigyventą ir padarytą savu. Kaip Grušas ir Vaičiulaitis yra mūsų tikrosios novelės meisteriai, Mazalaitė (ir tik ji viena) lietuviškos legendos kūrėja, taip P. Jurkus į mūsų literatūrą ateina su istorija. Jo gyvas, laisvas, platus pasakojimas, jo operavimas, pasakojant, sakiniais, o sakinyje — žodžiais, jo lengvas, beveik nerūpestingas rezgimas neva tikrų, istorinių įvykių ir faktų, pinant fabulą, jo paties tikėjimas tuo, ką sako, ir duoda pagrindo tuos pasakojimus vadinti "istorijomis".

Kiekviena istorija mus nukelia į artimesnę ar tolimesnę praeitį. Praeitis gi daugiau ar mažiau mūsų visų matoma gražesnėmis spalvomis, negu buvo. Tas "pagražinimas" nenoromis įgauna romantikos bruožų. Su praeitimi gi derinasi ir nuotolis. Nutolusi, pagražinta praeitis mus priveda prie Jurkaus knygos vaizduojamojo pasaulio ir prie termino, kurio taip įžūliai šiandieną kratosi modernistai, bet kuris, nors ir gerokai evoliucionavęsis nuo savo gimtojo šimtmečio, taip stipriai prasimuša visų Vakarų tautų rašytojų kūryboje, ypač po praėjusio karo. Jo, to naujos formos romantizmo, bruožų apsčiai randame ir mūsų naujojoje beletristikoje bei poezijoje.

Gal žymiausia mūsų romantizmo atstovė yra Šatrijos Ragana, bet daug romantiškesnis yra Krėvė su savo "Dainavos šalies padavimais", kaip tos rūšies unikumu. Vaižgantas, ieškodamas naujų deimančiukų, ryškiausiu lietuvių neoromantiku buvo apšaukęs Kazį Inčiūrą. Kaip mūsų literatūrai niekad nebuvo lemta išgyventi ištisai vienos ar kitos Europos literatūroje pasireiškusios srovės, taip ir tų srovių nauji pakartojimai neturėjo nei platesnės apimties, nei ilgesnio laiko: natūralizmo gadynėje mes reiškėmės "klasiškai" (ar pseudoklasiškai) ir romantiškai, ekspresionizmo laikotarpy — realistiškai ir simboliškai (ar neosimboliškai). Pagaliau vienas ir tas pats autorius davė taip įvairaus pobūdžio veikalų

Paulius Jurkus

(Krėvė), kad nelengva pasakyti, kas jis: romantikas ar realistas. Mes jį vadiname klasiku, nors tas terminas irgi neatitinka nei graikų Horacijų, nei lotynų Virgilijų, nei anglų Swiftą, nei vokiečių Kleistą. Tas pats ir su kitomis srovėmis bei romantizmu. Bet jeigu kitų šių dienų mūsų beletristų kūryboje užtinkame tik romantiškos nuotaikos, stiliaus ar tematikos, tai Paulius Jurkus su savo pirmąja knyga išėjo visas pasinėręs į romantikos vandenis, ar kam tai patinka, ar ne. Trečios ir penktos — stilius, gi pirmos, antros ir ketvirtos istorijų ne tik stilius, bet ir tematika romantinės. Iš tų visų grynai autentinių istorijų aš norėčiau išskirti pirmąją, Auksinio paveikslo istoriją, kuri gal ir nenoromis, perdaug primena Šatrijos Raganą, nors savo gilia tėvynės meilės idėja ji šiandien taip pat aktuali, gal net dar labiau, negu anais aprašomaisiais metais (maždaug šio amžiaus pirmam dešimtmety).

Originaliausia, be abejo, "Vieno auksino istorija". Savo menine verte jai nenusileidžia nei "Kregždės", nei "Atsklęstos durys". "Vargonai" tvirtesni pirmojoje dalyje. Apskritai Jurkaus knygoje yra silpnesnės tos vietos, kur autorius daugiau žino, daugiau jaučia, daugiau pergyvena negu skaitytojas, t. y. negu autorius sugeba skaitytojui pasakyti, jį pagauti, paveikti, įtikinti. Kur skaitytojas lieka tik nuošalus stebėtojas, ten rašytojas pralaimi. Visai ką kita regime Auksino istorijoj: čia autorius visai nematomas; nematomas ne vien dėl to, kad istoriją pasakoja pinigas, arba tikriau pinigas, perlietas į žiedus, bet dėl to, kad istorija iš karto perkelia skaitytoją (šiuo atveju, kaip ir apskritai istorijose — klausytoją ar klausytojus) į objektyviąją meninę plotmę ir iš jos neišleidžia iki paskutinio sakinio. Ji padaro klausytoją dalyviu visos kelių šimtmečių kelionės. Tai žavi, žėrinti stiliaus puošmenomis ir prasminga savo turiniu istorija. Nežiūrint, kad čia veikia ir negyvojo pasaulio daiktai, kad kužda židinio ugnis, kad jos balsą girdi pelytė, vieno auksino istorija yra visoje knygoje realiausia.

Tokiose istorijose, aišku, netenka jieškoti charakterio — kaip čia, taip ir daugiausia Jurkaus knygoje yra tik tipai. "Vargonai" atrodo labiausiai surišti su geografine vietove, su pačia Varduva, bet jų realumą uždengia mistinė dvasia, kuri gaubia ir žmonių sielas ir aplinką. "Kregždės" artėja, o "Atsklęstos durys" visai išvirsta į legendinį pasakojimą. Pirmojoj įvyksta net aiškus stebuklas: prie altoriaus esančio Nukryžiuotojo atsipalaidavusi ranka įkelia į lizdelį iš jo iškritusį kregždžiuką. Kitoje įvyksta Marijos pasirodymas: šaltą žiemos vakarą vieną Žemaitijos pirkią aplanko Moteris su Kūdikiu, kurią vėliau žmonės atpažįsta atvežtame iš Romos Dievo Motinos paveiksle. Paprotys palikti nakčiai neužsklęstas namų duris, kad pakeleivis galėtų užeiti poilsio, nėra Jurkaus iš piršto išlaužtas dalykas — jis atremtas į istorinę lietuvių pažiūrą apie svečią, pagal patarlę — Svečias į namus — Dievas į namus. P. Jurkaus "Atsklęstų durų" istorija man primena vokiečių poeto Carossos eilėraštį apie nakčia prie namų gyvai čiurlenantį šulinį, kurio vandeniu atsigaivinti užsuka tolimas keleivis. Carossa savo kūriniui davė skaidrią klasikinę formą, Jurkus savo istoriją įvilko į paslaptingą mistinę skraistę, išeidamas iš požiūrio benamio tremtinio, kuriam ne kartą teko belstis į svetimas duris. Ši istorija turi gilią prasmę, šiltą nuotaiką; ji be tendencijos religinė, be propagandos patriotinė, o kartu poetiška, kaip ir visa Jurkaus istorijų knyga.

Jurkaus stiliaus plastiškumui, lengvumui ir poetinėms priemonėms pavaizduoti tinka kiekvienas jo knygos puslapis. Stiliaus žodingumas ir vingrumas, ypač begalinis sinonimų vartojimas, mena, jog autorius yra sodri žemaičių Daukanto ir Valančiaus literatūrinė atžala. Papyzdžiui:

"Suvažiavo daug mokytų vyrų, kunigaikščių, su iškilmėm apėjo Kryžiaus kelius, žąsies plunksna surašė į knygas ir visiems amžiams pavadino šį kraštą Marijos žeme, o miestelį Jos Sūnaus atminimui — Žemaičių Kalvarija.

Kasmet liepos pradžioje žmonės liūliavo iš tolimiausių kraštų, meldėsi dienom ir naktim, kalnuose giedodami. Daug stebuklų buvo tada žemėje. Eretikai grįžo prie Dievo, ligonys sveiko, vargų suspausti rado čia malonę, rūpestingieji buvo palaiminti.

Nerašė jų į knygas, tik šventam jų prisiminimui sukabino daug ženklų aplink Marijos paveikslą.

Atėję iš svetimų kraštų, žmonės sužinojo apie atsklęstas duris ir uždegtus žiburius audros metu. Ir platinosi šis paprotys visur".

Taip šioje realioje, šiurkščioje ir visokio indiferentizmo gadynėje lengvais fantazijos sparnais autorius nukelia mus į anuos, paženklintus tikėjimo, idealizmo, meilės ir žmoniškumo žiburėliais, pilnus kūrybinės ugnies pasaulius, kurie tau primena ir lyg iš kronikų iškastą senovę, ir lyg iš padavimų girdėtą tėvynę, ir savą mielą tėviškę, ir augštų idealų kilnybę. Anie laikai ir žmonės tavo atmintyje lieka kaip šviesūs spinduliai, kuriuos autorius, rašydamas, gebėjo pagauti iš saulės ir uždaryti žiedo taurėje nakčiai (žr. 107 psl.). Ir šioje naktyje, atvertus "Pavasarį prie Varduvos", lyg anas pagautas spindulys, nuskaidrina beskaitančio sielą, ir daros aplinkui šviesiau, gražiau, kilniau, nes ir į šį gyvenimą imi dairytis anų pasaulių užkerėtomis akimis.

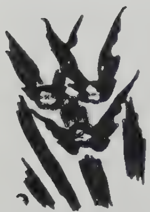
Bern. Brazdžionis

TĖVYNĖS SARGAS

"Tėvynės Sargas", 1954 m. V tomas, I / II / Nr. 264 pusl.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, — **šimtui metų** nuo krikščioniškai demokratinių idėjų Lietuvoje pasireiškimo, **šešios dešimtys ketveriems** metams nuo "Apžvalgos" išleidimo ir **penkiasdešimčiai** metų nuo pirmosios lietuvių krikščionių demokratų programos suformulavimo paminėti, — išleido stambų savo organo sukaktuvinį numerį.

Be gausios eilės sukaktims skirtų sveikinimų, toms sukaktims atžymėti yra paskirti šie straipsniai: Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje — platus pasikalbėjimas su LKD stambiausiu šulu prel. M. Krupavičiumi: čia iškeliama aikštėn LKD sąjūdį pašaukusios į gyvenimą idėjos, įvykiai bei žmonės ir apžvelgiama krikščionių demokratų vaidmuo Lietuvos nepriklausomo gyvenimo laikotarpiu. Prel. K. Šaulys paryškina reikšmę pirmosios LKD Susivienijimo programos; P. Vainauskas duoda apžvalgą

RELIGINIS GYVENIMAS

ŠVENTUMO VIRŠŪNĖSE

Šventųjų skelbimas Katalikų Bažnyčioje nėra eilinis įvykis. Šiuo veiksmu savotiškai paliečiama antgamtinė sritis, kuriai priklauso dorybėmis žėrinti asmenybė.

Plačia prasme šventaisiais laikomi visi tie, kurie pasiekė dangaus garbę. Po mirties didžioji teisiųjų dalis išoriniai lyg atsijungia nuo šios žemės. Jų įtaka ribojasi tik paslaptingu veikimu aname pasaulyje šventųjų bendravimo rėmuose. Pagal Apreiškimą dangaus, skaistyklos ir žemės gyventojai ne vien maldomis palaiko ryšį, bet ir savo nuopelnais padeda vieni kitiems.

Tačiau yra Dievo parinktų asmenybių, kurių misija siekia toliau. Kai kada atrodo, jog tokių žmonių tikroji veikla prasideda anapus. Visagalis turi savo planuose jų ypatingą išaugštinama ir danguje, ir žemėje. Jiems mirus, tuojau pasirodo antgamtiniai reiškiniai — stebuklingi pagijimai, neišaiškinami žmogaus protu. Vyriausioji Bažnyčios valdžia jiems tirti pasitelkia medicinos specialistus, o patį kandidato į šventuosius gyvenimą persijoja religiniu atžvilgiu, žiūrėdama, ar visur jis pilnai derinasi su evangelija. Šis darbas kartais užtrunka kelis šimtus metų, o kartais teigiamų išvadų prieinama labai greitai. Paskutiniais amžiais jį atlieka Apeigų Kongregacija.

Po išsamių tyrinėjimų, malda pasitelkus antgamtinės pagalbos, daromas galutinis sprendimas, nustatant, jog tikrai buvo gyventa pagal evangelijos dėsnius, kurie yra sąlyga į dangaus garbę. Labiausiai paisomos trys teologinės dorybės — tikėjimas, viltis ir meilė. Jos turi būti herojiškame laipsnyje. Paskutinis žodis visuomet priklauso popiežiui. Pirmiausia eina skelbimas palaimintuoju, o po to, jeigu pasitaiko naujų stebuklų, žengiama prie kanonizacijos. Šis veiksmas remiasi Kristaus suteiktu Bažnyčiai autoritetu. Šventųjų skelbimas, kaip viešas ir galutinis popiežiaus žodis svarbiu religiniu klausimu, laikomas neklaidingu, neatšaukiamu ir visus tikėti įpareigojančiu. Nuo Romos atsiskyrusios konfesijos jį vengia tarti. Net tie asmenys, kurie skelbėsi esą pašaukti reformuoti tikėjimo, paneigdami kaikurias tiesas, o ypač popiežiaus autoritetą, kaip Focijus rytuose, o Liuteris, Kalvinas, Henrikas VIII vakaruose, savo sekėjų nėra laikomi šventaisiais.

Katalikų Bažnyčioje gi nuolat iškeliami nauji šventieji, kurių veiksmuose nėra šešėlių, o jeigu buvo, tai jie išdilo jau atgailos pratybomis. Tai rodo Bažnyčios vitališkumą, apsireiškiantį naujomis asmenybėmis ir liudijanti, jog pilnutinis evangelijos gyvenimas nėra koks paradoksas.

Mūsų amžius, kuris neretai apkaltinamas nepalankumu dvasinei pažangai, taip pat žėri šventaisiais. Jų gretose stovi ir Pijus X, dar tebegyvenąs žmonių atmintyje. Vos 40 metų praėjo nuo jo mirties, o jau neatšaukiamai paskelbtas sprendimas, kad šis žmogus savo gyvenimu tikrai iki detalių yra įvykdęs evangeliją. Gegužės 29 d. dabartinis popiežius paskelbė jį šventuoju, jo vardą įrašydamas į garbės knygas.

Pijus X iš šio pasaulio iškeliavo 1914 m. jau su šventumo garsu. Jo kapą šv. Petro bazilikos rūsyje tuojau pradėjo lankyti žmonės ir dabinti gėlėmis. Pasitaikė ir stebuklingų reiškinių — medicinos mokslu neišaiškinamų pagijimų — kurių pilnai užteko, keliant šį popiežių altorių garbėn. Per 40 metų taip pat pakankamai buvo laiko ištirti jo viešą ir privatų gyvenimą. Tarp daugelio liudininkų, iš arti sekusių tą šventą žmogų, yra ir dabartinis popiežius, po jo akimis dirbęs Romos kūrijoje.

Visas Pijaus X gyvenimas yra paženklintas nuostabiu gerumu, trykštančiu iš kiekvieno jo veiksmo. Tas

---

LKD partijos centro komitetų sudėties; Dr. V. Viliamas, savo dar nebaigtame straipsny: Lietuvos seimai ir jų grupinė diferenciacija, aptaria Lietuvos St. Seimą, jį sudarančių partijų laikyseną ir to seimo atliktus darbus. Dr. D. Jasaitis savo straipsniu: Mūsų žygių prasmė, duoda praeities įvykių sintezę ir ateities perspektyvas.

Šalia tų, daugiau su minėtomis sukaktimis susijusių straipsnių, randamas vysk. V. Brizgio konstruktyvus straipsnis — Valstybės ir Bažnyčios santykių klausimai, J. Gravrogko — Mūsų būsimos valstybės santvarkos klausimu, Dr. P. V. Raulinaičio — Okupanto įsakymų teisinė vertė, inž. K. Baranausko — Koks turėtų būti Lietuvos kaimas, Br. Zumerio — Mažosios Lietuvos likimas paskutiniojo dvidešimtmečio įvykiuose.

Skyriuje — ryškieji veidai — apžvelgiama M. Galdikienė, prof. J. Eretas, kun. V. Slavynas, Vokietijos kancleris dr. K. Adenaueris ir Italijos buvęs premjeras bei žymus valstybininkas Alcide De Gasperi.

Žurnale daug vietos skiriama apžvalgai, kurioje gana kruopščiai pateikiama žinių iš Lietuvos laisvinimo veiklos, krikščionių demokratų ir kitų politinių sąjūdžių gyvenimo. Apžvalgoje sutinkame ir moterų skyrių, knygų apžvalgos skyrių ir gana platų skyrių jaunimui, kuris nors tik antru kartu pasirodo "T. S.", bet jame randame jau ištisus straipsnius jaunimo klausimais, kaip kun. A. Sušinsko, A. J. Kasiulaičio, A. Sužiedėlio, J. Puškoriaus. Taigi parašytų pačių jaunųjų.

Sukaktuvinis "Tėvynės Sargo" numeris spausdintas gerame popieriuje ir gausiai iliustruotas. Žurnalą redaguoja A. Gražiūnas ir dr. V. Viliamas, padedami redakcinio kolektyvo.

P. B.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Jonas Grinius: ŽIURKIŲ KAMERA. Trijų veiksmų drama, 120 pusl. "Aidų" leidinys, kaina 2 dol.

Heralsd Biezais: Die Religionsquellen der baltischen Voelker und die Ergebnisse der bisherigen Forschungen, Uppsala, 1954, 128 pusl.

Sac. Zenone Smilgevičius: La dottrina staliniana della collettizzazione agraria integrale, (ištrauka iš disertacijos, parašytos Gregorianumo Universitete filosofijos daktaro laipsniui gauti), Roma, 1954 m., 56 pusl.

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.: **Legendariškieji pranciškonų kankiniai Vilniuje,** 45 pusl., "Aidų" leidinys, kaina 1 dol.

TECHNIKOS ŽODIS, 1954 m. nr. 2 (31). Leidžia Amerikos Lietuvių Inžinierių ir Architektų Sąjungos Čikagos skyriaus spaudos sekcija, prenumeratos kaina: 2 dol. metams.

Tautos Fondo Atstovybės Kanadoje Hamiltono skyriaus METRAŠTIS, 82 pusl.

gerumas neaptemo nei tada, kai atsakingos pašaukimo pareigos vertė ištarti ir griežtesnį žodį. Šio šventojo veidas dvelkė kažkokiu nežemišku gerumu ir klebono, ir vyskupo, ir kardinolo, ir popiežiaus pareigose. Sunkiausios, aišku, buvo šios paskutinės, pareikalavusios didelės jėgų įtampos.

Tikrai tenka laikyti ne eiliniu dalyku, kad Katalikų Bažnyčioj labai svarbiems sprendimams padaryti Apvaizda pasirinko žmogų, nėjusį universitetuose augštųjų teologijos mokslų, bet labiau privačiomis pastangomis įžvelgusį į tikėjimo ir Bažnyčios reikalus. Pijus X buvo tikras Apvaizdos įrankis mūsų amžiaus dvasiniuose sūkuriuose.

Kai šis popiežius 1903 m. pradėjo valdyti Bažnyčią, daugelyje galvų drumstėsi modernizmo idėjos. Savo šaknyse tai buvo tikras agnosticizmas, teigiąs, jog protas nėra pajėgus pažinti antgamtinius dalykus. Buvo nueita tiek toli, kad pradėta teigti, jog pasiremiant išore, esą negalima suvokti net Dievo buvimo. Apreiškimą, kuriuo remiasi tikėjimas, modernistai paneigė. Religijos šaltinio ieškojo pasąmonėje, kur žmogus galįs paslaptingai pajausti Dievą bei religinę tikrovę. Kiek tuo būdu Visagalis pergyvenamas, tiek, sakoma, Jis apsireiškiąs. Kristuje modernistai matė tik žmogų. Visa, kas evangelijoje viršija įgimtas galias Išganytojo atžvilgiu, jie atmetė. Iš kitos pusės Kristaus asmenį savotiškai suidealino tikėjimu, kylančiu iš tos pasąmonės įspūdžių. Remiantis vien tik praeinančiais jausmais, apreikštos tikėjimo tiesos modernistams visiškai paskendo miglose ir nustojo savo vidinės galios. Buvo žygiuojama ateizmo linkme. Kovą su jais sunkino ta aplinkybė, kad trūko tvirtai formuluotos doktrinos ir priremti jie galėjo mikliai išsisukinėti.

Pijus X energingai stojo prieš šią trapią, bet pavojingą srovę religijoj. Tuo klausimu po išsamių studijų 1907 m. išėjo enciklika Pascendi, kurioje buvo atskleistos pagrindinės modernistų tezės ir atitinkamai pasmerktos. Aišku, kiekvienas popiežius, pastatytas vadovauti Bažnyčiai, būtų tą patį padaręs, tačiau Pijaus X atvejis rodo, kaip gudriai visais laikais pasišaunama griauti Bažnyčią ir kiek reikia budėti, sėdint popiežiaus kėdėje. Išėjus prieš modernistus, Pijui X smarkiai teko ginti ir Šv. Raštą, ypač Naujojo Testamento knygų autentiškumą.

Liečiant išorinę Bažnyčios santvarką, šiam popiežiui dideli nuopelnai priklauso kanonų teisės dirvoje. Gausūs bažnytiniai įstatymai, apimą devyniolika šimtmečių, buvo išblaškyti daugelyje knygų. Viena jų dalis, susidedanti iš vadinamo Graciano Dekreto bei Grigaliaus IX, Bonifaco VIII, Klemenso V ir Jono XII rašytų potvarkių, buvo gavusi Corpus Iuris Canonici vardą ir labiau išpopuliarėjusi. Kita dalis apėmė bažnytinių santarybų, popiežių bei Romos kongregacijų raštus, išėjusius vėliau ir nesutelktus į vieną daiktą. Kaikurie įstatymai jau buvo persenę, kaikurie jau atšaukti. Bet didžiausia nelaimė buvo ta, kad jiems trūko darnumo. Praktiškai sunkiai buvo įmanoma tuos gausius įstatymus išstudijuoti ir abejonėse rasti aiškų sprendimą. Tai didžiai sunkino Bažnyčios administraciją. Jau Vatikano santaryboje (1869-1870) buvo keltas klausimas tuos gausius įstatymus suredaguoti į kodeksą, pašalinant metų eigoje susidariusius prieštaravimus ir papildant naujais potvarkiais, atitinkančiais mūsų dienas. Į šį žygį pastūmėjo ir XIX amž. pradžioje užsimota civilinių įstatymų kodifikacija, ypač sėkmingai pravesta Napoleono I.

Bažnytinėje santvarkoje tuo atžvilgiu nebuvo galima mestis pirmyn smarkiais šuoliais, nes šis darbas reikalavo didesnių studijų ir atsargumo. Perredaguotieji įstatymai turėjo remtis senaisiais, jau ilgos praktikos sutvirtintais.

Pijus X neatidėliodamas ėmėsi leisti kodeksą, nes jautė, kad sutvarkymas įstatymų sutvirtins Bažnyčią ir pakels kanonų teisės mokslą. 1904 m. konstitucija Arduum sane munus jis pradėjo šį darbą, įsteigdamas specialias komisijas iš kardinolų ir žemesnio laipsnio mokslininkų. Tiesa, jo pabaigos nesulaukė — kodeksas buvo paskelbtas 4 metams praėjus po jo mirties — tačiau savo drąsiu užsimojimu įsiamžino istorijoje. Šis darbas, kuris atrodė per sunkus didžiajam krikščioniškos sociologijos šului Leonui XIII, buvo pradėtas ir beveik užbaigtas Pijaus X iniciatyva.

Vidiniam Bažnyčios kilimui daug padėjo šio popiežiaus keltas Eucharistijos kultas. Kadaise protestantizmas buvo pasikėsinęs į šią tikėjimo paslaptį, paneigdamas joje realų Kristaus buvimą. Tridento santaryboje tos klaidos buvo atremtos aiškiai formuluotais kanonais. Vėliau ir pačioje Bažnyčioje padvelkė šaltesni vėjai. Tai nebuvo Eucharistijos sakramento neigimas, bet neva iš savotiškos pagarbos atokiau nuo jo laikymasis. Jansenistinis judėjimas, iškilęs 17 amž. Prancūzijoje, baidėsi dažnos komunijos, skaitydamas žmogų jos nevertu, kad ir gerai pasiruoštų.

Nors Pijui X valdant Bažnyčią, jansenizmas jau buvo nusilpęs, tačiau popiežiaus raginimas į dažną ir net kasdienę komuniją, sudavė jam paskutinį smūgį. Ypač naujas dalykas anuomet buvo ankstyva vaikų komunija, kurios reikalą šis popiežius griežtai kėlė. Visa tai į katalikų gyvenimą įnešė naujos jėgos bei atgimimo. Pijaus X tuomet sukeltas eucharistinis judėjimas netrukus išsivystė į viešas tarptautines manifestacijas — eucharistinius kongresus.

Pasirinkęs savo veiklos obalsiu "viską atnaujinti Kristuje", šis popiežius visą amžių veikė ta kryptimi, kol didžiojo karo prasiveržime 1914 m. persikėlė į aną pasaulį. Pijus X pirmiausia atnaujino pats save, tapdamas vertu šventojo garbės. Jo gyvenimas buvo rastas pilnai sutinkąs su Evangelija, o trys dieviškos dorybės, tikėjimas, viltis ir meilė herojiškame laipsnyje.

Tėv. L. Andriekus, O. F. M.

• Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijos (ALRK) kongresas šiemet įvyksta Clevelande spalio 8-10 d.d. Kongreso rengimo komiteto pirmininku yra prof. A. Damušis. Kongresas šaukiamas šventųjų Marijos metų paminėjimui. Tuo pačiu bus atšvęsta ir spaudos atgavimo sukaktis. Federacijos skyriai raginami rinkti į kongresą atstovus.

• Liepos 3-4 d.d. Kanados lietuviai katalikai surengė šventųjų Marijos metų proga kongresą. Kongresas vyko Toronte ir Hamiltone. Dalyvavo kard. J. C. McGuigan, vysk. V. Brizgys, prel. M. Krupavičius, prel. Pr. Juras. Iškilmė sutraukė minias žmonių.

• Ateitininkų Federacijos kongresas įvyksta rugsėjo 4-5 d.d. Čikagoje. Iškilmėje sutiko dalyvauti ir šio miesto kardinolas S. Strich. Kongreso proga rengiamas specialus leidinys — albumas, kuriame nušviečiamas Ateitininkų Federacijos veikimas praeity ir dabarty.

• Lietuvos pranciškonų eiles Amerikoje papildė šiemet trys naujai įšventinti vienuoliai kunigai: P. Sabas, G. Baltrušaitis, B. Tamoliūnas.

• Lietuvos Vyčių metinis seimas šiemet bus Pittsburghe Roosevelto viešbutyje rugpjūčio 27-29 d.d.

• Australijos Lietuvių Kultūros Fondas sąryšy su spaudos atgavimo sukaktim, kurią minėjo liepos vidury Sydnėjuje, organizuoja knygų ir laikraščių platinimo talką.

• Birželio 28-29 d.d. Čikagoje įvyko LRKSA (Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimo Amerikoje) metinis seimas, kuris pasižymėjo atstovų gausumu. Su seimu buvo sujungta ir dainų šventė.

MENAS

tiliai ir kartu giliai apvaldė gamtą, jos pergyvenimą, iš kitos — tą pergyvenimą išrutuliojo į darnius spalvų sąskambius, į retą kompozicijos ir formos nuoseklumą.

Paroda buvo gausiai lankoma. Ji rado nemažo atgarsio ir New Yorko spaudoje. Fiksuodami šiuos kritikų pasakymus ateičiai, pateikiame juos ištisai.

Paulius Jurkus

ADOMO GALDIKO KŪRINIŲ PARODA NEW YORK

New Yorke, John Myers galerijoje, gegužės 21 ir birželio 4 d.d. įvykusi Adomo Galdiko kūrinių paroda, kur buvo išstatyta 25 temperos ir aliejinės tapybos paveikslai, duoda vėl progos pakalbėti apie dabartinę jo kūrybą. Adomas Galdikas visą laiką buvo lyg vėjas, sūkuriu besiveržiąs per mūsų meno laukus. Jo kūryba itin gausi. Atsidūręs tremtyje ir visko netekęs, jis nenuleido rankų: vėl kūrė, ieškodamas naujų pasisakymo būdų, dalyvavo parodose, keliavo į Paryžių, kuris nuolat skatina dailininkų augimą. Tad nenuostabu, kad ir į Ameriką atvykęs ir New Yorke įsitvirtinęs, jis tiesiog įnirtęs kūrė, nežiūrėdamas nei gerų nei blogų metų. Visas jo laikas yra tik kūryba, kurios dalį matėme šioje parodoje John Myers gražioje galerijoje.

Galdiką pažįstame kaip nuostabų gamtos dainių. O nuostaba reiškiasi tuo, kad jis praskleidė gamtą, atkasė ir regimai parodė jos mintį. Ne atskirų gamtos kūnų lokalinis gyvenimas su lokaline spalva ir forma patraukė jo akį, bet bendras vaizduojamos gamtos kūnų gyvenimas, išsiliejęs į vieną spalvinę muzikinę viziją. Jis išskaitė naują ir subjektyvią gamtos tikrovę, kurią pasiekia tik mąstanti, į gelmes pasinėrusi, estetiškai išlavintos akies asmenybė. Todėl jo menas dvelkia svaigiu žemės kvapu, todėl jo peisažai, vaizduoją Žemaitijos kapines, senas sodybas, daugiausia piešti dar Europoje, pilni mistikos ir didelės vidinės įtampos.

Ir šioje parodoje jis išstatė gamtovaizdžius. Tačiau jis uždarė aną brangių prisiminimų skrynią, užvožė senkapius ir sustojo prie šio krašto gamtos. Tai daugiausia Long Island miškai, gėlės ir parkai, nušviesti rudens saulės, ar pasinėrę pavasario sriaute. Gamtoje jis vis dar suranda nežinomų espektų, vizualinio džiaugsmo versmių. Jo imblumas toks didelis, kad jis gamtos gaivalą spontaniškai pagauna, spontaniškai sukuria pavasario žydinčių sodų įspūdį ar rudens spalvingas simfonijas. Todėl jo medžiai prakalba lyg broliai reta intymia kalba, jo gėlės pasirodo kaip svajingos seserys, atkeliavusios lyg iš kitos žemės pasižiūrėti mūsų gyvenimo dramos.

Šito gilaus gamtos praskleidimo Galdikas pasiekė nuolatiniu stebėjimu. Pradžioje, atvykęs į New Yorką, jis skundėsi, ar šis technikos ir dangoraižių miestas nebus nužudęs gamtos. Bet greit jis jau skubėjo į parkus ir miškelius. Susidomėjęs kokiu kampeliu, jis pradėjo škičuoti, analizuoti. Paskui tą vietą kartkartėm lankė prie įvairiausių atmosferinių sąlygų. Stebėjo ir ryte, ir vakare, ir lietuje, ir piešė. Taip sudarė ištisus gamtos "dienoraščius", kol pagavo pačius ploniausius gamtos virpėjimus. Tada prasidėjo spalvinimas ir vėl nuolatinis lankymas, budėjimas. Lyg koks sargas jis ėjo ir rinko spalvų žaismą ir paveiksluose paskleidė ištisom simfonijom.

Spalva, ne linijine struktūra jis išsako gamtą. Spalva, — kaip sako Waldemar George, rašęs apie Galdiką, — gauna svorį ir tampa vieninteliu konstruktyviu elementu. Ji išsilieja tonų tonais, kuo plačiausiai išnaudodama koloritą ir kartu sudarydama tvirtą kompaktiškumą. Pas jį nėra pripuolamų klajokliškų spalvų, kurios, nerasdamos vietos, šokinėja iš kampo į kampą. Jos įsilieja į darnų formos ir kompozicijos nuoseklumą ir praskamba muzikiniu ritmu. Pats Galdikas kartą pasakė: "Šitą paveikslą išskambinau". Kai įsižiūri į šiuos parodos paveikslus, pamatai, kad jis pasiekė "išskambinimo" viršūnes. Čia tonų tonai kaitosi, liejasi į subtiliausius pustonius, ir bėga žaidžia brilijantišku žėrėjimu, skambėdami lyg muzika.

O šitų plonybių pasiekti padėjo jo meistriškai ir prašmatniai valdoma technika. Labiau jis pamėgęs temperą, ir jos savybes jis išplečia iki kraštutinumo, pereidamas į virtuoziškumą, kuris pasiekiamas tik dideliu darbu.

Kažkaip peršasi mintis, kad ši paroda yra Galdiko kūrybos aukso amžius. Iš vienos pusės — jis taip subtiliai ir kartu giliai apvaldė gamtą, jos pergyvenimą, iš kitos — tą pergyvenimą išrutuliojo į darnius spalvų sąskambius, į retą kompozicijos ir formos nuoseklumą.

Art Digest 1954 gegužės 15 d. rašo:

Dirbdamas ant aksominio paviršiaus, Galdikas sukuria brilijantiškai spalvingas ir ekspresyvias, nuotaikingas, beveik barbariško pajautimo gėlių studijas. Jos žėri su romantišku švitėjimu kartu įprastame ir ne|p a:tame pasaulyje.

Long Island rudens grupėj, išrodo, yra tiksliausiai ir poetiškiausiai atvaizduotas temos turinys.

Peisažai ant popieriaus, maišytų dažų technika, yra lyriškiausi, kadangi jie įsirausia į gilesnę paveikslo dramą ir pasiekia gilesnio spalvos ir formos sąryšio. Keletas jų linksta į abstrakciją, kaip pvz. "Monseau sodas", ir jie yra atlikti su didele technikos ir išraiškos laisve.

A. N.

Pictures on Exhibit, 1954 birželio rašo:

Lietuvio dail. Adomo Galdiko, kuris studijavo caristiniame St. Petersburge ir kadais piešė savo gimtos šalies banknotus, yra temperos ir liejaus kūrinių paroda John Myers galerijoje. Tempera atvaizduota Long Island, N. Y. įvairiais metų laikais ir skirtigose nuotaikose. "Prieš audrą" greičiau paslaptingas negu gąsdinantis su savo giliomis, rėžiančiomis spalvomis; "Ūkanotas Rytas" toks švelnus, kaip pastelė; "Rudens simfonija" tai kaip tik tai, ką pavadinimas nusako. Šiuose temperos kūriniuose tikroviškumas paveiktas svajonių savybės. Priešingai aliejus yra gana vienodas tone ir atliktas plačiame dekoratyviniame stiliuje.

R. F.

Art News, 1954 vasaros nr. rašo:

Adomas Galdikas, gimęs Lietuvoje, reprezentuotas keliuose Europos muziejuose, turi čia pirmą aliejaus ir temperos peisažų bei natiūrmortų kūrinių parodą. Jie stipriai priklauso abstraktinėms kryptims, tačiau medžių, gėlių ir t.t. pavidalus galima atpažinti. Spalvos turtingos ir sujungtos kraštuose, bet ne rėkiančios; keletoj pagrindinių spalvų sudaroma labai vibruojantis įspūdis. Raudonų, geltonų ir mėlynų perdėm ramių tonų "Prieblanda" yra viena iš labiausiai brilijantiškų.

R. L. G.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SUKAKTIS

Gegužės 29-30 dienomis New Yorke įvyko Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos konferencija, kuria buvo paminėta penkių dešimtų metų sukaktis, kai buvo suformuota pirmoji jų programa ir ši mūsų politinė grupė pradėjo organizuotą darbą.

Krikščioniškai demokratinės idėjos Lietuvoje pradėjo reikštis žymiai anksčiau, nei minėtoji programa buvo pateikta mūsų visuomenei. Pagrindinius lietuvių krikščionių demokratų principus — lietuvybės ir viešojo gyvenimo krikščioniškumo bei demokratiškumo — siauriau ar plačiau jau pirmos praeito amžiaus pusės kėlė lietuvių veikėjai bei rašytojai. O visai stipriai juos išryškino "mužikų vyskupas" M. Valančius, jų plotmėj išvystydamas ir plačią praktinę veiklą. Tautinio atgimimo laikotarpy lietuvių katalikų veikėjai tas idėjas plačiau išvystė ir skleidė visoje tautoje.

Tuo būdu buvo paruošta dirva priimti krikščioniškosios demokratijos doktrinai, kai ji pasirodė jau pilnai suformuluota Leono XIII enciklikoj "Rerum novarum" (1891) ir kituose popiežių bei žymiųjų katalikų visuomeninkų raštuose. Tačiau to laiko sąlygose krikščionių demokratų sąjūdis — kaip ir kitos politiškai visuomeninės lietuvių srovės — dar negalėjo pilnai susiformuoti ir platesniu mastu pasireikšti. Tik rusųjaponų karas, sukrėtęs caristinės Rusijos pamatus, sudarė naujas sąlygas, kuriose tautinis ir visuomeninis lietuvių gyvenimas galėjo plačiau bei laisviau reikštis.

Naujos darbo sąlygos pareikalavo ir konkrečiau išdėstytos programos, ir jai vykdyti organizacijos. Tad ir buvo sukrusta ta kryptimi veikti. Petrapilio Dvasinės Katalikų Akademijos trys lietuviai profesoriai, P. Būčys, A. Dambrauskas-Jakštas ir J. Mačiulis-Maironis, talkinami kitų toje pat akademijoje dėsčiusių lietuvių, pasiėmė uždavinį paruošti lietuvių krikščionių demokratų programą, kai tuo pat metu tėvynėje gyvenusieji, pasinaudodami palankesnėmis sąlygomis, pradėjo organizavimosi darbą.

Pirmoji lietuvių krikščionių demokratų programa, kuriai metmenis paruošė būsimasis Lietuvos universiteto rektorius, Marijonų generolas ir vienas žymiųjų Lietuvos vyskupų P. Būčys, buvo suformuluota 1904 m. ir turėjo didelės reikšmės ne tik patiems krikščionims demokratams, bet ir visam tolimesniam Lietuvos gyvenimui. Nors vėliau lietuvių krikščionių demokratų programa buvo kelis kartus naujai formuluojama ir keičiama, tačiau trijų profesorių pagrindinių dalykų formulavimai buvo palikti ir pagal juos krikščionys demokratai tvarkė Lietuvos gyvenimą, kai išsilaisvinusi lietuvių tauta tą tvarkymą jiems buvo patikėjusi. Tačiau ypatingos reikšmės ta programa turėjo pačių krikščionių demokratų sąjūdžiui. Krikščioniškai demokratinėms idėjoms jau ilgoką metų eilę sklindant tautoje, jų atstovų visuose mūsų visuomenės sluogsniuose buvo jau gausūs būriai. Tačiau jų politinė mintis buvo galutinai neišryškėjusi, tiksliai nesuformuluota, o jie patys neapjungti į vieningą visuomeninį sąjūdį. Tiksliai formuluotos programos sudarymas ir padėjo krikščioniškai demokratinės srovės atstovams iš artimos tik minties žmonių grupės virsti rimtu bei vieningu politiniu sąjūdžiu, kuris netruko išsivystyti į stiprią ir gerai organizuotą partiją.

Tolimesnis Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos augimas ir stiprėjimas ėjo gana greitu tempu. Nors revoliuciją apmalšinus, caristiniai reakcionieriai nesigailėjo pastangų atgauti prarastas pozicijas ir vėl susiaurinti tautines bei politines teises, tačiau visai atsukti atgal istorijos rato jau nebeįstengė. Tad ligi pirmojo pasaulinio karo ir lietuvių krikščionių demokratų sąjūdis žymiai išaugo ir įsitvirtino jau plačiuose tautos sluogsniuose. Kai prasidėjo aiški kova už nepriklausomybę ir mūsų politinės srovės išėjo į pilną viešumą, krikščionys demokratai ir tarp tremtinių Rusijoje ir Lietuvoje pasirodė esą didžiausioji ir tvirčiausioji politinė frakcija. Taip buvo ir Petrapilio seime ir Lietuvių Tautos konferencijoj Vilniuje. Ir tai nebuvo atsitiktinis dalykas. Daugumą krikščionys demokratai išlaikė ir antrojoj Valstybės konferencijoj ir visuose seimuose ligi 1926 m.

Būdami didžiausia politinė krašto partija, krikščionys demokratai buvo lemiantis veiksnys visą nepriklausomos Lietuvos demokratinį laikotarpį. Jie davė naujai atstatytai tautinei lietuvių valstybei konstituciją, krašto viešojo gyvenimo kone visus pagrindinius įstatymus ir sukūrė visas normaliam valstybinio gyvenimo funkcionavimui reikalingas institucijas. Iš pat pagrindų buvo iš naujo suorganizuota visos administracinės įstaigos, teismai, savivaldybės, visas mokyklų tinklas, pradedant pradžios mokslu ir baigiant universitetu bei specialinėmis mokyklomis, sutvarkytas ir išplėstas susisiekimo tinklas, įvesta sava valiuta ir atlikta visa eilė kitų lygiai tiek pat pagrindinės reikšmės darbų. Ir nors nemažą laiko dalį teko šiuos darbus

---

The New York Times 1954 gegužės 26 d. rašo:

John Myers galerijoje yra lietuvio dail. Adomo Galdiko aliejaus ir temperos kūrinių paroda. Šie gėlių ir gamtovaizdžių kūriniai — tai šio sezono viena giedriausių spalvų paroda, net žiemos reginys ir "Nokturnas" pateikia vaivorykštės spalvas.

Aliejuje "Gvazdikai ir mergaitė" panaudota plokščiai linijinė kompozicija drąsiai nubrėžtos galvos fone, o kiti kūriniai priklauso gėlių temoms ir peisažui; jie yra lengvai nužymėti, bet įtikinančiai brilijantiški spalvose.

H. D.
(Harward Davree)

New York Herald Tribune 1954 geg. 29 d. rašo:

Be pretensijų, bet nepaprastai patraukli paroda yra John Myers galerijoje, kurioje lietuvio dail. Adomo Galdiko peisažai ir gėlių kūriniai sudaro jo pirmąją parodą New Yorke. Atlikti aliejumi ir tempera, jie yra nekomplikuoti ir reprezentatyviniai, apsaugoti nuo banalumo vientisumu, spontaniškumu ir teptuko jėga, šviežių ir giedrių spalvų harmonija ir tapytojo lyrine, kad ir ekstravertiška išraiška.

Gana nuostabu, kad Galdiko geriausias kūrinys yra jo tamsiai romantiškas ir, išrodo, netipiškas "Luksemburgo sodas".

Emily Genauer

LIETUVIŲ DELEGACIJA PAS JAV VICEPREZIDENTĄ R. NIXONĄ
Iš kairės: Dr. P. Grigaitis, Alto sekr., prel. M. Krupavičius, Vliko pirm., R. Nixon, JAV viceprezidentas, M. Kižytė, Lietuvių Informacijos Centro direktorė, M. Vaidyla, Alto iždininkas.

dirbti, vedant dar ginkluotą kovą už krašto laisvę, visuose tuose darbuose matome plataus užsimojimo bei drąsios reformistinės dvasios. Būdami partija, kurios programa reikalavo ir tebereikalauja plačių politinių, socialinių, ekonominių bei kultūrinio gyvenimo reformų, krikščionys demokratai šiuo keliu ėjo ir tvarkydami Lietuvos valstybinį gyvenimą. Pakaks čia priminti ir užsieniui plačiai žinomą žemės reformą, gana plačiu mastu išvystytą žemės ūkio švietimą, palankią kooperatyvams kurtis ir stiprėti politiką, išleidimą visos eilės socialinės apsaugos įstatymų ir pasirašymą taip pat visos eilės tarptautinių darbo bei socialinius santykius reguliuojančių konvencijų, kultūrinę tautinių mažumų autonomiją, Bažnyčios ir valstybės santykių sutvarkymą, moterų ir vyrų teisių sulyginimą ir t.t. O reikia pastebėti, jog tuo pat laiku buvo išgautas iš visos eilės kraštų mūsų valstybės pripažinimas, pasirašyta visa eilė taikos, sienų ir kitų sutarčių su kaimyninėmis valstybėmis ir Lietuva įvesta į tuometinį politinį pasaulio forumą — Tautų Sąjungą.

1926 m. gruodžio 17 d. perversmas nutraukė Lietuvos demokratinio valdymosi laikotarpį, ir krikščionims demokratams visą eilę metų neteko dalyvauti valstybės tvarkymo darbe. To perversmo klausimu ligi šiandien nėra vienos nuomonės ir greičiausiai dar ilgai nebus. Tegalima konstatuoti, jog to laiko kairiųjų koalicijos vyriausybė savo politine linija ir veiksmais iš tikro stipriai provokavo Lietuvos visuomenę, kuri buvo labai jautri kiekvienam vos atkurtai valstybei pavojui, tautos reikalų palenkimui partiniams išskaičiavimams ir iš naujo sudrumstimui viso krašto gyvenimo, kuris buvo vos pradėjęs nusistovėti. Tie dalykai perversmą ir iššaukė. Tačiau ar tuomet jau buvo padėtis, kada galima laikyti, jog "revoliucija yra būtinas įrankis teisėtam apsigynimui prieš vidaus priešininkus, vartojančius valdžios autoritetą prieš pačią visuomenę" (S. Šalkauskis), ligi šiandien nėra dar nesuinteresuotai ir nešališkai atsakyta. Bet ar tasai perversmas būtų laikomas buvusiu būtinu kraštui gelbėti, ar tik nekantrių ir karštuolių žygiu, ar prie jo privedė to laiko vyriausybės politika, ar perversmininkų pavojų kraštui perdėjimas, jau pats perversmo faktas buvo liūdnas reiškinys, nes jisai valstybę išmušė iš gražiai pradėto konstitucinio kelio.

Perversmo sudaryta padėtis krikščionis demokratus pastatė prieš ypatingą uždavinį. Paliekant šalia klausimą, kas už įvykusį perversmą kaltas, reikėjo imtis darbo iš perversmo sudarytos padėties kraštą vėl išvesti į konstitucinį ir demokratinį kelią. Rimtas savo politinių uždavinių supratimas krikščionims demokratams neleido pasakyti, jog kaltieji už perversmą tegul dabar pasiima ir atsakomybę už visas jo pasekmes. Ir po perversmo liko didelėmis pastangomis sukurta Lietuvos valstybė ir lietuvių tauta su jos reikalais bei aspiracijomis į šviesesnę ateitį. O tai krikščionims demokratams rūpėjo žymiai daugiau, nei kad kaltieji už susidariusią padėtį gautų pajusti, ką savo žygiais jie yra iš tikro padarę. Svarbu buvo, kad kraštas ir tauta mažiausia tas pasekmes pajustų. Todėl jie sutiko bendradarbiauti po perversmo sudarytoj vyriausybėj. Deja, perversmo proga į priekį iškilę asmens pasirodė nelinkę grįžti į konstitucinį kelią, o pasiryžę valdžios vairo iš savo rankų daugiau neišleisti. Ši aplinkybė privertė krikščionis demokratus aiškiai pasakyti, jog to-

kiai linijai jie priešingi ir diktatūrininkams atsistoti griežtoj opozicijoj, kurioj ir išbuvo visą diktatūrinį laikotarpį.

Lietuvą užgriuvus naujoms nelaimėms, diktatūrinės jėgos pasirodė nepajėgios kovoti už tautos laisvę ir jos teises. Tautinė rezistencija turėjo susiformuoti iš tų demokratinių jėgų, kurios Lietuvą buvo į laisvę išvedusios. Ir, nors diktatūra jas buvo visaip slopinusi, jos pasirodė gyvos, veiklios ir ryžtingos. O tarp šių jėgų, kaip ir anksčiau, vieni tvirčiausių pasirodė krikščionys demokratai, kuriems ir šiandien tenka šioj kovoj vadovaujantis vaidmuo.

Labai sunki šiandieninė mūsų tautos padėtis ir numatomi labai dideli ir sunkūs uždaviniai Lietuvai atgavus laisvę krikščionis demokratus taip pat yra pastatę prieš didelius uždavinius, kurių jie imasi su visu atsakomybės pajautimu. Visus tuos uždavinius galima sugrupuoti į dvi pagrindines grupes: 1. Lietuvos laisvinimo uždavinius ir 2. pasiruošimą išlaisvintos Lietuvos atkūrimui.

Lietuvos laisvinimo srity krikščionims demokratams pirmoj eilėj rūpi išlaikyti tvirtą bei veiklią laisvinimo organizaciją ir jos vadovybėj apjungti visas pozityvias lietuvių visuomenės laisvajame pasaulyje pajėgas. Taip pat didžios svarbos uždaviniu jie laiko išlaikymą laisvajame pasaulyje esančių lietuvių tautinio ir kultūrinio gyvastingumo. Šiem dviem uždaviniam jie šiuo metu ir skiria daugiausia savo pajėgų. Bet šalia darbo, kurį jie dirba kaip bendrojo lietuvių rezistencinio ir tautinio darbo dalyviai, lietuviai krikščionys demokratai yra pasiėmę dar kitą platų darbo barą. Kadangi krikščionių demokratų sąjūdis yra pasaulinio masto, lietuviams krikščionims demokratams tai atveria plačias veiklos galimybes. Įeidami į tarptautinius krikščionių demokratų junginius ir užmegzdami artimus santykius su paskirų kraštų krikščionių demokratų partijomis, jie ne tik turi progos juos supažindinti su Lietuvos byla ir laimėti mūsų tautai nuoširdžių draugų, bet per tokias organizacijas, kaip Krikščionių Demokratų Internacionalas (NEI) arba Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unija, Lietuvos bylos reikalu pasiekti net tokias institucijas, kaip Jungtines Tautas, Tarptautinę Darbo Organizaciją ir eilę kitų, kur mes su savo reikalais prieiti nedaug turime kelių, nors mums didelės svarbos dalykas, kad ten mūsų byla būtų ne tik žinoma, bet ir keliama bei ginama. Šiuo pat keliu lietuviai krikščionys demokratai įsijungia tiek į Sovietų pavergtų tautų politiškai organizuotos visuomenės bendrą kovos su sovietiniu imperializmu frontą, bet ir visų laisvųjų tautų. Visa ši sritis mūsų tautiniam reikalui turi didelės svarbos, todėl jai skiriama ir daug dėmesio. Ypač dedama pastangų stiprinti bendrą kovos frontą visų Sovietų pavergtųjų tautų, kurios sudaro šimtus milijonų žmonių, ir todėl jų visų stipri rezistencija yra ir bus svarus veiksnys kovoje su komunizmu.

Galvojant apie išlaisvintos Lietuvos atstatymą, lietuviams krikščionims demokratams pirmoj eilėj rūpi, kad jie patys būtų šiam uždaviniui pasiruošę. Todėl studijavimas padėties, su kuria teks po Lietuvos išlaisvinimo susidurti, ir ieškojimas iš tos padėties kylantiems uždaviniams sprendimų jiems yra labai rūpimas dalykas. Lygiai jiems rūpi, kad ypač visa krikščioniškoji lietuvių visuomenė būtų pasiruošusi įsijungti, laikui atėjus, ne tik į kitų sričių, bet ir politinį darbą Lietuvoje. Būdami giliai įsitikinę, jog tik vieninga ir atsirėmusi į krikščioniškai demokratinius pagrindus ši visuomenė galės sėkmingai savo uždavinį atlikti, jie giliai sielojasi žalingo skaldymosi apraiškomis ir stengiasi vietoj kai kieno peršamos formalinės demokratijos doktrinos jos tarpe skleisti krikščioniškosios demokratijos idėjas ir jų plotmėje brandinti josios politinę mintį.

Šalia išlaisvintos Lietuvos vidaus politikos klausimų krikščionims demokratams rūpi ir būsimoji Europos tarptautinė santvarka, ypač mums artimo jos Vidurio ir Rytų Europos regiono, santykiai su mūsų betarpiškais ir tolimesniais kaimynais ir kitos šios srities problemos. Joms skiriama taip pat nemaža dėmesio ir gyvai dalyvaujama diskusijose, kur pačių lietuvių tarpe ar tarptautiniuose sambūriuose tie klausimai nagrinėjami. Bendrais bruožais, žinoma, ir lietuviai krikščionys demokratai stovi dabarties ir ateities tarptautiniais klausimais Krikščionių Demokratų Internacionalo priimtų sprendimų plotmėj, tačiau visus tuos dalykus konkretizuojant, jie savo sprendimuose nori išeiti iš savo krašto bei tautos reikalų, geopolitinės padėties ir kitų konkrečių duomenų.

Visa tai reikalauja daug darbo, pastangų, apdairumo ir blaivaus realistinio į visas iškylančias problemas požiūrio. Tačiau, turėdami jau netrumpą politinio darbo patirtį, lietuviai krikščionys demokratai tikisi, jog, vadovaudamiesi didžiaisiais krikščionybės, patriotizmo ir demokratijos idealais, pasirinktam kely ištesės ir pasiimtus Tėvynės ir tautos gerovei uždavinius atliks. **A. Ž.**

PASTABOS

W. CHURCHILLIO SVAJONĖS

Anglijos min. pirm. W. Churchillis šio karo bei pokario laikotarpyje aštuntą kartą atvyksta į Ameriką pasitarimams. Visuomet jis čia buvo gražiai priimtas ir pavaišintas. Ir šio vizito metu seną anglų politiką supo draugiška nuotaika tuo labiau, kad daugeliui atrodė, jog šis atsilankymas greičiausia bus paskutinis. Gal tai nujautė ir pats Churchillis, jau baigiąs aštuntą dešimtį metų.

Šis anglų valstybininkas, pirmojo ir antrojo pasaulinio karo laike ėjęs svarbias pareigas ir šiandien tebestovįs savo šalies politikos viršūnėse, turėjo daug progų iš arčiau ir iš toliau pažinti komunizmą. O vienok paskutinis jo apsilankymas JAV, kai komunistų pastangos jėga pavergti pasaulį yra tokios aiškios, šio krašto žmones skaudžiai apvylė.

Churchillis su Edenu atvyko čia išlyginti susidariusių skirtumų anglų ir amerikiečių politikoje. Atvyko nepranešę savo planų, kad su jais iš anksto būtų galima susipažinti. O gal iš viso nedrįso paskelbti, kad kartais tuo amerikiečių nusivylimu nebūtų paženklintos pačios pirmosios atsilankymo minutės.

Visuomenei nėra žinomos anglų ir amerikiečių politikų tarimosi detalės. Bet tai ir ne tiek svarbu. Svarbiausia čia yra tų pasitarimų iniciatoriaus W. Churchilio galvosena, kurią jis viešai atskleidė spaudos konferencijoje ir kurią piršo pasitarimuose.

Gana naiviai skamba jo pagrindinė tezė apie "tikrai gerą bandymą taikiai sugyventi su Rusija". Toliau W. Churchillis spaudos konferencijoj pasakė, kad reikia "kantriai, šaltai ir draugiškai tyrinėti, kokios yra Rusijos intencijos". Kas galėtų tikėti, kad šis politikos veteranas iki šiol nežinotų komunizmo intencijų pavergti pasaulį? Ar apie tai dar per mažai kalbėjo ir rašė didieji komunizmo šulai? Ar Rusijoj nepakankamai yra kalama net mažiems vaikams mokyklose apie pasaulio užvaldymą? Pagaliau, ar iki šiol nebuvo bandyta su rusais gyventi taikiai, darant jiems didžiausias nuolaidas Jaltos ir Potsdamo konferencijose? W. Churchillis gerai žino savo praeities nuodėmes pavergtų tautų, ypač Lenkijos, sąskaiton. Užtai šiandien iš Churchilio, baigiančio savo politinę karjērą, pavergtos tautos turi pagrindo laukti padrąsinančio žodžio. Jo skelbiamas "taikingas sugyvenimas" su Rusija reiškia pavergtų tautų tolimesnę kančią ir net jų iš-

naikinimą. Dar daugiau — jis reiškia naują vergiją dar laisvėje gyvenančių šalių, į kurias komunistai tiesia savo nagus. Churchillio planas "kantriai, šaltai ir draugiškai tyrinėti Rusijos intencijos" yra geras paskatinimas dar sukčiau ir įžūliau siekti pasaulio užvaldymo. Kas šiandien gali abejoti, kad "draugiškai tyrinėjant" Rusijos užmačias, greitai gali žūti ne tik Indokinija, bet ir Indija, kurios politinis vadas Neru taip pat naiviai žiūri į komunistų pavojų.

Naivus taikos ieškojimas su komunistais nežada nieko gera nei Anglijai, nei pasauliui. Tik griežtas laikymasis, kaip rodo praeitis, gali suvaldyti Rusiją. Todėl W. Churchillio peršami planai JAV ir nerado pritarimo. Amerika Rusijos atžvilgiu šiandien turi aiškią liniją, kuri pavergtoms šalims teikia vilties pasiekti laisvę. Laikas būtų ir Anglijai šiuo keliu ryžtingiau pasukti.

L. Gendrutis

DĖL LOKO

J. Balsys teisingai pastebi, kad mano atvirojo laiško Lokui mintys sutapo su Loko pirm. prel. J. Balkūno mintimis bendruomenės rajoninėje konferencijoje Brooklyne. Iš tiesų, manasis rašinys buvo parašytas anksčiau, negu prel. J. Balkūnas kalbėjo. Nevisai betgi tiksliai J. Balsys pastebi, kad savo laiške labiau Loką pakaltinau už susidariusią padėtį, negu iškėliau aplinkybes, prie to privedusias. Būdamas žmogus iš šalies, tų aplinkybių nežinau. Užtat nesiėmiau ir nieko pakaltinti. Ne kaltininkų ieškojau, o tik kėliau pačią kaltę — Loko nesilikvidavimą, t. y. nebaigimą "laikinojo organizavimosi". Prel. J. Balkūnas daug skaudžios tiesos pasakė, kurią aš tik nujausti galėjau. Gaila, kad jo mintys nebuvo daug kur mūsų spaudoje taip lojaliai sutiktos, kaip jos to buvo vertos. Tai tik paaiškino, jog iš tikrųjų padėtis yra tokia, kad jau reikia kalbėti visu atvirumu. Daug kur yra sukrusta po ano Clevelando apylinkės kreipimosi, kuris buvo pagrindu ir manajam laiškui. Visa geran išėjo. Nemaloniai nuteikė tačiau vėl Loko balandžio 29 aplinkraštis, kuriame reiškiamas nepasitenkinimas Clevelando apylinkės kreipimusi, kalbant apie "faktelį", "pareiškimėlį", ir baigiant konstatavimu, jog "klausimas, tinkamai neišgvildentas savybėje, vienašališkai nuaidėjo spaudoje". Nereikia tokiu būdu stengtis užgniaužti tokią vietinę iniciatyvą, kurios parodė Clevelandas. Be reikalo Loko vyrai mano aną žygį pakenkus bendruomenei, nes, atvirkščiai, jis išjudino bendruomenės organizavimosi reikalą. Ir visiškai nesusipratimu laikome reikalavimą nekelti klausimų, "savybėje neišgvildenus". Visa bėda kaip tik ir buvo, kad vis buvo tenkinamasi nesibaigiančiu "savybėje gvildenimu". Po didžiai vertintinos savo tiesumu prel. J. Balkūno kalbos nereikia vėl trauktis į "savybėje gvildenimą", gyvybingo reikalo marinimą uždarų posėdžių neveikloje.

J. Alaušius

ĮVYKIAI

● Liepos 7 d. mirė Vincas Krėvė-Mickevičius. Palaidotas liepos 10 d. šv. Kryžiaus kapinėse Philadelphijoje, Pa.

● Birželio 13 d., Town Hall New Yorke minint Pabaltijo valstybėse 1941 m. komunistų įvykdytas masines gyventojų deportacijas, Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Dwight D. Eisenhower atsiuntė šią sveikinimo telegramą: "Visus, dalyvaujančius pirmųjų masinių deportacijų iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos 13 metų sukakties proga Pabaltijo valstybių laisvės manifestacijoje, prašau priimti mano nuoširdžius sveikinimus. Mūsų tikėjimą, kad Pabaltijo tautų laisvė bus atstatyta, parodo prisirišimas prie esminių laisvės principų, kurių pagrindais susikūrė amerikiečių tauta. Tai sustiprina Pabaltijo kraštų pavyzdys, kur atkakliausia teroro ir deportacijų politika neįstengė užslopinti tautinės nepriklausomybės troškimų. Mes esame pasiryžę ir toliau daryti visa, ką tik galime, kad sudarytume pasaulyje sąlygas, kuriose tie kraštai vėl atgautų ir išlaikytų savo laisvę".

● Birželio 17 d. JAV viceprezidentas R. Nixon Vašingtone priėmė lietuvių delegaciją. Delegaciją sudarė Vliko pirm. prel. M. Krupavičius, Alto sekr. dr. P. Grigaitis, Informacijos Centro direk. M. Kižytė ir Alto ižd. M. Vaidyla. Tą pačią dieną Vliko, Alto, Informacijos Centro ir Lietuvos Pasiuntinybės atstovai lankėsi ir Valstybės Departamente. Juos priėmė Valstybės sekretoriaus padėjėjas Europos reikalams Levingston T. Marchant. Pasikalbėjime, užtrukusiame apie valandą, buvo tartasi įvairiais Lietuvos laisvinimo reikalais. Šioje delegacijoje, be augščiau paminėtų asmenų, dalyvavo: min. P. Žadeikis, Alto pirm. L. Šimutis ir A. Rudis. Apsilankymo proga delegacija padovanojo Valstybės sekretoriui J. Foster Dulles dail. Adomo Galdiko paveikslą Rūpintojėlį.

● Vlikas paskyrė dr. P. Karvelį Lietuvos atstovu prie federalinės vokiečių vyriausybės Bonnoje.

● Massachusetts valstybės gubernatorius masinėms deportacijoms paminėti birželio 15 d. paskelbė Pabaltijo tautų laisvės dieną, išreikšdamas linkėjimus, kad šios valstybės atgaus nepriklausomybę. Mass. valstybės gubernatorius yra Christian A. Herbert.

● Prof. Kazys Pakštas kviečiamas darbui į Vašingtono kongreso biblioteką.

● Gegužės mėn Bazelyje Šveicarijoje mirė Ona Jakaitytė-Eretienė, lietuviams žinomo profesoriaus ir veikėjo žmona. Palaidota gegužės 22 d.

● Dienraštis "Draugas" Čikagoje pradėjo duoti lietuvišką radijo programą. Jai vadovauja vienas iš redaktorių — kun. dr. Juozas Prunskis.

● Balfo pirmininkas kan. Juozas Koncius, šalpos reikalais išvykęs į Europą, gegužės vidury lankėsi Paryžiuje. Ten jis turėjo pasitarimą su Care organizacijos direktoriumi Europoje ir su Liet. Bendruomenės Prancūzijoje atstovais bei veikėjais. Balfo pirmininkas aplankė Paryžiaus kardinolą M. Feltin.

● Sukaktuvinė spaudos paroda, įvykusi Čikagoje Lietuvių Auditorijoje gegužės 15 d. sutraukė daug lankytojų. Ji tęsėsi iki gegužės 30 d. Parodą organizavo Kultūros Taryba, veikianti prie Liet. Bendruomenės.

● Lietuvių mokytojų suvažiavime Toronte gegužės mėn. svarstyti lietuviškojo jaunimo auklėjimo klausimai. Rezoliucijose tuo reikalu kreiptasi į tėvus, dvasininkus, organizacijas.

● Mėnesinis laikraštis "Karys" šiemet mini savo ėjimo 35 metų sukaktį. Dabar jis, spausdinamas Brooklyne, reguliariai lanko savo skaitytojus.

● Vliko pirm. prel. M. Krupavičius birželio 15 d. aplankė Bostono arkivyskupą R. J. Cushingą ir Mass. valstybės gubernatorių Christian A. Herbert, padėkodamas jiems už palankumą Lietuvai.

● Romoje italų kalba leidžiamas informacijų biuletenis apie Lietuvą. Redaguoja kun. V. Mincevičius. Numatoma leisti kas mėnesį.

● Birželio 28 d. Wilkes-Barre mieste įvyko SLA (Susivienijimo Lietuvių Amerikoj) seimas.

Liepos ir rugpjūčio mėnesiais "Aidai" neišeina. Žurnalo 7 nr. bus atspausdintas rugsėjo vidury.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas Antanas Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 35, N. Y.